

خدا آئین

تورکجه - فارسه
فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

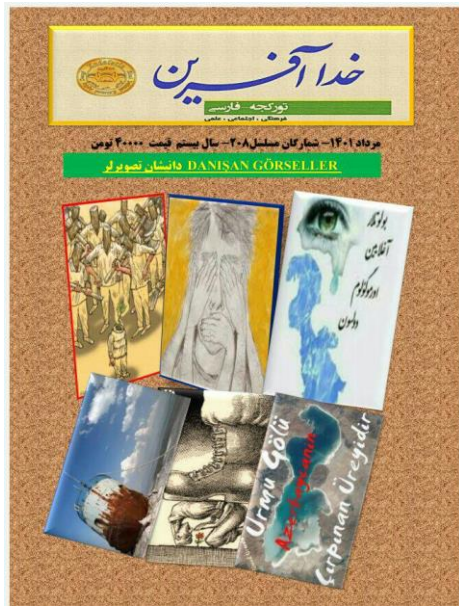
مرداد ۱۴۰۱ - شمارگان مسلسل ۲۰۸ - سال بیستم قیمت ۴۰۰۰۰ تومن

DANIŞAN GÖRSELLER دانیشان تصویرلر

الله

خدا آفرین 208

شماره مسلسل ۲۰۸ - مرداد ماه - سال ۱۴۰۱ - ۱۰۰ صفحه

مدیر مسئول سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران: علی محمدنیا

تانای شرقی دره جک

ویراستار: سمیه ستاری فر

مدیر سایت: مهندس فرید ستاری فر

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسایل اجتماعی؛ معلومات عمومی؛ طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶ / ۶۶۶۶۰۸۹۵ - فاکس: ۰۶۶۶۹۳۰۸۴

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت wrd به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایند.
اشتراک ماهنامه: شش ماه ۳۵۰۰۰۰ و یکساله ۶۵۰۰۰۰ هزار تومان
به شماره کارت بانک شهر ۷۰۰۷۸۶۴۷۹۳۸۹ به نام حسین شرقی دره جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr cncessiner
and chief Editr: Dr. HÜSEYN
ŞHARQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi
Təsisçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)
say 208 Temuz-Ağustos 2022, Tehran

tiraj: 3000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudafarindergisi>
khudafarin@yahoo.com

ایچینه کیلر:

- ۲- میسمیریق دونیا؛ بیزه نه وئرمیسن آلا بیلمیرسن
- ۳- تورک سوزونون معناسی و قدیم تورکلر حاققیندا
- ۵- نگاهي در نسیمی پژوهی
- ۹ و ۱۵ جی عصر تورک ادبیاتیندا رنگلرین میفیک آنلامی
- ۲۱- قاراباغین غلبه عزمی ۴۴ گونلوک محاربه سینده
- ۲۸- ارمنستانین آذربایجانلی ملکی و حربی اسیرلرله رفتاری
- ۳۸- تاریخ و فرهنگ ترکها
- ۴۹- اویکو - حکایه لر
- ۶۰- شعریمیز - شاعیریمیز
- ۸۱- اصالت چیست
- ۸۴- مشخصات کلمات تورکی موجود در زبان فارسی
- ۱۰۰- گوزل سوزلر

QURBAN
BAYRAMINIZ
MÜBARƏK
www.khudafarin.ir

میسیریق دنیا؛ بیزه نه وئرمیسن آلا بیلیمسن؟

MISMIRIQ DÜNYA , BİZƏ NƏ VERMİSƏN ALA BİLMİRSƏN ?

صورتین گولجک. یورولدوق آرتیق و اینامیمیزی ایتیرمه یه باشلادیق. لطفاً گولومسه ای دنیا ! لوطفا ...!

میسیریغین یئری سوپورور ؛ آنالارین سنه فریاد ائدیر. چوجوقلارین کوسوبدور سندن. بیر سورو اوره یی قیریق اینسان یاشاییر سن ده . نه اولار اوزونه گل و بیزلری او گوزل ومهربان قوجاغینا آل .

نه اولار قوروتما اورمو گولوموزو. چوله دوندرمه گوزل یوردوموزو...

سنه یالوارریق ای قوجا دنیا ؛ آجیلاری سئوینجه دوندرن دنیا . اللریمیزی دعادان اکسیک ائتمه ریک اینان . دوردور بو قاوقلاری .

سوز وئریک بیر داها اوزوه قایتماریق. مئشه و اورمانلارینی یوخ ائتمریک. سولارینی کیرلتمریک.هاوانی و اتمسفری محو ائتمریک . سوز وئریک ای آنا دنیا ؛ ای آتا دنیا . ای سئوگیلی و اسیرگه ین دنیا.

نه اولار قویما دیلیمیز یوخ اول . اوشاقلاریمیز لال اول . گئچمیشیمیز اونودولا. نه اولار بیزی ده سئو هم ده چوخ سئو اونا گوره کی ایلردیر اوز دیلیمیز و کولتورموزدن اوزاقلاشدیریلیریق. هیچ اولماسا اوزون وئردینی اوزون قورو...

بیز سنی سئویریک آج عینینی و بیز وئرین اوزگورلوک امانتینه صاحب چیخ. چاغری یاخیندادی هه چوخ یاخین دا. اوزون دئدین ائله او گون . من بونا اینانیرام سنین میسیریغین یئری سوپورمیه جک.

SORUMLU MÜDİR:Dr.Hüseyin Şərqidərəcə SOYTÜRK
مدیر مسئول و سردبیر : دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

بیر اوزو گولن او بی اوزو آغلایان دنیا گورسن بو گونلر نیه بو قدر میسیریقدی ؟ او بیزدن اوز دوندریبیدیر.

ایچیمیزده کی سئوگی و شفقتی سوندوروبدور. مکر؛ ریا ؛ حيله ؛ سیاست و زوربالیق خسته لیی دونیامیزین گرچک اوزونو اورتوموشدور. قایغی و سئوگی چوخ اوجوز و سیرا دیشی اولموشدور. منملیک ؛ کبر و قدارلیق دونیامیزین روحونا هوپموشدور.

آرتیق اوشاقلارین گوله بیلیم. اوینایب ؛ سئوینه بیلیم. لاپ او بیر اوجوندان یعنی لاتین آمریکادان ؛ کانادادان ؛ آمریکادان (قیزیل دریلر ؛ قارا دریلر غ یوخسول یئرلیلر) روندادان ؛ فیلیپینلردن ؛ سوریه دن ؛ افغانستان و یمن دن ؛آوروپادان و اوکراینادان گولوش سسی یئرینه آجی باریت دومانی کوسو گلیر. چین ده اوغورلار ؛ روسیه ده مسلمانلار بورالاردا تورکلر او بیر یاندا ایچی و روحو ایله برابر آلیشیب یانان اینسانلارین داها اوزو گولمور. آجلیق ؛ ساواش و سالقین خسته لیکلر آرتیق اینسانلارینین جانینی آجیتماقدادیر.

یوخسوللوق روحوموزو و رفتاریمیزی کیرلندیرمکده دیر. نه واخت بو سالانمیش

«تورک سۆزونون معناسی و قدیم تورک لرین حاقیندا»

بازار: دایلم کریمووا
کۆچورن: محمود بنی آدم دیزج

ایله چاغیرلمیردیلا. تورک کلمهسی بو گون بیر میللتین آدیدیر. آما آتالاریمیز او واخت بیر میللت حالیندا دئییلدی. بوی و طایفالار حالیندا یاشاییردیلا و هر طایفانین آیری بیر آدی وارایدی. تورک آدی نین تاریخ صحنهسینه چیخماسی عجبی یوزایل لیکده قورولان گۆی تورک میللتی ایله باغلیدیر. اورخان کیتاب ال لرینده یثرآلان تورک آدینی داها چوخ "توروک" شکلینده گؤسترلیمیشدی. یعنی، تورک سۆزونو ایلك دفعه رسمی اولاراق ایستفاده ائدنلر گۆی تورک لر، گۆی تورک ائمپئرییاسی اولموشدو. گۆی تورک لرین ایلك واخت لاریندا تورک سۆزو بیر دؤولت کیمی ایشله دیلیردیسه داها سونرا تورک میللتینی ایفاده ائتمک اوچون ایشله دیلدی، چین ائمپراتورو ۵۸۵ - جی ایلده، گۆی تورک خاقانی ایشبارایا گؤندردیگی مکتوبدا "بؤیوک تورک خاقانی" دئییه خیطاب ائتمیشدیر. ایشبرا (iṣbra) خالقینی چین ائمپراتوروندا جاواییندا دا "تورک میللتینی نین تانری طرفیندن یارانماسیندان بویانا ۵۰ ایل کئچدی" ائفادهسی ایشله دیلمیشدی. گۆی تورک یازیلاریندا تورک سۆزو داها چوخ "تورک بودون" شکلینده ایشله دیلمیشدیر.

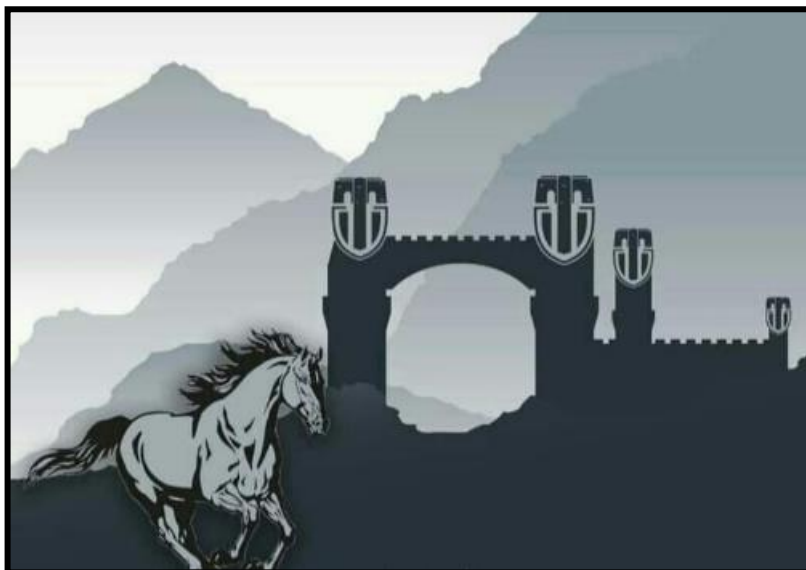
تورک بودون، تورک میللتی معناسینا آنلامینا گلیر. دولایسییلا تورک آدی بو دؤوره لرده بیر توپلومون بیر قؤومون آدی کیمی دئییل داها چوخ سیاسی بیر منسوبیت تعیین ائدن بیر سۆز کیمی کئچیر. یعنی تورک سویونا منسوب اولان بوتون بویلا ری و توپلوملاری ایفاده ائتمک اوچون میللی بیر آد حالینا گلیمیشدیر. تورک سۆزونون کلمهسی نین (ائتیمولوژی جهتدن) اوزرینده ده بیر

تورک آدی نین معناسی (کۆکونی) تورک میللتی نین تاریخی آز قالا اینسانلیق، بشر تاریخی قدر قدیمی دیر. تورک لر مین ایل لردن تبری تاریخ صحنهسینده یثر آماقدا دیلا. بو وضعیت، عالیملرین دیققتینی چکمیش و اولار تورک سۆزونون تاریخینی و معناسینی آراشدریمیشلار. تورک آدی نین قاینایینی تا یماق مقصدی ایله آپاریلیمیش آراشدریمالاردا موختلیف فرضیه لر ایرلی سورولموشدو. بعضی موختلیف لر گؤره، تورک آدینا ایلك دفعه بیزیم ائرادان اولول ۱۴ - جی عصرده «تیک و یا تیک لر» شکلینده راست گلینمیشدیر. بعضی موختلیف لر ایسه بو آدین ۱۴ - جی عصرده اؤنجه ده وار اولدوغونو سؤیله میشلر.

تورک لر باغلی بیلگی لرین چوخونو قدیم چین منبع لریندن الده ائدیریک. چین لی تاریخ چیلر بیزیم ائرادان اولول ۲۰۰۰ - ۱۰۰۰ جی ایل لر آراسیندا ایلك تورک حؤکمدارلیغیندان بحث ائدیرلر. بونولا برابر، قدیم چین قاینالاریندا کی تورک حؤکمدارلارینین و دؤولتینین آدی چینجه یازیلیب. بونلارین تورکجه قارشیلیغی تام آنلامیلا بیلینمیر. پورفئسور ائرو ل گونگورون تعبیرجه، «بیزیم آتالاریمیز او واخت تورک آدی

كلمهسى آلتايلى (جىحون كنارلى، تورانلى) قۇومولرىنى تەيىن ائتمك اوچون ۴۲۰- جى ايلده بىر فارس مەنن دە گۇستىرلىمىشىدى. يەنى ۵۱۵ - جى ايلده تورك ھون (قەدرتلى تورك) تەبىرى نىن دە كئچمە يى بىلىنمكەدەير. ايران قايناق لارىندا تورك كەلمەسى گۇزل اينسان مەناسى وئىرى. محمود قاشقارلى تورك آدى نىن تورك لره تانرى طرفىندن

وئىلدىكى دئمشىدىر، گنجلىك قووت مەناسىنى وئىدىكى وورغولامىشىدىلار. تورك كەلمەسى نىن گوجلو- قووتلى مەناسىنا گلدىگىنى بو گون بوتون عالىملر دئمك اولار كى، قبول ائدىر.

حاشىلەر:

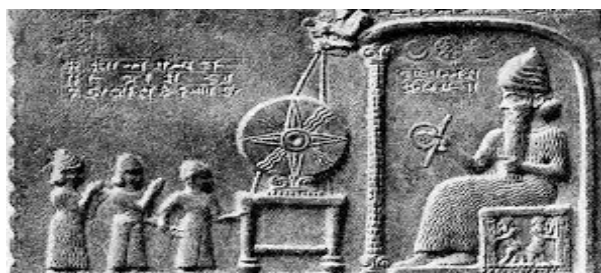
آزربايجاندا قەدىم دن تورك طايفالارى ياشايىب، مئتن آسار(اوسار اوغوزلار)(آس ارلر)، ساكالار(بوگون كى شكى سۇزو كئچمىشىدە ساكاشنا كىمى ائشلەنىب، ساك سۇزوندىن گلير، ھەمچىن زاقاتالا، ساكاتالا، گئكلر، بو طايفا گۇى توركلرىن اجدادلارى اولوب، اونلار باغلى

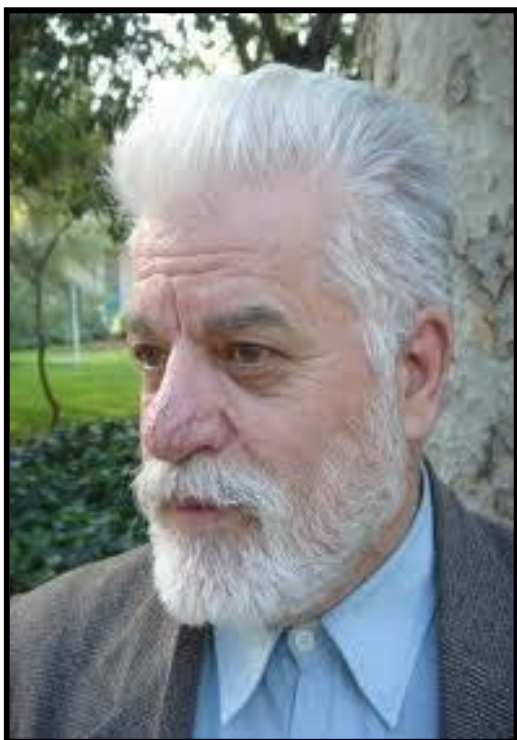

آزربايجاندا ياشايىب(قەدىم شاماخى سۇزونون ائتمولوژى مەناسى اونلار باغلى دىر) كاماخا، كئماخا، شئماخا) كنگلرلر دە قەدىم دن (كنگرلرى توپونىمى اونلار باغلى دىر). بىر سۇزلە آزربايجان قەدىم تورك تورك ديارى اولوب. *

چوخ فىكلر سۇيلىنمىشىدىر. بونلاردان بەضى لرى آشاغىدا كىلاردىر:

چىن قايناق لارىندا "Tu- Kue" (تورك) دىبلقە مەناسىنى وئىرى؛ ايسلام قايناق لارىندا سس بنزەشمە سىنە اساسلاناراق يئتكىلىك دۇورو مەناسىنا گلير. آرمىنىيوس ومبئرىبن ۱۹ - جى عەردە يازدىغى اثرلرىندە بىلدىردىنە گۇرە تورك كەلمەسى تۇرەمك(تورومك) سۇزوندىن گلير. ضىاء گۇكالب بونو "تۇرەلى" (تورئلى) يەنى قانون و نىظاملى شكلىندە آچىقلاير. بۇيوك آلمان توركلوق آلبرت وونلىجوق تورك كەلمەسى نىن گوج، قووت مەناسىنى وئىدىگىنى دئمشىدىر. آلبرتىن بو ادعاسى گۇى تورك اليفباسى ۱۸۹۳ - جو ايلده ايلك دفعە آراشدىران ائتمولوق وئلھئم توماس طرفىندن دە دئىلمىشىدى. ماجار توركلوق قويولا نەمتىن آراشدىرمالارىندا ثوبوت اولونموشدور. بو قونودا دىگرىبىر يازىيا گۇرە تورك

نکاتی در نسیمی پژوهی

دکتر ح. م. صدیق

چوخ دیرلی استادیمیز ساین پروفیسور دکتر حسین محمد زاده صدیق دوزگونون بو گونله فینزیکلی احوالی بیر آز خوش دئییل. تانریدان حوجامیزا جان ساغلیغی نیاز ائدیریک.

۵- اسرار قرآنی در شعر نسیمی

۱-۵. دیوان نسیمی

سید نسیمی در اشعار خود از آیات و عبارات قرآنی به کرات استفاده کرده است و به نوعی تفسیر و معناپردازی دست زده است، مانند:

«أَسْجُدُوا لِآدَمَ» (بقره- ۳۴)

زان عزازیل از خدا نشنود امر اسجدوا.
کز حسد پنداشت آدم صورت غیر خداست.

گر نبودی مظهر ذات خدا، آدم کجا،

مستحق اسجدوا گشتی ز علام علیهم؟

«أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ» (اعراف- ۱۷۲)

بی سر و پای عشق شو، هم‌چو فلک نسیمی!

سرّ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ در سر و پای من بین!

مست شراب عشقش، بی‌باده مست باشد،

بی‌باده مست یعنی، مست الست باشد.

مستا الستند کسانی که از این جام،

در بزم ازل باده‌ی توحید چشیدند.

«إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ» (انسان- ۳)

طالب ذات خدا را سی و دو خطّ رخت،
در حقیقت هر یکی إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ.

«إِنِّي أَنَا اللَّهُ» (قصص- ۳۰)

شعاعی بود از آن عارض که پیدا شد دمی، زان رو،
أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ آمد خطاب از نار، موسی را.

نسیمی آتش وحدت چنان تجلی کرد،

که بانگ إِنِّي أَنَا اللَّهُ بر آمد از ذرات.

تا عیان شد آتش إِنِّي أَنَا اللَّهُ از رخت،

شعله‌ی نور تجلی در همه اشیا گرفت.

آتش رخسار آدم بود بی روی و ریا،

آن که می‌گفت از درخت إِنِّي أَنَا اللَّهُ با کلیم.

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

گر تو هستی از بنی آدم بگو با من که چون،

هست آدم بآءِ بِسْمِ اللَّهِ رَحْمَنِ الرَّحِيمِ؟

«ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا» (اسراء- ۴۲)

باز یابد هر که خواند از رخت سی و دو خط،
سِرِّ وَأُنشِقَ الْقَمَرِ با معنی اُمّ الکتاب.

«وَجَهَتْ وَجْهِي» (انعام - ۷۹)

تا به رویت گفته‌ام وَجْهَتْ وَجْهِي چون خلیل،
آتش نمرود بر من گشته ریحان و گلاب.

۲-۵. رمزهای حروفی

فرق عمده‌ی شاعران حروفی با شعرای متصوفه در آن است که در استفاده از اصطلاحات عرفانی، متصوفه به معنای مجازی آن‌ها توجه می‌کنند. ولی حروفیان جهت شرح باورهای آئینی خود از این کلمات بهره می‌جویند. به عبارت ساده‌تر، به همهی این اصطلاحات از زاویه‌ی دید یک مکتب و مسلک نگاه می‌کنند و گرچه با رمز و راز و پوشیده سخن می‌گویند، ولی قصد تبیین و تشریح باورهای خود را دارند. از میان این رموز به تعدادی در این‌جا اشاره می‌کنیم:

الف) اعداد ۲۸ و ۳۲

بنا به برداشت‌های حروفیه در سیمای آدمی ۷ حرف وجود دارد که از راه‌های گوناگون منتج به عددهای ۲۸ و ۳۲ می‌شود. این ۷ حرف (دو ابرو، چهار مژه و یک گیسو) سواد اعظم است که اگر به ۴ عنصر آب، آتش، خاک و باد ضرب شود، عدد ۲۸ به دست آید و اگر آن را با «لام الف» جانشین حروف پ، چ، ژ، گ جمع کنیم حاصل جمع ۳۲ خواهد بود:

از لوح روی دلبران، سی و دو حرف حق بخوان،
اسرار ما اَوْحَى بَیْنِیْ اَزْ چار هفت و چار او.
باز یابد هر که خواند از رخت سی و دو خط،
سِرِّ وَأُنشِقَ الْقَمَرِ با معنی اُمّ الکتاب.
طالب ذات خدا را سی و دو خط رخت،
در حقیقت هر یکی اِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيلِ.
ابجد سی و دو حرف از لوح رخسارش بخوان،
تا بدانی سِرِّ سُبْحَانَ الَّذِي اَسْرَا يَكِي.

ب) خطوط صورت و زلف

هفت خط وجه آدم هشت باب جنت است،
شد به فضل حق اولوالالباب را این فتح باب،
چار مژگان و دو ابرو و دو خط و موی سر،

ای ز رخسارت اِلَى الرَّحْمَنِ ذُو الْعَرْشِ السَّبِيلِ!
اِنَّ اَحْيَا فِي هَوَاهَا كُلِّ مَنْ كَانَ الْقَتِيلِ.

«الرَّحْمَنُ عَلَي الْعَرْشِ اسْتَوَى» (طه - ۵)

گر ز الرَّحْمَنِ عَلَي الْعَرْشِ اسْتَوَى داری خبر،
از در طه درآ ای طالب رب رحیم!

«سَقَاهُمْ رَبُّهُمْ» (انسان - ۲۱)

لبش می‌خواند ای ساقی! سَقَاهُمْ رَبُّهُمْ بشنو،
که محروم از می وحدت بر این ساغر نمی‌آید.

«عِنْدَهُ اُمّ الْكِتَابِ» (رعد - ۳۹)

ای رموز لوح رویت عِنْدَهُ اُمّ الْكِتَابِ!
کرده طی پیش جمالت نامه‌ی حسن آفتاب.

«لَيْلَةُ الْاِسْرَى» (اسری - ۱) و «قَابَ قَوْسَيْنِ» (نجم - ۹)

معراج نسیمی شد قوسین دو ابرویت،
ای شمع شب اِسْرَا! وی بدر هلال ابرو!

ابجد سی و دو حرف از لوح رخسارش بخوان،
تا بدانی سِرِّ سُبْحَانَ الَّذِي اَسْرَا يَكِي.

شب اِسْرَاست آن گیسو و قوسین آن خم ابرو،
بیا حق را تو در اِسْرَا ببین گر مرد اِسْرایی.

«مَا زَاغَ الْبَصَرُ» (نجم - ۱۷)، «يَاسِينَ»، «طه»

ز ما زَاغَ الْبَصَرِ رمزی به چشم توست، ظاهر کن،
که کرد اسرار ما اَوْحَى ز مژگان عیان ابرو.

آمده در شأن چشمت رمز ما زَاغَ الْبَصَرِ،
روی و مویت را بیان یاسین و طه آمده.

«هُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ» (نمل - ۱۶)

خلعت لاخوف در پوش از هُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينِ،
تا به حق ره یابی و ایمن شوی از خوف و بیم.

«وَأُنشِقَ الْقَمَرِ» (قمر - ۱)

هست ابروی تو آن حرفی که نامش را الاء،
در کلام کبریا قبل از «قلم»، «نون» می کند.

خالدین، خال سیاهش دان و جنت، وَجْهَةٌ،
تا بینی حسن حق در جنت آباد نعیم.

ای حرف خط و خالت چون آیت قیامت،
بر لوح چهره‌ی تو پر شور و شر نوشته!

ج) استوا

ره به خط استوای وجه آدم چون نبرد،
مشرک بی دیده، زان جاوید ماند اندر عذاب.

بر صراط الله از آن بر خط رویت می روم،
کاهل معنی را صراط الله، خط استواست.

هر که از شَقِّ الْقَمَرِ پی بر صراط الله نبرد،
سوی خط کی ره برد یا استوا داند که چیست؟

گر ز الرَّحْمَنِ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى داری خبر،
از در طه در آ ای طالب ربِّ رَحِيمِ!

د) الف، لام، میم

معنی تورات و فرقان، شرح انجیل و زبور،
از خطش بر خوان که هست آن در عدد بی میم و لام.

قامت و زلف و دهانش چون الف لام است و میم،
گر نداری صدق، وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامِ.

مصحف حق است رویش چشم و ابرو سوره‌ها،
قامت و زلف و دهانش چون الف لام است و میم.

بی آن قد همچون الف، شد لام از غم قامت،
پیچیده کی بینم شبی با آن الف این لام را؟

تن تنانای ما الف لام است،
مست عشقیم و این ترانه‌ی ماست.

هشت باب جنت و هم جنت و فردوس ماست.

ما را ز ماه روی تو هر ماه حاصلی است،
از هفته‌های هفت و شش و چار فارغیم.

مصحف رخسار ما را کس نخواند غیر ما،
کاین صُحُف را در دو عالم سبعة خوان، ما بوده‌ایم.

لوح محفوظ است رویش، زلف و خال و خط، کلام،
با تو گفتم معنی علم لدنی، والسلام.

مصحف حق است رویش چشم و ابرو سوره‌ها،
قامت و زلف و دهانش چون الف لام است و میم.

ز زلف و خط و خال او سَوَادُ الْوَجْهِ اگر داری،
فقیرا پایه‌ی قدرت از این برتر نمی‌باید.

لَيْلَةُ الْقَدْرِ که پیش حق به است از آلف ماه،
اهل دل تعبیر آن زلفین هندویت کنند.

عارفان روی تو را نور یقین می‌خوانند،
عروه‌ی موی تو را حبل متین می‌خوانند.

از خطوط وجه خود بر خوان.

***

ای رموز لوح رویت **عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ!**
کرده طی پیش جمالت نامه‌ی حسن آفتاب.

باز یابد هر که خواند از رخت سی و دو خط،
سِرِّ وَأُنْشِقُ الْقَمَرُ با معنی **أُمُّ الْكِتَابِ**.

ای نسیمی! نوشته بر رخ دوست،

شرح **أُمُّ الْكِتَابِ** می‌بینم.

***

عرش رحمان است رویت، **عَلَّمَ الْأَسْمَاءَ** گواست،
اعتقاد اهل حق این است و قول مصطفاست.

ح (تشبیه زلف یار به حبل المتین و عروۃ الوثقی

عُرْوَةُ الْوُثْقَى اهل وحدت و **حَبْلُ الْمَتِينِ**،

زلف دلدار است از آن با زلف دلدارم خوش است.

عُرْوَةُ الْوُثْقَى که عارف خواندش **حَبْلُ الْمَتِينِ**،

سوره‌ی **وَاللَّيْلِ زَلْفِش**، و آیت گیسوی اوست.

کی به ذیل **عُرْوَةُ الْوُثْقَى** تمسک باشدش،

هر که را **حَبْلُ الْمَتِينِ**، زلف سمن سای تو نیست؟

حَبْلُ الْمَتِينِ و **عُرْوَةُ الْوُثْقَى** اهل دل،

آن جعد زلف غالیه بار است، والسلام.

هـ (آیت **كُنْ فَيَكُونُ**، حدیث قدسی **كُنْتُ كَنْزًا**

منم سیاره‌ی گردون، منم شش حرف کاف و نون،
چرا از سیر خود یکدم من سیار بنشینم؟

ای کلک منشی **كُنْ** بر آفتاب حسنت،

اسرار **كُنْتُ كَنْزًا** پا تا به سر نوشته!

***

مدتی گنج ظهورت بود در کنجی نهان،

عاقبت گشتی دلیلی در بیان خویشتن.

گنج مخفی را طلسم و اسم اعظم را کلید،

طره‌ی عنبر شمیم سنبل هندوی اوست.

ای مفلسان عاشق! گنج مخفی عیان شد،

وی تشنگان خاکی! آن آب کوثر آمد.

و اسماء الاهی

چون کمال معرفت کردیم کسب از فضل حق،

عَالِمِ تَعْلِيمِ عِلْمِ عَلَّمَ الْأَسْمَاءَ شدیم.

سِرِّ اسْمَا بر **مَلِكِ** مخفی نماند بعد از این،

دانه‌ی خال رخس چون نقطه بر اسما نهاد.

بیا و **سِرِّ مَسْمَا** از اسم آدم جوی،

که مستجاب سجود ملک به اسما شد.

سید! بار دگر از نمد فقر در آ،

سِرِّ اسْمَاءِ خدا را بنما در **كَيْتِكِ**.

چون کمال معرفت کردیم کسب از فضل حق،

عَالِمِ تَعْلِيمِ عِلْمِ عَلَّمَ الْأَسْمَاءَ شدیم.

ز (تشبیه رخسار به سبع المثانی، ام الكتاب و عرش

رحمان

هم‌چو ما **سَبْعُ الْمَثَانِي** از کتاب روی یار،

هر که خواند معنی این آیه‌ها داند که چیست.

سِرِّ سَبْعِ الْمَثَانِي ای طالب!

XIII-XV ƏSRLƏR TÜRK ƏDƏBİYYATINDA RƏNGLƏRİN MİFİK ANLAMİ

۱۳و۱۵-جی عصرلر تورک ادبیاتیندا

رنگلرین میفیک آنلامی

قارشى اعتراض سسلرینی اوجالتمیش، آزادلیق آرزولارینی سیمووللار واسطهسیله ایفاده ائتمیشلر. ادبیاتدا، خصوصیه پوئزییادا ان چوخ ایشلهنهن بئله رمزلدن بیرى ده طبیعت، اونداکى رنگلر و رنگره وئرلهن آنلاملاردیر .

قئید ائدک کی، عمومیتله، طبیعت حادثه لرینه مراجعت، اونون ان رنگارنگ بویالارلا تصویری، مؤلفین چاتدیرماق ایستدی احوال-روحیه و اساس متلبین داها تأثیرلی ایللوستراسیاسی، حتی اوبرازلارین کاراکتئرینده کی چالارلارین آیدین وئريلمه سینده رنگلدن ایستیفاده پوئزییادا چوخ گئیش یا ییلیمیش دیر. بو مقاله ده ۱۳-جو-۱۵-جی عصرلر تورک شعرینده رنگلرین منالاندیريلماسی، اونلارین میفیک آنلامیندان ایستیفاده اؤزل لیکلری و مؤوضویا یاناشما ایستیقاملرینی دؤورون ان سجویی سنتکارلارینین یارادیجیلیقلاری اساسیندا آراشدیرماغا چالیشمیشیق .

تدقیقات زامانی آراش دیریلان مؤوزونون تام احاطه اولونماسی اوچون دؤورون اساس ادبی پرینسیپ و ایستیقاملرینی اؤز یارادیجیلیقلاریندا عکس ائتدیرمیش یازارلارین اثرلریندن نومونه لر وئريلمیش، مووافیق تدقیقاتلارا مراجعت اولونموش و گلدیمیز قناعتلری اساسلاندیرماق اوچون ایستینادلار وئريلمیش دیر .

اؤزوندن اولکی ارثدن بهره لهنن، قدیم و زنگین ادبی عنعنهلر اوزرینده یئتیشهن، یئتکیلشن

فریده هیجران (ولیئوا)

feridehicran@mail.ru

Fəridə Hicran (Vəliyeva) dosent filologiya
üzrə fəlsəfə doktoru

برگردان : دکتر حسین شرقی دره جک

آچار سؤزلر: پوئزییا، رنگ، تصووف، میفولوگییا،

شامانیزم، تفککور، طبیعت، شاعر

خلاصه

۱۳-جو-۱۵-جی عصرلر تورک ادبیاتی تکجه بدیعی دوشونجه نین دئییل، هم ده فلسفی فیکرین اساس تظاهر و ایفاده واسطهسی اولموش دور. بو چاغلاردا یاشاییب-یاراتمیش سؤز سنتکارلاری چوخ واخت بیرباشا، آچیق دئییه بیلمدیکلرینی پوئتیک رمزلرین جازیدار پردهسی آلتیندا، اینجه، ظریف دوغولار و بدیعی اوبرازلارلا ایفاده ائتمیش، حاق سیزلیق و عدالت سیزلییه

مطلق قئید ائتمک لازیم دیر کی، رنگلرین بیرباشا معنالاریندان باشقا میفیک، دینی، رمزی معنا داشیماسی هله قدیم تورک تفککور اؤرنکلرینده ده موشاهیده اولونور. بئله کی، اولو تورکون اوزاق کئچمیشینه بویلارکهن سلفلریمیزین ایدراک خزینه سینده کی حکمت دولو دیرلری آراسیندا طبیعتین ائجاز کارلیغینی موختلیف چالارلارلا عکس ائتدیره ن رنگره ده لاقئید قالمادیقلارینی ایزلییریک. حیاتین بوتون ساحه لرینه حساس لیقلا یاناشان و ان اینجه متلبلری آراشدیرماغا جهد ائدن اولو سویداشلاریمیزین تفککورونده میفولوژی آنلایشلار و اونلارین معنا توتومو سونراکی نیسلرین ده بدیعی-پوئتیک یارادیجیلیغینا بو و یا دیگر درجه ده تاثیرینی گؤستریمیش دیر .

خالقین شیفاهی تفککورو بوتون ساحه لرده آپاریجی مئیار اولدوغو کیمی، رنگلرین میفیک آنلاملارینین آپچیلما سیندا دا اؤز حکمتینی اسیرگمیش دیر. خالقین سیناملاری بو باخیمدان داها کسرلی اینانجلاری آشکارا چیخاریر. اجدادلاریمیزین ان قدیم دوشونجه طرزینی، حیاتا باخیش و حادثه لره موناسیبتینی عکس ائتدیره ن سیناملار رنگلرین ده بعضی جهت لرینی آپچیر. بورادا، طبیعی کی، رنگلرین آهنگی و اینسانلارا بخش ائتدی موثبت و یا منفی ائنثرژی ده اساس رول اویناییر. رنگرله باغلی موحاکیمه یورودرکن ایلک اؤنجه کایناتین یارانماسی حاقینداکی تسوورلر، او جمله دن زردوشت فلسفه سینده گؤستریلدی کیمی، وارلیغین عکس لیکلر اوزرینده دوزه نله نمه سی مسئله سی یادا دوشور .

قدیم تورک تفککورونده رنگلرین اؤز بیرباشا معنالاریندان باشقا، فلسفی چالار داشیماسینا ایلک تورک ائپوسلاریندا دا راست گلیریک.

۱۳-جو-۱۵-جی عصرلر تورک ادبیاتی منسوب اولدوغو، داها دقیق ایفاده ائتسک، واریشی اولدوغو بو خزینه دن قیدالاندیغی کیمی، اونا اؤز توهفه سینی ده وئرمیش دیر. طبیعی کی، حتی ان رئال گئچک لیکلرین بدیعی ایفاده سینده اؤرنک اولو بیله جک پوئزیا نومونه لرینده ده دؤورون، زامانین ادبی-بدیعی و ائستتیک طلبلرینه اوغون اولاراق تصووفون تاثیر حیسس اولونور. سؤز سنتکارلارینین بدیعی اؤرنکلرینده دونیانین یارانماسینا، یارادانلا بشرین قارشیلیقلى موناسیبتینه، حتی دؤورون سیاسی-اجتماعی حادثه لرینه موناسیبت ده ده تصووف دونیا گؤروشو اساس یئر توتور و بونو داها چوخ رمز و سیمووللارین گئنیش ایستیفاده سینده، «اؤرتولو دیل» این اوستونلوک تشکیل ائتمه سینده آچیق-آیدین گؤروروک. تصووف ادبیاتیندا ان گئنیش یایلمیش رمز لر سیراسیندا رنگلرین ایفاده ائتدی موبههم، سیرلی آناملار دا موهوم یئر توتور .

روزیگاریمی عشق ائتدی قارا، یا اولدو دود،

هیجر چون قم دوزخیندن سالدی ویرانمه اود.

(۱۵، ص. ۳۴)

۱۵-جی عصر تورک حکمدار-شاعری حسین باقارادان گتیردییمیز بو بئیت ده شاعر آشیقین دیلی ایله دئییر کی، هیجران قم جهنمیندن خارابا قالمیش «جان ائویمه» اود سالدی، گذرانیم قارا اولدو و توستویه دؤندو. بورادا بیر بیت داخیلینده سانکی بیر «سوژت» ایشلنیلیمیش دیر. هیجران آشیقین ویرانه قالمیش جان ائوینه اود سالیر، یانغین باش وئیریر و توستو چیخیر. بورادا، طبیعی کی، «توستو» نون رنگینه ده ایشاره ائدیلمیش دیر .

ایشیقلی بیر عالمین، یعنی یئر اوزرینده کی خوشبخت بیر حیاتین رمزیدیر. قدیم تورک داستانی «کیتاب دده قورقود» دا آغ عینی زاماندا «هوندور»، «اوجا»، «قلبی» معنالارینی دا بیلدیریر. داستاندا آغ رنگین سئمانتیک سیموولیکاسینا دایر دیرلی تدقیقاتین مؤلفی اولان پروفیسور بهلول عبدالله نین دا عمومیتله، تورک تفککورونده، شامانیزمده آغین ایفاده اوبیئکتلری حاقیندا ماراقلی فیکیرلرینه راست گلیریک: «آلتای شامانیزمینده آغ رنگ، عمومیتله ایلاهه لره مخصوص بیلیندیندن شامانلار دا آغ رنگلی پالتار گئییرلر. یئنه ده ائله آلتالییلارین یارادیلش افسانه لرینده بیر آغ آنادان دا سؤز گئدیر. تانری اولگئن دونیانی یاراتماق حاقیندا دوشونرکن سو ایچیندن بیردن-بیره آغ آنا گورونور و ایشی نئجه گورمی اولگئنه باشا سالیر. «آغ» سؤزو همچنین «جنت» آنلامیندا ایشلنیر. جنتده ظن اولونان تانریلار دا «آغتو» آدلانیر. یعنی «آغلیلار». بو دا رنگی آغاپاق اولماق دئمک دیر. ایناما گوره، آغتلار گویون اوچونجو قاتیندا اوتورورلار» (۳)، ۲۱۲). زردوست فلسفه سینده یئرین آلتینداکی قارانلیق عالمین اینیکاسی اولان قارا ایسه «کیتابی-دده قورقود» عابده سینده و عمومیتله، قدیم تورک یازلی عابده لرینده رنگله یاناشی، «تورپاق»، «یئر»، «بؤیوک» معنالارینی دا ایفاده ائتمیش دیر. «آغ-قارا» رنگ چالارلارینین اوزونده بیر عکس لیک، تضاد و ضدیت اولدوغونان بو مفهوملا مووافق اولاراق «گوی - یئر»، «خیر - شر»، «تمیز، خیرخواه روح - بدخواه روح»، «خوشبخت لیک - بدبخت لیک»، «موفقیّت - اوغورسوزلوق»، «سئوینج - کدر» آناملاریندا دا قاورانیمیش دیر .

عمومیتله، تورک قاورامیندا رنگلرین منالاندیریلماسینی آراش دیرماق اوچون ایلك اؤنجه میفولوژی قاینالار، افسانه و روایتلره، داستان و ائپوسلارا، ایلكین یازلی منبع لره باش وورماق لازیم دیر. بو معنادا اورخون-یئنی سئی عابده لری، کیتابی-دده قورقود داستانلاری، ماناس داستانی و س. قیمت لی منبرلدن دیر. تورک میفولوژی متنلرینده حتی تانری آدلارینا علاوه اولونان رنگ آدلاری دا تا قدیم دن تورکلرین رنگلرین ماهیتینه وئردیکلری دیری بیر دها تصدیق ائدیر. مثلاً، معلوم دور کی، قدیم آلتای تورکلرینین میفولوژی متنلرینده تانری قارا خان کیمی تقدیم اولونور. قدیم تورکلر گوی تانرینین ایسه «آغ خان، قیزیل خان، ساری (قارا) خان، یاشیل خان آدلاریندا» (۱) دؤرد اوغلو اولدوغونا اینانمیشلار. بعضی تورک طایفالاریندا ایسه تانری، یارادیجی «بیاض یارادیجی»، «آغ آنا» دئییه قئید ائدیلیر. تورکلرین یاشادیقلاری جوغرافی آرئالدا آنوماستیک واحیدلرین - دنیز، داغ آدلارینین ترکیبینه ده رنگلرین ایشله نمه سی مارات دوغورور و البته کی، آیریجا موستقیل تدقیقاتین مؤوضوسودور. مثلاً: قارا دنیز، قیرمیزی دنیز، آغ دنیز، گوی دنیز و س. تدقیقاتلاردا گؤستریلیر کی، «تورکلرین کوسموقونیک سیستئمینه دؤرد ایستیقامت اؤزونو گؤستریر.

بو اساس دؤرد ایستیقامتین اؤزلرینه مخصوص رنگلری واردیر: شیمالین رنگی قارا، جنوبون قیزیلی، شرقین گوی ماوی سی، بعضا یاشیل، قربین ایسه آغ دیر. ساری رنگ ایسه دونیانین مرکزینین گؤستریریجی سیدیر» (۲) .

ایبتیدای یارادیلش و باشلانغیج تصوورلری ایکی عکس معنا ایفاده ائدن آغ و قارا رنگلرینین میفولوژی آنلامینی دا آچیقلایر. آغ - کایناتدا

سفره چيخان واختلاريندا بو داشى باغلى يئرده ساخلایارمیش، چونكى اوندا بئله بير اينام قطعيلشيبمیش کی، بو گۆی داشين اوستونه کيم چيخسا خاقان اولار. بو اينانچ طبيعى کی، گۆی رنگين گۆيله، داها دوغروسو، گۆی تانرىسى ايله ايلگلى اولدوغوندان ايرلى گلير. آخى اسكى تورک خالقلارينين اينامينا گۆره گۆی - خاقان ليق، خوشبختليک گتيرميش و گۆی رنگ ده هميشه گۆيله، گۆی تانرىسى ايله باغلى ايشلنميش دير (۴، ص.۲۶۵). ائله محض گۆيون، حدودسوز سمانين، نهايت سيز دنيزين و سويون رنگى اولدوغو اوچون گۆی رنگ هم ده سرحدسيزليين سيمولو حساب ائديلير .

تورک ميفيك تفککورونده کی رنگلردن دانيشارکهن ياشيل رنگى ده خصوصى قئيد ائتمک لازيم دير. ساکيتليک، راحتليق، دينچليک، سوله، اينام، اعتبار، آرزو، موراد، ايستک کيمي معنالانديريلان يازيل رنگين ده سؤز صنعتينده چئشيدلى مقاملاردا ايشلنمه سينه راست گلينيير. اسكى افسانه لردن بيرينده بئله بير فيکير وورغولانير کی، بوخوتئکينين يوخودا گؤردويو آغ گئيم لي قوجا اونا ياشيل بير يئشيم داشى وئرير و دئيرير کی، داش سيزده اولدوقجا سيز حاکم اولاجاق سيز. بورادا داش کولتو ايله ياناشى، رنگ سيمووليکاسينا دقت ده آيدين سئزليير. آغ گئيم لي قوجا و ياشيل رنگ لي يئشيم داشى و س. بوتون بو موقاييسه لر بير داها تصديقليير کی، تاريخ بويو رنگلرين چالارلارى اسكى تورک قبيله لرى طرفيندن دقته آلينيب، يوزوملار آراسينداکی فرقلر نظر دن قاچمايب .

۱۵-جى عصر تورک ديوان ادبياتينين نماينده سى احمد دايينين ده آشاغيداکى بئيتلريندن آيدين اولور کی، ياشيل رنگ

چوخ گومان کی، قارا رنگ هم ده تورپاغى و هر بير اينسان اوولادى اوچون قاچيلماس اولان اولومو تمثيل ائنديينه گۆره عيني زاماندا دا گوجو سيمووليزه ائدير. و قريبه دير کی، اوزاق شرق خالقلاريندا ايسه قارا رنگ خوشبختليک و سادتين رنگى حساب اولونور، حتى بعضى ديارلاردا رنگلرين شاهى ساييلير .

رنگلرين اينسانين ايلکين تصوورونده بو جور يئر آلماسى، رنگ چالارلارينين حياتى درکتمه تصوورلرى ايله باغلى منالانديريلماسى و منيمسنيلمه سى اينسانلارين طبيعى آنلاماق ايستييندن ايرلى گلنميش دير. بئله کی، رنگلر موختليف چالارلاردا اولدوغو کيمي موختليف معنالارى دا ايفاده ائتميش دير. تورک ميفولوژى تفککورونده درين ايزلرى اولان گۆی رنگ بير چوخ چالارلارينا گۆره موختليف دؤورلرده اؤزونده آيرى-آيرى معنالارى بيرلشديرميش دير. تورکون تاريخينده قارا و گۆی رنگلرين ماتهم رنگى کيمي قبول ائديلمه سى ميره لى سئيدووون آراش ديرمالاريندا جوخ ماراقلى دليللره تصديقينى تاپير (۴). بو گون ده ياس مراسيملرينده گۆی و قارا گئينمک عنعنه سى ياشاماق دادير. لاکين بو باخيش معين مخز و منبع لرده اؤز ايلکين يوزومونو ديشير. بونون اساس سببيني رنگلرين چالاريندا و همين رنگين هانسی اشيايا عاييد اولماسيندا آختارماق داها رئال گؤرونردى. بير جوخ افسانه لره اوز توتان تدقيقاتجى ميرع لي سيد اوو گؤسترير کی، سمرقنده امير تئيمورون مقبره سينين زيارتى زامانى اوردا گۆی رنگ لي بؤيوک بير مرمر داش دقتى جلب ائدير و زيارتچى داشلا ماراقلانان زامان اونا بيلديريرلر کی، بو گۆی داش امير تئيمورون خاقان ليق داشيدير. امير تئيمور حتى

تأثيرلى بويلارلا چاتديرماق ايستدیکده قيرمیزی رنگدن گئنيش ايستيفاده اولونموش دور. مثلاً:

عالمه نئوروز سلطان اولدو ايستيقلال ايلی،
کئندی گولسئن دوناتتی کيرمیزیلا آل ایللی.
(۱۲، ص. ۱۲۹)

قدیم تورکلرین تفککور و اينانجلاريندا ان چوخ مباحثه و ضدیتلی فيکيرلر دوغوران رنگ ايسه ساری رنگدير. ساری - هم دونيانين مرکزی، هم حاکمیت، گوج و قيزيلين رمزی کیمی آنلاشيلمیش، هم ده منفی معنا چالارلارینی داشيمیشدير. بئله کی، بو رنگ خسته لیگی، دوشمه چلییگی، خیانتی، فلاکت، نیفرت و پیس لیگی ده ایفاده ائتمیشدير .

آیوانین بئنزین سارارتدی اول تورونجون قابغایی
بئنزئر او آنی گؤروب یادی زینیه دان ایللی دی.
(۱۴، ص. ۴۷)

عمومیتله، ایستر خالق ادبیاتیندا، ایسترسه ده بدیعی ادبیاتدا رنگلرین خصوصی مؤوقعی همیشه وورغولانمیش، یعنی خالقین رنگلر عالمینه مونسیتینه دایم آیدین لیق گتیريلمیشدير.

بشر اوولادینین سوسیال-فلسفی، بدیعی-میفولوژی تفککورونون فورمالاشدیغی واختدان رنگ چالارلارینا خصوصی میفیک مونسیتیتی اولوب. چونکی رنگلر اینسانین دونیائی تانیما و درکتمه پروسسینده ان چوخ ایستيفاده ائدیلهن عنصرلردندیر .

رنگلرین میفیک آنلامی ایله باغلی بو تسوورلر، حیسس و دویغولارین تصویرینده رنگلردن

گنج لیک، طراوت، خوش گون-گوزران معنلارینی دا ایفاده ائتمیشدير .

دون یاشیل هارا گئیوردی گولسیتان گول-گون کابا
ایشوگون آندان ایواز -حرای موغایلان ایللی.
(۱۴، ص. ۴۷)

و یا :

هر آغاج کیم یاشیل آتلاس هیلاتی شوکر ائتمدی
اوش هازان ییلی توتوب سویدو وو اوریان ایللیدی.
(۱۴، ص. ۴۷)

ایکینجی بئیتده شاعر گؤستریر کی، یاشیل آتلاس گئینهن و فیراوان حالینا شوکر ائتمه یهن آغجلاری پاییز ییلى لوت-اوریان ائل دی، یعنی بوللوق-برکت رمزی اولان یاشیل پالتارینی الیندن آلدی .

ایستر شیفاهی، ایسترسه ده یازلی سؤز صنعتینده ان چوخ ایستيفاده اولونان رنگلردن بیرى ده قيرمیزی رنگدير .

آلمانین یوزون کیزاتردی نوکتئدن بادی-حازان
ایللی نارون غصه باغیرینی کان ایللیدی.
(۱۴، ص. ۴۷)

قيرمیزی رنگ هم قدیم عابده لريمیزده، هم ۱۳-جو-۱۵-جی عصرلر تورک ادبیاتیندا سئوگی، سئوینج، شادلیق، خوش گون، اوغور، موباریزه، توی-دویون، بایرام رمزی کیمی ایشلنمیشدير. بوندان باشقا، قيرمیزی گونشی، اودو، آلووو، قانی آسسوسیاسییا ائتدیریر، خوشبخت لیگی تمثیل ائدیر. کلاسیک ادبیاتدا سئوگیلینین گؤزللینین تصویرینده، خصوصیه ده دوداقلار و یاناقلارین پوئتیک سؤزله رسمی چکیلرکن، بعضا ايسه حسرتی، آیرلیق دردینی اوخوجویا داهای

گۆرۈندۈپۈ كىمى، قارا و گۆى رنگلر ماتمىن، ياسىن رمزى كىمى آنلاشلىير. آرتىق بئىرىن اولوموندىن امىن اولموش باجىلارى «آغ چىخارىب قارا گئىيرلر»، «آغ اوتاغى قوئوب قارا اوتاقتا اوتورورلار»، يعنى ياس ساخلايىرلار. ماراقلى و تقدىرلايىق دىر كى، داستاندا بىرباشا «ياس ساخلادىلار» دئىلمىر، پوتتىك تفككورون، بدىعى دوشونجه نىن دىلى ايله دانىشلىير. دده قورقود بويلارىندا بئله ماملارا تئز-تئز راست گليرىك. «قازان بگ اوغلى اوروز بگىن توتساق اولدىغى بوى بىان ائدر، خانىم، هئى!» بويوندا اسىر دوشن و اعداما محكوم ائدىلەن اوروز آتاسى ايله گۆرۈشۈندە اونا اورك-دىرك وئرهرك دئىير :

آنم منىم اوجون گۆگ گئىيب قارا سارىنسون
قالىن اوغوز ائلىندە ياسىم توتسون!
(۶، ص. ۷۵)

تصووف شعرىندە قارا رنگه اىلاهى بىر آنلام دا علاوه اولونموش دور. بو ايسه هر شئىدن اول قارا رنگىن طبيعت ده كى يئرده قالان بوتون رنگلى اودا بىلمك قابىلىتىنه اساس لانىر. چونكى بوتون رنگلى اودا بىلمك اؤزلويونده بىر رنگ سىزلىك دىر و بو خصوصيت ده تصووف ادبىياتىندا «ذات اىلاهىنىن» و سالىكىن نفسىنىن كامىل ليگى ايله قارشىلاشدىرلىير. قريبه دىر كى، بعضى صوفى طريقتلىرىندە، مثلاً كوبروييه ليك ده قارا رنگ نور، ايشىق منبعى كىمى آنلاشلىير (۶، ص. ۱۷۹۵).

كامو بىر نوردور اشباح او ارواح
بو هامرا گئرجى رننگىن دودى ايقداح. (۱۱)،
ص. ۱۵۱)

گئنىش اىستىفاده يه بدىعى ادبىيات دا، خصوصيله قديم تاريخه و زنگىن عنعنەلره مالىك اولان تورك تصووف شعيرىندە تئز-تئز راست گليرىك. حتى تدقيقات چىلار رنگلى كلاسسىك شعيرىن آيرىلماز بىر پارچاسى حساب ائدىرلر (۵، ص. ۳۹۴). ديوان ادبىياتى شاعرلىرى رنگلىن ايفاده ائتدىى رنگارنگ معنا يوكلىرىندە اىستىفاده ائدرك شعيرلىرىنه زنگىن ليك قاتمىشلار. الوانى شىرازى، مسيحي، عليشير نوای، شىخى، حسين بايقارا، يونوس امره كىمى اورتا عصرىن بىر جوخ دىرلى تصووف شاعرلىرىنىن اثرلىرىندە رنگلىن معنا چالارلارى و اونلارنى ميفىك آنلاملارى جوخ ماراقلى و رنگارنگ مىصراعلاردا عكسىنى تاپمىش دىر .

شىخى تخلصو ايله شعيرلر يازان مشهور گۆز كىمى يوسف سىنان دا ديوانىندا رنگلىن ماهىتىنه خالق حكىمتلىرى پرىزماسىندان باخىر. اونون رنگلره باغلى دوشونجه سىندە گئنتتىك كودلار دده قورقود داستانىندا يئر آلان فيكىرلره سىلسشىر. دده قورقود داستانىندا، «قام بۇره نىن اوغلى بامسى بئىرك بويونو بىان ائدك، خانىم هئى» بويونا نظر سالاقتى: «بئىرك بوندان كئچدى. اولو قىز قارداشلارى يانىنا گلدى. باقدى گۆردى قىز قارداشلارى قارالى-گۆگلو اوتورارلار. چاغىرىب بئىرك سويلار، گۆرلىم، خانىم، نه سويلر .
آيدىر :

آلان صاباح يئرىندن توران قىزلار !
آغ اوتاغى قوئوبان قارا اوتاغا گىرهن قىزلار !
آغ جىقارىب قارا گئيهن قىزلار!
(۶، ص. ۸۰)

اولاراق قئید ائدیر کی، هر بیر شاعر کیمی اسرار ده ده زولف، کاکیل، خط کیمی سئوگیلینین گؤزل لیک ائلمئنتلرینی گؤستررکن بو مفهوملارین تصووفی آنلاملارینین ایفادهسی زامانی اولارین قارا رنگله علاقه سینه ده چوخ اینجه شکلده توخونموش دور .

بعضی صوفی ادبیاتدا ایسه گؤستریلیر کی، قارا رنگ نئجه مجهول دورسا، تانرینین ذاتی دا او جور مجهوللوقا بورونموش دور .

۱۵- جی عصر تورک شاعری شیخی پونزییاسیندا دا قارا رنگین عینی معنادا ایشلندیینی گؤروروک. سیناندین یوسف گرمیانی شیخی کوتاهییه ده دونیا یا گلمیش، سونرا ایسه ایرانا گئدهرک، تحصیلینی اورادا تاماملامیش دیر. شیخی گرمیانی بیلریندن اولان یاقوب بیله مصطفی چلبییه قصیده لر ده حصر ائتمیش دیر. اولوم تاریخی ۱۴۲۸- جی ایل کیمی قتلشیمیش و مزارینین کوتاهییه یاخینلیغینداکی دوملوپیناردا یئرلشدیی ده گؤستریلیمیش دیر. بیر جوخ منبع لرده شاعرین سید شریف ایله یاخینلیغی، نظامی گنجوی و حافیظ شیرازینین تأثیریندن بهرلندیی ده وورغولانیر. شیخینین «کنزالمنافی، فی آحوالی امزیج و طبایع»، «دورر ال عقاید و کلی صایکی و غایت» کیمی اثرلری علم عالمینه معلوم دور. طبیعی کی، اثرلرینین بؤیوک بیر حیصه سی طبیعی مضمون داشیییر، «دیوان» ی، «خارنامه» و «خسرو و شیرین» ترجمه سی ایسه اونو اوستاد بیر شاعر کیمی تانیتمیش دیر. حتی «خارنامه» اثری عثمانلی ادبیاتیندا ایلك هجو اثری کیمی قیمتلندیریلییر. شیخی دیوانی ایسه ایستانبول اونیورسیتتینین پروفیسورو عالی نیهات ترلان طرفیندن آراش دیریلاراق نیظاما سالینیب نشر ائدیلمیش دیر .

تورک شاعری الوانی شیرازی قارانی بوتون رنگلرین شاهی حساب ائدیر. شاعر بورادا یارادانلا باغلی آلیره ده ایشاره ائدیر :

کیزیل رننگی یئشیل رننگی اینانماز
کارادان اؤزگی رننگی رننگ سانماز.
کاتیندا جوملی رننگ آنون کارادور
یارادیجی آنا اوایلا یارادیر.
(۱۱، ص. ۲۰۴)

یئری گلمیشکهن دئیک کی، تصووف ادبیاتیندا دقتی جلب ائدن مسئله لرده بیر ده نفس مرتبه لرینین هر بیرینین اؤزونمخصوص رنگ ده تصویر ائدیلمه سیدیر. معلوم دور کی، تصووف ده مورید معنوی کامیلشمه یولوندا بیر نئچه مرتبه دن کئچمه لیدیر. بو یول دا ایلك مرتبه اولان «نفس اماره» اینسانین حیوانی بیر شهوتین تأثیری آلتیندا یاشادیغی، لاکین بو حال دان قورتولماق اوچون قلبینده گوجلو بیر آرزونون باش قالدیردیغی بیر پیله دیر. بو مرتبه نین رنگی ماویدیر (۱۶). ایکینجی مرتبه «نفس لووامه» آدلانیر و داها یوکسک ایدراک سوییه سینه قالخان مورشید بو مرتبه ده آرتیق آیب سایدیغی دوشونجه و حرکتلرینه گؤره پشمان لیق حیصه سی کئچیریر. بو مرتبه نین رنگی ایسه قیرمیزی دیر. بئله لیکله، اوچونجو مرتبه نین رنگی ساری، دؤردونجونون رنگی آغ، بئشینجینین یاشیل، آلتینجینین قارا، سونونجو - یئددینجی مرتبه نین رنگی ایسه رنگ سیزلیک دیر .

تدقیقات چی ماحموت کاپلان «اسرار ده ده دیوانیندا رننگ لئر» مقاله سینده اسرار دده نین شعرلرینده ده قارا رنگ دن گئیش ایستیفاده اولوندوغو قئید ائدیلییر. تدقیقات چی خصوصی

دوشموش آشیقین گۆزونه آی و گون قارا رنگده
گۆرونور .

زولفونون سایه سیندن آیریلالی
گۆزومه آی او گون سیاہ گئلور. (۸، ص.۱۰)

آغ واراكدان گئر كیلدی سا پور یازی یوزون
دورلو رننگی دئفتر آچار گولشن آیدور، آنودور.
(۸، ص. ۴)

رنگلری بعضا اشیا لارین ماهیتینه، داخلی
کیفیتلرینه او یغونلاش دیران سۆز اوستالاری
فیکیرلرینی داها اوبرازلی شکلده چاتدیرماق،
اوخوجونون دقتینی جلب ائتمک اوچون اونلارین
چالارلاریندان بدیعی تعیین کیمی ایستیفاده
ائدیر، بعضا ایسه هر هانسی بیر اشیانین رنگینی
قتید ائتمه دن اونا خاص چالاری بنزتمه
واسطه سی کیمی ایشلتمیشلر .

ایا گول-روی سیمین تن گۆزون درد ایله سنون
یوزوم رننگینی نرگیس وش آجنپ می زرد او ساز ایتسنم.
(۸، ص.۸۱)

شاعر بنیزینین سارالدیغینی نرگیز گولونون ساری
لچکلری ایله موقایسه ائدیر .
عمومیتله، کلاسیک ادبیاتدا، او جمله دن ده
شیخی یارادیجیلیغیندا نرگیز گولو چوخ واخت
ساری رنگ ایفاده سینین یئرینده ایشلنمیش دیر.
تدقیقاتچیلار دا یازیرلار کی، رنگلر بعضا اؤز
آدلاریلا، مثلاً، آغ، قارا، قیرمیزی، یاشیل، ساری
کیمی آچیق شکلده، بعضا ایسه آتش، گئجه،
نور، قارانلیق کیمی رنگره دلالت ائدن مفهوملارلا
دولایسی بیر شکلده ایفاده ائدیلمیش دیر .

شیخینین قارا رنگین معنالاندیرلماسینی عکس
ائتدیره ن بیتلریندن بیرینده دئییر :

گیدی گئجه بو ماتم ایجین جببه سیاہ
دئرت ایله گۆگه بویادی کانینی صبحگاه.
(۸، ص.۲۱)

بورادا شاعر قارا (سیاه) سۆزونو ایضافت ترکیبی
داخیلینده، بدیعی تعیین کیمی ایشلتمیش،
گئجه نین قارا رنگده اولماسینی بدیعی شکلده
اساسلاندیرمیش و ماراقلی پوئتیک فیکور اولان
حسن تعلیل (سببین گۆزل لیگی) یاراتمیش دیر.
معلوم دور کی، «جوببه» عرب سۆزو اولوب
اوستدن گئیله ن اوزون اتکلی، ائلی، دویمه سیز
گئییمین آدیدیر. شیخی یازیر کی، گئجه بو ماتم
اوچون «قارا جوببه» گئییمیش دیر. گۆروندویو
کیمی، شاعر گۆی رنگی ده قارا کیمی درد، ماتم
رمزی کیمی وئرمیش دیر. آشیق صبح چاغی
درددن قانینی گۆی رنگه بویاییر. شیخی
پوئزیاسیندا رنگلرین دورلو چالارلارینا دا
ایشاره لر ائدیلمیش دیر .

صابر او کاراریمی کومادی زولفون او گۆزون
باغلانوبئن بو کارا گیوبئن اول آلابی (۸، ص.۴۰)

کلاسیک شعرده زولفون قارانلیق و قارا رنگی
بیلدیرمه سی معلوم دور. شیخینین شعرینده ایسه
ماراقلی پارائلیک یارادیلمیش دیر: زولف - گۆز،
قارا - آلا ...
باشقا بیر شعرینده ایسه یازیر کی،
سئوگلی سینین زولفونون کۆلگه سیندن آیری

شئی عینی رنگ ده دیر. طبیعی کی، بونو تصوورده جانلان دیرماق بئله آرزو لولونماز دیر. اودور کی، طبیعتین ان موختلیف رنگلردن عبارت اولماسی تانرینین اینسان اوغلونا ان بؤیوک لوطفلریندن بیریدیر. یونوس امره ده یازیر کی :

یانمیشام عشقینه تا کول اولونجا،
بو یاندیم رنگینه، سولمازام آیروک.

(۱۰، ص. ۱۵۰)

خالقین حافیظه سینده آغرلیبی، آجلیبی گونلری خاطرلادان اولوم صحنه لری ایله ایلگلیبی اولان گؤی و قارا رنگلر تاریخ بو یو قمی، غصه نی، کدری ایفاده ائتمکله اینسانلارین بیر جوخ حوزن لو مراسیملرده ایستیفاده ائتدیکلری اشیالاردا دا عکسینی تاپمیش دیر. یاس مراسیملرینده قارا گئییب آغلایان، آنالار باجی-قارداش داغی ایله یانیب-یاخیلان دوغمالار کدر ایچینده قوورولدوقلارینی بو رنگ ده گئیدیکلری پالتارلارلا ایفاده ائتدیکلرینی تصووف شاعرلرینین ده پونزیا یارادیجیلیغیندا ایزلیریک. اورتا عصر تصووف شاعرلری آراسیندا موستثنا یارادیجیلیق یولو ایله مؤقع قازانان

شیخ الوانی شیرازینین ده رنگلره ایلگلیبی بیر جوخ دوشونجه لری واردیر. الوانی شیرازی ۱۴-جو عصرین سونو، ۱۵-جی عصرین اووه لرینده یاشامیش تورک دیلینده یازیب-یاراتمیش شاعرلردن بیریدیر. اونون حاقیندا الده ائدیلهن اساس معلوماتلار اثرلرینین مضمونوندا گؤتورولوب. شاعرین شیرازی تخلصونو گؤتورمیینین سببینی ایسه آتاسینین شیرازدان آنادولویا کؤچمه سی ایله علاقه له ندیریرلر. اونون آراشدیریجیلاریندان اولان دوج. دوکتور مظفر

نیگارا حاددونون لوطفو کومادی گولده رنگ او بو آپاردی گوزلثرون سیحری گوزوندن نرگیزین او یخو.
(۸، ص. ۷)

تصووف ادبیاتیندا رنگلر عادتاً بعضی حاللاری، مقاملاری و سیر و سلوکون مرحله لرینی بیلدیریر. لاکین بیر مسله نی ده خصوصی قئید ائتمک لازیم دیر کی، آیری-آیری طریقت و تکیه لرده رنگلرین ایفاده ائتدی ریمز و سیمووللار دیشه بیلیر. خصوصی قئید ائتمک لازیم دیر کی، طریقتلر آراسیندا رنگلرین آنلامینا ان چوخ اؤنم وئرن کوبروییه طریقتیدیر. رنگلره وئریلن بو اؤنم اونلارین مؤوجود وارلیقلارین بیر-بیریندن فرقله نمه سینده ان اساس علامتلردن بیر اولدوغوندا ایرلی گلمیش دیر. دیگر بیر طرفی ایسه، رنگلرین یالنیز ظاهری علامت اولماییب اینسانلارین روحی-پسیخولوژی عالمی، داخلی دونیاسی ایله باغلی جهتلرینین ده اورتایا چیخماسی ایله باغلیدیر. ماراقلیدیر کی، معاصر علم ده رنگلره موعالیجه یه اولان میل گئتدی کجه آرتماق دادیر و ۲۰-جی عصرین اورتالاریندان اعتباراً یارانماق دا اولان «رنگ علمی» گئتدی کده اؤز فعالیت و تاثیر ساحه سینین گئنی شله ندیرمک ده دیر .

تدقیقاتلار قرآن کریم ده «الله ین بو یاسی» ایفاده سینین ایشلندیینی گؤستریر (۹). الله ین یاراتدیغی وارلیقلار دا رنگینی محض اوندان آلمیش دیر. ایسلامین مقدس کیتابینا گؤره، یئر اوزونده کی اینسانلارین دریلرینین موختلیف رنگلرده اولماسی تانرینین قودرتینه دلالت ائدیر. ایسلامی ایناملار گؤره، رنگلر دونیانین داها جلب ائدیجی اولماسینا، گؤزلیلینین آرتماسینا خیدمت ائدیر. بیر آنلیغا تصوور ائدک کی، اطرافیمیزدا هر

ایله مشغول اولماسیدیر. خالق ادبیاتینین بوتون اینجه لیکلرینی دریندن منیمسه ین شاعرین رنگلرین میفیک یوزومونا دا دقت یئتیرمه سی اونون دونیاگؤروشونون و حیاتا باخیشینین درینلیندن خبر وئیریر .

داهی روشن کیلالوم بو جیراغی
کی تئمیز ائیلئیه کارادان آغی.
(۱۱، ص.۲۰۳)
حسین بايقارا ايسه یازیر:

روزیگاریمین قارا اولماقلیغی کئفیتین،
ای کی بیلمز گؤزو قاشی قارالردان بیلین.
(۱۵، ص.۱۰۱)

یوخاریدا دا قئید ائتدیمیز کیمی، ساری رنگ خالق آراسیندا چوخ اوزاق کئجمیشدن خسته لیک، یورغونلوق رمزی کیمی معنالاندیریلسا دا، بیر چوخ تدقیقاتچیلارین آراشدیرمالاری بو رنگین گوشه و قیزیل ائلئمئنئینه اویغون چالارلار وئرمه سی یؤنوندن فرقلی میفولوژی ایناملاری اورتایا قویموشلار .

هر ساری اوز زخم ارر جیسمینده واه ناصح دبلی،
هیجر اوخوندان هر صراحت ایجره بیر پیکان ارر.
(۱۵، ص.۵۳)

اورتا آسیا مینیاتورلرینده دؤیوشجولرین دبیلقلرینه آغ، گؤی، قیرمیزی، ساری رنگلی بایراقچیقلا رین حکک ائدیلمه سینین سببینی آراشدیران میرعلی سئیدوو دا وورغولاییر (۴) کی، بو کیچیک بایراقچیقلا ر اولای بیل سین کی، عسگری فرقله ندیرمه روتبه سی اولماقلا برابر،

آککوش (۱۱) گؤستیر کی، شیرازی بؤیوک موتصوف شاعر حاجی بایرام ولینین قوهومو و یا یاخین دوستلاریندان اولموش دور. شیرازینین بیر تککه شاعری اولدوغوندان بحث ائدن واسفی ماهیر کوجاتورک ايسه الوانی شیرازینین محمود شبوسترینین «گلشن راز» اثرینی ترجمه ائتدینینی و اثره یئترلی قدر علاوه لر ائدیپ یئنی بیر تالیف اثری کیمی اورتایا قویدوغونو دا دؤنه-دؤنه تکرار ائتمیش دیر. بعضی منبع لرده شاعرین موتصوف اولمادیغی وورغولانسا دا، مینه مئنگی و کوجاتورک آراشدیرمالاریندا اونو تصوف شاعری کیمی وورغولاییرلار (۱۳، ص.۱۳۰) باخمایاراق کی، «گلشن راز» اثرینین مؤلفی محمود شبوستریدیر، آنجاق تدقیقاتچیلارین دا قئید ائتدی کیری کیمی، اثرین ترجمه سینه اساساً الوانی شیرازینین تصوف شاعری اولدوغونو دئییه بیلریک .

اصلینده داها چوخ تورک دیلینه ترجمه لر ائدن شاعرین یارادیجیلیغیندا دقت چکن مقام اونون حادثه لره اؤز موناسیبتلرینی بیلدیرمه سی و ساده آنلاشیلان بیر دیل ده تالیف-ترجمه یارادیجیلیغی

حیرتیم وار، تا قارا قیلیمیش لیباسین اول پری
 کیم قارانغو تونده گۆرموش آفتابی خاوری.
 شرط ارر چون هر کیشی اؤز یارینا همرننگلیک،
 توتدو جیسمیمی قارا دود اوزره کۆنلوم آزاری.
 (۱۵، ص.۱۹۹)

آیا مانع اولدو بو شبخین دومان، یوز شوکور کیم،
 یئتیب آهیم یئلی، قیلدی اول دومانی بیل ساری.
 (۱۵، ص.۱۹۹)

حسین بایقارانین حیات تاریخچهسی اونو داها
 چوخ سیاسی شخصیت کیمی وورغولایان
 تدقیقاتجیلارینین آراش دیرمالاریندا قطعی
 تصدیقینی تاپا بیلیمیش دیر. ابولقازی لقبی ایله
 تانینان تیمور لنگ نسلیندن اولان حسین بایقارا
 قیاس ادین منصور اوغلو ۱۴۳۸-جی ایلهده هرات
 شهرینده دونیایا گلیمیش، یئددی یاشیندا
 آتاسینی ایتیرمیش، اون دؤرد یاشینا قدر
 آناسینین یانیندا قالاراق هراتدا دؤولت آباد
 ساراییندا یاخشی تحصیل و تربیه آلمیش دیر.
 سونرا آناسی فیروزه بییمین نصیحتلری ایله
 ابولقاسیم بابورون ساراییندا خیدمته
 باشلامیش دیر. ابولقاسیم بابورلا سلطان ابو سید
 آراسیندا مونسیتلرین گرگینلیگی
 کسکینلشهنده حسین بایقارا سارایداکی ایشینی
 یاریمچیق قویوب ۱۴۵۴-جو ایلهده ابو سیدین
 یانینا گلیر و بورادا باش وئرن ایختیاشاشلار زامانی
 حبس اولونور. بونو ائشیدن کیمی آناسی
 سمرقهنده گلرک اوغونو زینداندان خلاص ائدیر.
 بو واخت حسین بایقارا مروه گئدیب اورادا معز
 الدین سنجرین حمایه سینه گیریر. معز الدین
 سنجر اونون باجاریق و قابلیتینی چوخ

اونون میفیک بیر اینام کیمی گونشه ساری و
 قیرمیزی رنگله، گوی تانری سینا گوی رنگله،
 اولگئنه ایسه آغ رنگله سیغیندیغینی ایفاده ائدیر .

عزم ائدیپ اول غنچه یی خندان آدم گولزارینا،
 اوز ساری آن سیریشکین لاله سینی سورمانیز.
 (۱۵، ص.۷۰)

عشق صحراسی آرا هر ساری قانلی لاله دیر
 اوردا باغیریم داغیندان آخمیش مگر قانیم منیم.
 (۱۵، ص.۹۵)

لاکین عمومیلیکده موتصوف شاعرلرین ده
 اثرلرینده ساری رنگین یالنیز اوغورسوز یوزوملار
 ایفاده ائتدیینی ایزلیریک .

اؤتمگیل حسن اهلی کؤیو ساری، زینهار، ای رفیق،
 گر منیم رنگیمه باخیب عبرت آل.
 (۱۵، ص.۱۰۷)

زعفرانی-اشک ساری چؤهره م اوزره واه نه قم،
 کیم ساری گؤرکزدی گول، اول تازه شاخ ارغووان
 (۱۵، ص.۱۵۴)

کایناتی، حیاتداکی طبیعی و غیره طبیعی
 حادثه لری اکسلیکلر و اونلارین آراسینداکی
 موباریزه و مونسیتلری علاقه له ندریمک
 کونسئپسیاسی اورتا عصرین بوتون موتصوف
 شاعرلری کیمی حسین بایقارا اوچون ده تانیس
 ایدی. رنگره مونسیتده داها جوخ آغی
 یاخشلیق، قارانی ایسه شر اونقونونون علامتی
 کیمی قبول ائدن موتصوفلر کیمی، حسین بایقارا
 دا اصلینده بوتون رنگلرین ماهیتینی آچماغا سی
 گؤستریمیش دیر .

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Salim Küçük. Türk kültüründe renk kavramı. <https://abdullahabdurrahman.wordpress.com/2015/02/27/eski-turk-kulturunde-renk-kavrami-alintidir/>
2. Axundova. Türk eposlarında rənglərin simvolikası . <https://axundova.wordpress.com/2017/02/15/turk-eposlarinda-rənglərin-simvolikasi/>
3. Bəhlül Abdulla. "Dədə Qorqud" kitabında ağ rəngin semantik simvolikası // Dədə Qorqud dünyası. (Məqalələr toplusu). Bakı, Öndər nəşriyyat, 2004. Səh. 212-226.
4. Mirəli Seyidov. Azərbaycan xalqının soykökünü düşünərkən. Bakı, "Yazıçı", 1978.
5. Sedat Kardeş. Nedim'in "Olmuş sana" redifli gazelinde renklerin kullanımı. // Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. Sayı / 62, Haziran / 2019, 391-407.
6. Kitabı-Dədə Qorqud. Tərtib, transkripsiya, sadələşdirilmiş variant və müqəddimə Fərhad Zeynalov və Samət Əlizadəndir. Bakı, "Yazıçı", 1988.
7. Mahmut Kaplan. Esrar Dede Divanı'nda renkler. // Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter 2013, p.1793-1816, ANKARA-TURKEY. Seh. 1793-1816 .
8. Şeyhi Divanı. Tarama sözlüğü və nuhsa farkları. İstanbul, Maarif matbaası, 1942.
9. Kadir Özköse. Tasavvufta renklerin dili// . <https://somuncubaba.net/dergi/160-sayi/tasavvufta-renklerin-dili/>
10. Yunus Emre. Divanı. Hazırlayan Mustafa Tatçı. İstanbul, H yayınları, 2016.
11. Elvani Şirazi'nin Gülşeni-raz tercümesi (İnceleme-metin-indeks-tıpkıbasım). Hazırlayan Yrd.Doç.Dr. Muzaffer Akkuş. Niğde, 2004 .
12. Necati Beg Divanı. Hazırlayan Prof.Dr. Ali Hihat Tarlan. Ankara, 1992.
13. Mine Mengi. Eski türk ədəbiyyatı tarihi. Ankara, 1999 .
14. Əhməd Dai. Divan I-II (Metin-Gramer-Dizin-Tıpkıbasım). Hazırlayan Mehmet Özmen. Ankara, 2017.
15. Sultan Hüseyin Bayqara. Divan. Bakı, MBM, 2011, 248 səh.
16. Nefis mertebelerinin renkleri . <https://www.nasihatlər.com/nefis-mertebelerinin-renkleri/>
17. Ramiz Əsgər. Qılınc və qələm sultanı Hüseyin Bayqara. // Sultan Hüseyin Bayqara. Divan. Bakı, MBM, 2011. Səh. 3-14.

qiymətləndirir, حتی قیزی بیکه سلطانی اونا وئریر. ۱۴۵۷-جی ایلهه ابولقاسیم بابور وفات ائدی. بو زامان حسین بایقارا تیمور شاهزادهسی کیمی خوراسان تاختینا چیخیر. حسین بایقارانین مکمل تدقیقاتچیلاریندان اولان پروفیسور رامیز عسگرین وورغولادیغینا (۱۷) گۆره، منبعلرده اونون اون دۆرد اوغلو، اون بیر قیزی اولدوغو گۆستریلیر .

۱۵۰۶-جو ایلهه حسین بایقارا تورکوستانا حاکم اولان اۆزبکلرین هوجومونا قارشى گوجلوروردو ایلهه مقاومت گۆسترمک ایستیرکن دونیاسینی دییشیر. ۶۸ یاشیندا ایکن ساغلیغیندا اینشا ائتدیردی قوبهه عالییه توربهسینده دفن اولونور. بایقارانین علیشیر نوای ایلهه دوستلوقو، اونو سارایا گتیرمهسی منبعلرده ان چوخ وورغولانان فیکیرلدندیر .

پروفیسور رامیز عسگرین (۱۷) فیکیرلرینه اساسلاراق دئییه بیلیک کی، حسین بایقارا اورتاق تورک ادبیاتینین تانیلمیش سیمالاریندان بیرى اولماقلا یاناشى علمی، صنعتی، عالیمی، صنعتکاری حمایه ائدن بیر شاهزاده اولموش دور.

حسین بایقارا بیر شاعر کیمی ده چوخ سئویلمیش دیر.

اونون اثرلرینین سایى آز اولسا دا، علم آداملارینین، سیر صنعت اوستادلارینین دقتینینی همیشه جلب ائتمیش، قیمتلندیریلمیش و دیلینین سادهلیگی، روانلیغی دایم وورغولانمیش دیر .

گۆروندویو کیمی، تصووف ادبیاتیندا رنگلرین موختلیف معنالاردا ایشلهنمهسی، رمز کیمی ایستیفاده ائدیلمهسی اولدوقجا گئنیش مؤوضوعور. بیز پروبلئمین ان اؤنملی طرفلرینه آیدینلیق گتیرمهیه چالیشدیق .

قاراباغین غلبه عزمی ۴۴ گونلوک وطن موچاریه سینده... Qarabağın qələbə əzmi 44 günlük vətən savaşında

وطنین دار گونونده اولو دده میز قورقودون و صیسینی، اونوتمادیقلاری، قارداشلار آراسینا نیفاق سالان دوشمن قوووه لرین حیلله لرینی آنلایان تورک اوغوللاری نین سوجایتی مقاله ده خصوصی یئر آلیر. مقاله تورک معناویاتی نین عشق عالمینده کی اؤزلیکلری ده یئر آلیر. ایگید اوغوز بیلری نین تاریخن قوروب یاراتماق عزمی، فداکارلیق سالنامه سی، عینی زاماندا پولاددان مؤحکم ایراده سی، یاتمیش شیره بنزر گئنئتیک خصوصیتلری مقاله ده چوخ رئال فاکتار اساسیندا عکس اولونور. قاراباغین توی اوتاغی اولان آغ سارایلی آغدامین، شیش قایالارین باشیندا یئرلشن صفالی شوشانین بعضی دیقت چکن اؤزلیکلری ده مقاله ده وورغولانیر. دوغما تورپاغین بیر چیجگینی بئله عزمه یه، تاپداماغا قییمایان وطن اؤولادلاری نین تورپاقلارینی، یوردلارینی ویران قویان، یاندیران، داغیدان، طبیعتینی محو ائدن ارمنی یاغیلارینی ایچ اوزولری نین ده دلیلرر گؤستمکله مقاله ده آچیلما سینا جهد ائدیلیب. یورد سالان پناهعلی خا نین نسیل و نجابتیندن بحث اولونور. قاراباغین آدلی، سانلی، ایستعدادلی شخصیتلری خاطرلانیر.

گیریش: آذربایجانین ان صفالی گوشه سی اولان قاراباغدان، اونون ایشغالدان آزاد اولماسی اوغروندا گئدن اینسان فانتازیاسینا بئله سیغمایان ۴۴ گونلوک فووق العاده قهرمانلیقلارلا باغلی دؤیوش صحنه لریندن بحث ائدرکن محض بیرینجی شوشادان باشلاماق داها مقصده

Doktor, dosent Fəridə Hicran Vəliyeva
Email: feridehicran60@mail.ru

برگردان: تانای شرقی دره جک
خلاصه

آچار سؤزلر: محارییه، رئال، مزیت، غلبه، شوشا،
فضیلت، الهی، عدالت، وفا.

مقاله ده اساسا ابدی- ازلی اولو تورک تورپاغی نین، یعنی آذربایجانین یاراشیقلی گوشه سی اولان قاراباغ اراضیسی نین وطنین یئنیلمز اوردوسو طرفیندن دونیا ایجتیمایتی قارشیسیندا اینسان فانتازیاسینا سیغیشمایان فووق العاده قهرمانلیقلا ایشغالدان آزاد اولماسی تصویر اولونور. تورک خالقلاری نین قلبینه حاکیم کسین عدالت آدلانان بیر آنلایشین ماهیتی آچیلیر. قاراباغین بولور سارایی شوشانین هر بیر آذربایجانلی اوچون نئجه یوکسک محبت حیسیسی ایله سئویلدیگی، بیر قاریش وطن تورپاگی اوغروندا جانلارینی فدا وئرمه یه حاضر اولان ایگید اوغوللاری نین میلی مئنالتیئتلری چؤزله نیر.

قاناد سالمايان، اون يئتمه ين، ال چاتمايان ائله همين اوجا زيروه يه يول آچديريب بورادا مؤحتشم بير قالا تيكمگي قرارا آيلميشدير. قالانين ديوارلاريني خصوصي پارلاق طبيعي بويالارلا اعجازكار بير صنعت اثرى كيمي اينشا ائتديرن خان، بورانى پناهاباد

آدلانديرسا دا شيش قايالارين باشيندا سالينديغيندامي، يوخسا قالا ديوارلارينين شوشه كيمي پاريلداماسيندامي بو يوردون آدى داها چوخ شوشه كيمي سسلنميشدير. بو همين شوشا قالاسى ايدى كى، اوزون ايللر بويو

آذربايجانين -قاراباغ خانليغى نين پايताختى اولارق، آغدام، آغجه دى ايسه شوشايا منسوب اولان كندلر كيمي خانين ديقتينده اولموشدور.

تاريخى منبعلره گؤره، ۱۷۵۰-جى ايلده هوندور، سيلديريم داغلارين اوستونده قالانين اينشاسينا باشلانميش و ۱۷۵۶-۱۷۵۷-جى ايللرده تام تيكيليپ باشا چاتديريلميشدى. قاراباغ خانى پناهعللى خان شوشانى پايताخت ائلان ائتديكن سونرا اورانى مؤحكملنديرميش و بؤيوك، عظمتلى بير شهره چئويرميشدى. شهر بير مودت پناهعللى خانين شرفينه " پناهاباد"، سونرادان ايسه " شوشا قالاسى" و " شوشا" آدلانديريلميشدير. تاريخچى حسن عليخان قاراباغى نين قئيدرلرینه گؤره، قالانين اينكيشاف مرحله سينه ملا پناه واقيفين ده تفهه لرى اولموشدور. شوشا قالاسى بوتون تاريخى دؤورلرده ظاهيرى گؤرکه مى، قورولوشو و اوچ اساس قاييسى: گنجه، ايروان و آغ اوغلان قاپيلارى ايله

اويغوندور.. چونكى، شوشا تكجه قاراباغين دئييل، عمومىميليكدە آذربايجانين ان اوجقار زيروه لریندن اولوب، تاريخ بويو آبى-هاواسى، ياشيل ياماجلارى و بيللور ايرماقلارى ايله بوتون اطراف اراضيلرده ياشايان قونشو طايفالارين قيبته

اوبيئكتينه چئوريليب. طبيعي كى، بو عظمتلى داغلارين، قايالارين بو جور خصوصيتلريني نظريندن قاجيرمايان اولو اجداديميز پناهعللى خان دا بير چوخ اوجسوز، بوجاقسيز خام صحرالارى دولانيب-دولاشيب يوردونو محض ائله بو ال چاتماز، اون يئتمز اعجازكار شيش قاياليغين باشيندا سالميشدير.

هله تملى ۱۷۵۰ جى ايللره تصادوف ائديلن «پناهاباد» يوردو پناه خانين آغجه ديده بايات قالاسيني اينشا ائديب، ايكي ايل اوردا قاليب، لاکين قيسا بير مودت كئجه ميش، آغدامين سيدلى اراضيسينه اوز توتوب، صاف سولو كؤتل و قاراجاوا چايلارى ايله احاطه اولونان سيدلى اوباسيندا مسكن ساليب او دييارى آبادلاشديراندان و شاهبولاق كيمي مؤحتشم قالانى دا باشا چاتديراندان سونرا سالييب. عصابالاريني داغلارا اوو اولوماغا، قوش قوشلاماغا گؤندرن پناه خان، اوجاليغينا حيرت، گؤزليليگينه، دوغالليغينا حيرانليق ياشادان، قوش

ایرثی، یتیشدیردیگی گۆرکملى شخصیتلى ایله دونیانین بوتون مکانلاری ایچریسینده تکرارولونماز اۆزلیکلره مالیکدیر. زومزومه لی بولاقلار، سئوگی نین سیموولو خاری بولبولر، زومرود دونلو مئشه لر، چاغلایان شلاله لر یارادانین یئر اوزونه ارمغانی اولان شوشانی سانکی جنت باغینی تصور ائتمک اوچون یاراتمیشدیر طبیعی کی، بورانین طبیعی ده، اینسانلاری دا، موحیطی ده هر زمان سئچیلیمیشدیر. بورادا بوی آتیب بؤیون ناتاوانلار، اوزئییرلر، بولبولر تاریخیمیزین، معنویاتیمیزین، مدنیتیمیزین اۆزگی اولاراق بو گون ده سئویلمکده دیر.

۱۷- عصرین اورتالاریندا صفویلر دؤولتی نین اراضیسینده ۲۰-یه قدر یارانان خانلیقلار آراسیندا ایستر اراضی باخیمیندان، ایستر سه ده دیگر جهتلیرینه گۆره شوشا خانلیغی همیشه سئچیلیب. داها شؤهرتلی، داها عظمتلی حساب اولونوب. عصرلر بویو بو شهر آذربایجانین اساس سیاسی و مدنی مرکزلیریندن بیرى اولموش و اونون تاریخی شرق اۆلكه لری نین مدنیت مرکزلیریندن اولان، میلی معمارلیق اوسلوبو ایله سئچیلن، اورتا عصرلر شهرسالما صنعتی نین قییمتلی آبیده سی آدلاندیریلیمیشدیر.

۱۹-عصرین سونوندا شوشادا ۱۷ مسجد فعالیت گۆستریردی. بونلار یوخاری گۆهرغا، آشاغی گۆهرغا مسجدی، تزه محلله ده کی مسجد، مالیبیلی، گولابلی، شللی، یوسیفجانلی، مرزلی، خزیستان، لئمبران، آغجابه دی، خلیل فخرالدینلی، خوناشین کند مسجدلری ایدی. شوشا اراضیسینده حاجی یوسیفلی، حیدری، حمام، جولفا، مریبانلی، راحتلی، دمیرچی، حاجی مرجانلی، چولوچاغا، محللی، چوخور، قویولوق،

دیقتی جلب ائتمیشدیر. قالانین شوشانین ۱۹-عصرده چکیلیمیش باش پلانیندا قئید ائدیلمیر. قالا شوشا شهری نین استروکتورونا و اونون بیر چوخ اۆزل خصوصیتلرینه اویغون اینشا ائدیلمیر. تاریخچی احمد بی جاوانشیر یازیردی: " شوشا قالاسی نین اینشاسی اوچون سئچیلن ابدی کئچیلیمز، الچاتماز یئر حتى ان گوجلو دوشمنین بئله اونون موحاصیره یه آلماسینا ایمکان وئرمیردی ". قالادا دیقت جکن یئرلردن بیرى ده شوشا " ماغاراسی " دیر کی، جیدیر دوزونون آلتیندا یئرلشیر. ماغارانین اوزونلوغو ۱۲۵ متر، ائنی ۲۰ متر، هوندورلوگو ۱۰ متردیر.

قالانین اعجازکزیلیغی و اۆزلیگی اوندا ایدی کی، او، الچاتماز قایالارلا احاطه اولونموشدور. قالانین قافقاز داغلاری نین ان یوکسک زیروه سینده اینشا ائدیلمه سی ده اونون واختیله استراتژی اوستونلویه مالیک اولماسی نین پناه خانین نظریندن قاجامیشدیر. بئله کی، بورا شوشا یایلاسینی احاطه ائدن اوچ طرفدن موختلیف ایستیقاملرده بیر-بیری نین اوستونده اوجالاراق، یوکسک قایالقلارلا احاطه اولوندوغوندا، شیمال ایستیقامت ایستیثنا اولماقلا، دئمک اولار کی، الچاتمازدیر. جیدیر دوزو، عیسا بولاغی، تورشسو، توپخانا، گنجه قاپیسی، قالا دیواری، واقیفین، ناتوانین، خان عمی نین، اوزئییر بیین سسی، ایزی، روحو هوپموش ۱۷ محله: سیدلی، بؤیوک قوردلار، کیچیک قوردلار، جولفالار، تزه محلله، حمامقباغی، دمیرچیلر، قویولوق، خوجامیرجانلی، مامایی، ساعاتلی، کۆچرلی، مردینلی، چؤلقالا، حاجی یوسیفلی، چوخور محلله و آغاده علی کیمی یاراشیقلى گوشه لر شوشانین گۆزلیگی نین داها دا آرتیریر. بو شهر تاریخی، مدنی آرخیتکتوراسی، اینجه سنتی، ماددی-معنوی

اولمادیغیندان، شوشا ۱۹۹۲-جی ایلده ارمنیستان طرفیندن ایشغال اولوناراق ۲۸ ایل دوشمن تاپداغی آلتیندا چوخ بؤیوک ماددی و معنوی ایتکیلره معروض قالدی. ارمنیستان و روسییا حربی بیرلشمه لری نین و سیلاحلی قووه لری نین تجاوووزو نتیجه سینده شوشانین ۲۵ مکتبی، ۳۱ کیتابخاناسی، ۲۰ صحیه موسسیسه سی، ۱۷ کلوبو، ۸ مدنیت ائوی، ۴ تئخنیكومو، ۲ اینستیتوت فیلیالی، ۷ اوشاق باغچاسی، ۴ کینوتئاتری، ۵ مدنیت و ایستیراحت پارکی، ۲ ساناتورییاسی، توریست بازاسی، ۲ مئهمانخاناسی، آذربایجان خالچاسی دؤولت موزه ی نین فیلیالی، شوشا دؤولت درام تئاتری، شوشا تئلوویزییاسی، شرق موسیقی آلتلری فابریکی، دؤولت رسم قائلرئیاسی، اوشاق ساغلاملیق مکتبی تالان ائدیلمک یاندریلیب داغیدیلدی. بوتون بونلارلا یاناشی شوشادا معمارلیق آبیده سی ساییلان ۱۶۰-دن چوخ یاشاییش بیناسی و ۱۶۰-دک مدنیت و تاریخی آبیده ده ارمنی واندالاری طرفیندن داغیدیلیب، معبدگاه و مسجدلری تحقیرلره معروض قالدی، چوخ سایدا نادیر الیازما نومونه لری محو ائدیلدی. اینسان حقوقلارینی پوزان ، موحاریبه قانونلارینا عمل ائتمه یین ، خوجالیدا یوزلرله کۆرپه لرین اؤلومونه باعث اولان ، اوشاقلاری بئشیکده گوللله یین بو غدار دوشمنلرین اؤنوننده نهایت کی، ۱۹۲۰ جی ایل یینی ۲۸ ایلدن سونرا کوجلو بیر سرکرده و یئنیلمز شانلی بیر اوردو دایاندی. یعنی سایماقلا - سادالاماقلا بیتمه یین بو تالانجیلیق سیاستینه ۲۸ ایلدن سونرا ۴۴ گون عرضینده سون قویولدو.

تاریخه «گوجلو سرکرده باش کوماندان» و «گوجلو آذربایجان اوردوسو» کیمی غورورلا سسلنن ایکی مؤحتشم فیکیر حک اولوندو.

دؤردلر قوردو، قاپان کندلرینده ده مسجدلر وار ایدی. شوشا هاواسی نین ترکیبی، تمیزلیگی، صافلیغی و موعالیجه اهمیتی باخیمیندان ایستیراحت مکانیدیر. شوشادا آشای و یوخاری گؤوهر آغا مسجدلری سؤزون اصل معناسیندا موسلمان شرقی نین عظمتلی و نادیر اینجیلریندندير. بو مسجدلرین ایبراهیم خلیل خانین ایکنجی حیات یولاشیندان اولان قیزی، یعنی آغابگیم آغانین اؤگئی باجیسی گؤوهرآغا طرفیندن تیکیلدیگی ده تصدیقله نیر کی، سونرالار اوچوب داغیلمیش بو آبیده لری ناتاوان خانیم یئیندن اینشا ائتدیرمک سوییه سینده یارارلی حالا سالسا دا آدینی نین دییشیلمه سینه بئله ایمکان وئرمه میشدیر کی، قاراباغدا بو حادیشه ایله ایلگیلی بیر چوخ روایتلر دولاشماقدادیر.

بو باخیمدان، نینکی، آذربایجاندا، اونون حدودلاریندان کناردا دا شوشا اؤز شفاسی، صفاسی و دیگر اعجازکارلیقلاری ایله مشهور ایدی. شوشا داغلاریندا خصوصی گؤزلیگی ایله سئچیلن خاری بولبول ده دونیانین هئچ بیر یئرینده بیتمه یین نادیر بیر سانکی رنگلی له جکلرین اوزرینه قونان بولبولو آری آینداجا سانجیر و بولبول بوردا خار اولور. بوتون بو گؤزلیکلره دوشمن کسینلر ارمنی وحشیلری خاری بوبول چیچگی نین ده قنیمی اولور. ۱۹۸۸ جی ایللردن تعقیبلره معروض قالماغا باشلایان قاراباغ اراضیسی روس و ارمنی تجاوووزکارلاری طرفیندن حیله لره ال آتیلاراق دوشمن تاپداغینا چئوریلدی که خاری بوبول چیچگی ده آیقلار آلتیندا ازیلیر. بو عدالتسیز منفور قونشولارلا دؤرد ایل اوز به اوز قالیب ، اونلارا تکباشینا جاواب وئرن قاراباغ اهالیسی نین سسینه سس وئرن

مؤهور ووردو زامانا آذربایجان صداسی
 یئر اوزون سیلکله دی تورکون سیویل ایمضاسی
 بیر سرکرده گؤسترده تاریخه یئنی اثر
 گویه سالنامه یازدی بدیرلنمیش صفر
 ای قالیب سرکرده مینر نه لر یاشاتدینر بینه
 ۴۴ گونلوک قلبه حک اولسون عؤمروموزه
 زامانی لرزه سالدی آذربایجان عسگری
 قاراباغ خیلاص اولدو ۴۴ گونون سحری
 حیرتلندی کاینات، دالغالاندی دنیز لر
 یوردوموزدان قوولودو معنوی ناتمینر لر

بلی او گون عدالت ظفر جالدی...۲۰۲۰-جی
 ایلین ۸ نوایر تاریخی...بو تقویم آذربایجان خالقی
 نین یادداشیندا ابدی حک اولدو. آذربایجانین
 تاریخینده بو رقمین غریبه بیر ایزی ،
 خاطیرلاندی...هم کدرلی هم سئوینجلی...۲۸ ایل
 اول ۸ مای تاریخیندن باشلایان شوشا حسرتی ۸
 نوایر تاریخینده سونا یئتدی. شهیدلریمیزین
 روحو قارشیسیندا خالقیمیز باش آیدی.
 شوشانین آینماسی تاریخه ظفر گونو کیمی
 یازیلدی. قاراباغین دؤیونن اورگی، صنعت اوجاغی
 ، مدنیت مرکزی شوشا ۲۸ ایل سونرا یاغی
 دشمن اسارتیندن خیلاص ائدیلدی. شانلی قلبه
 میزین کولمیناسیا نؤقطه سی شوشا قالاسینا
 موقدس اوچرنگلی بایراغیمیزین سانجیلماسی
 اولدو. ایشغالدان آزاد ائدلمیش و یئنین
 قورولماسی ایستیقامتینده ایلك بؤیوک آددیملار
 آتلمیش شوشا شهری بؤیوک قایدیشین شاه
 اثری کیمی تاریخه دوشدو. . آرتیق شوشانین
 دونیانین ان گؤزل شهرلریندن بیرینه چئوریلجگی
 نین کونتورلاری گؤرونمکده دیر. شوشانین
 یئنین ۲۰-عصرین اوزئییر حاجیبیلیرلی نین،
 بولبوللری نین، ناتوانلاری نین، خان
 شوشینسکیلری نین یئتیشه جکلری صنعت

آذربایجان اوردوسو او گون قودرتلی سرکرده
 تعبیریه بیر مسلکده دمیر یومروق کیمی
 بیرلشدی، آسلان گوجویله قارتال کیمی داغلارا
 هوجوم جکدی، سیلدریم قایالاری آشیب،
 داشلارا دیرماشاراق دوغما تورپاقلاریندان، دده بابا
 یوردلاریندان گوج آلیب وطنلرینی دوشمنین
 جایناغیندان قوپاردی. همین گون عدالت بشریته
 مئیدان اوخودو ، حاق ظفر جالدی دئدی : ۲۰۰
 ایل عرضینده گؤرونمه میش بیر تاریخی اوخو! بو
 شانلی تورک تاریخیدیر... دونیا سانکی، بیر
 آنلیق قالیبلر هنج واخت موحاکیمه اولونماییب
 دئییه بیر شوک یاشادی. بو عدالت اوغورو یئر
 اوزونو سیلکله دی، هر کس حاقین قودرتینه بیر
 داها ایناندی. غدارلیغین سونو بودور دئین جسور
 اوغوللار ازالیرینی وطن یولوندا قوربان وئرمکدن
 چکینمه دیلر... جانیمیز وطنه قوربان دئین
 شهیدلریمیز قانلاری ایله دونیانین یئنی دوزه نینه
 یئنی-یئنی سلنامه لر یازدیلار...سانکی شهیدلر
 ده ، قاضیلر ده بیر سؤزله وطن اوغوللاری دا
 وطن قیزلاری دا بیر بیرینه قریشیب، سس-سس
 وئریب فئریاد ائدیردیلر، بو اوغولتولو خاوسون
 آراسیندان یالنیز بو سسلر دویولوردو...

بیر غلبه عزیمینی یاشاتدینر بینه لر
 ظفر یوللو عؤمرونوز سیغیشماییر سؤزلر
 یوردوموز، تورپاغیمیز ملهمدیر گؤزوموزه
 منلیگیمیز قایتیدی همین گون اؤزوموزه
 ای قالیب سرکرده مینر نه لر یاشاتدینر بینه
 سالنامه لر یازدینر شانلی تاریخیمیز
 عسگرلر قاناد آجیب، قایالاری فتح ائدی
 زیره لرده قیوی ووروب، یئر کوره سین تیترتدی
 او گون گونش ده ائییب آسیماندا دایاندی
 بولبولون ناله سینی گولر موغامات ساندی

ایشیلدا یپردی. ونون آلولانیب شۆله ساجاماغینا
احتمال چوخ ایدی.

بیر سیرا گۆرکملی خادیمترین وطنی، ائله ده
ده آذربایجانین تاریخی مدنیت مرکزی و قاراباغین
تاجی اولان شوشا شهری تورکسوی-ون قراری
ایله ۲۰۲۳-جو ایله " تورک دونیاسی نین
مدنیت پایتاختی " ائلان ائدیلدی . دونیا
آذربایجانلیلاری نین قورولتایلاری آذربایجانین
پایتختیندا کئچیریلدیگی حالدا، ۳۰ ایلدن سونرا
ایلك دفعه ایشغالدان آزاد اولونموش
تورپاقلاریمیزین اؤزونده محض شوشادا
کئچیریلدی. آپرئیل ۲۲-ده شاهیدی اولدوغوموز
دونیا آذربایجانلیلاری نین و قورولتایی اولان ظفر
قورولتایی نین، شوشادا کئچیریلمه سی دونیا
آذربایجانلیلاری نین طالعینده و حیاتیندا
خصوصی بیر حادثه کیمی یاددا قالاجاق.

شوشا شهری مشهور ادیبلرین، شاعیرلرین،
گۆرکملی بسته کارلارین، اینجه سسلی خواننده
لرین وطنی، داها دوغروسو " آذربایجان
موسیقیسی نین بئشیکلی " اولاراق ، یئنیندن
اینتیباه دؤورونو یاشاماغا داوام ائتدی.. خالق
آراسیندا یاخشی دئمیشلر: قاراباغلارین بئشیکده
کی کۆرپه سی ده موغامات اوستوندا آغلاییر.
قافقازین صنعت معبدی اولان قاراباغ ، آزاد
اولدو

شوشا ساغلاملیق شهری، ایستعدادلار
مسکنیدیر! حقیقتن ده جسارتله دئمک اولار کی،
شوشانین آذربایجانا وئردیگی ایستعدادلاری هئچ
بیر شهر وئرمه میشدیر. بونو دا اونوتماق اولماز
کی، قاراباغ اراضیسینده کی اینسانلارین اکثریتی
بی و خان نسلیندندیر، اودورکی تانری اونلارین
حلال روزیسینی ده همیشه بول ائدیپ.

اوجاغینا چئوریله جگی شوبهه سیسدیر.. بو گون
شوشا قالاسیندا مغرور-مغرور دالغانان اوجرننگلی
بایراغیمیز اونو بیر داها تصدیقله ییر.

او گون کی، قاراباغ ایشغالدان آزاد اولدو، همین
گون ایچریسینده ایلك گنجه قاپیسی، پناه
خانین سارایی و کیتابخاناسی، ایبراهیم خانین
بورجو و قصری، خان سارایی و کاروانسارای، ملا
پناه واقیفین مدرسه سی و توربه سی، یوخاری
مسجید مدرسه سی، حاجیقوللارین مالیکانه سی،
ایکیمرتبه لی کاروانسارای، مهمانداروولارین
مالیکانه کومپلئکسی، گووهر آغا، خوجا مرجانلی،
حاجی عباس، مردینلی، ساعاتلی، کۆچرلی
مسجیدلری، خورشیدبانو ناتوانین ائوی و بولاغی،
ع.ب.حاقوئردییئوین ق.ب.ذاکیرین، م.م.نووابین،
ص.س.آخوندوون، ن.ب.وزیروون، ی.و.چمنزمینلی
نین ائولری، مامای بین ائوی، مسجیدی و
بولاغی، بئهودوولارین، فرمزوولارین،
ظهرابیبووون، بهمن میرزه نین ائولری، اوزئییر بی
حاجیبیلی نین، بولبولون ائو موزه لری، خان
شوشینسکی نین، تارزن صادیقجانین ائولری،
رئالنی مکتبی نین بیناسی، قیز مکتبی، شیرین
سو حامامی، میدان بولاغی، عیسا بولاغی و س.
تاریخی مدنیت نومونه سی ارمنی ایشغالچیلاری
طرفیندن ویران ائدیلب داغیلیمیش وضعیتده
اولسا دا ائله بیل اوزوموزه گولدو، سئویندی
دوغملارینا باخیب غورورلاندی... واختیله
قاریش-قاریش گزدیگیم گنجلیگیمین ،
یئنیئتمه لیگیمین شاهیدی اولان بو یئرلر
سانکی کدرلی بیر حوزن پرده سینی سؤکدو،
گولومسمه یه چالیشدی...
شوشا چوخ سارسیلیمیشدی ، چوخ سیخیلیمیشدی
آما ایچینده کی، اومید جیراغی

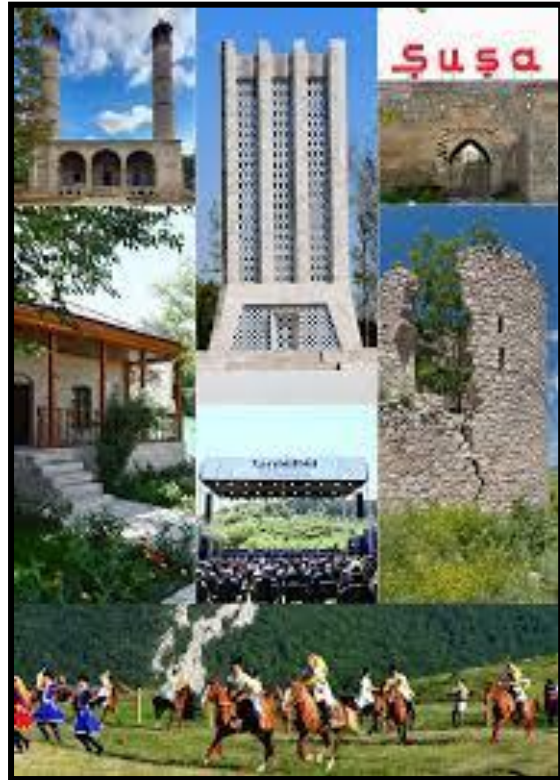
آرخیئتکتوراسی ایله ده فرقله نیر. آذربایجانین آیینماز قالاسی، مدنیت معبدی اولان بو قدیم شهر اؤزو بویدا تاریخی آبیله دیر. هر بیر آذربایجانلی یاخشی بیلیر کی، آذربایجان اوچون موستثنا اهمیتی اولان " شوشاسیز قاراباغ، قاراباغسیز ایسه، عومومیتله، آذربایجان یوخدور " چونکی شوشا سادجه جوغرافی باخیمدان آذربایجانین داغلیق قاراباغ اوزرینده سووئرئن حقوقونو نوماییش ائتدیرن اساس یاشاییش منطقه سی کیمی استراتژی اهمیت کسب ائدن بیر یئر دئییل، هم ده آذربایجان مدنیتی نین بئشیگی، بیر چوخ گؤرکملی صنعتکارلارین، موسیقیچی، معمار، رسام و ادیبلرین، دونیا مدنیت خزینه سینه بؤیوک تۆهفه لر وئرمیش شخصیتلرین یئتیشدیگی بیر یئر دیر. شوشادا میللی آبیله لرین چوخلوغو، اونلارین رنگارنگلیک باخیمیندان فرقلنمه سی، حاقلی اولاراق، شهرین مدنیتیمیزین ان زنگین بئشیگی آدلاندیریلماسینا سبب اولموشدور. بو آبیله لرین چوخو ۱۸-۱۹ عصرلرده آیددیر. شوشادا هر بیر ائو، کوچه، مؤحتشم قالا دیوارلاری، مسجدلر، قد-قامتلی میناره لر، عظمتلی قصرلرین قالیقلاری آذربایجانین میللی معنوی دیرلرینی عکس ائتدیریر.

و نهایت، ۲۰۲۰-جی ایل نوپابرین ۸-ده آذربایجان اولکه سی نین پرتزیدنتی، اولو اوندرو و شهیدلرین مزاری باشیندا دئدی: عزیز شوشا، سن آزادسان! عزیز شوشا، بیز قایتیمیشیق! عزیز شوشا، بیز سنی دیرچلده جیک!

AMEA Nizami Gəncəvi adına
Ədəbiyyat İnstitutunun aparıcı elmi
işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent Fəridə Hicran Vəliyeva

سون.

میللی-معنوی دیرلریمیزی و موسیقی عنعنه لریمیزی دایم یاشادان قاراباغ مهم ایقتیصادی، سیاسی و مدنی اهمیتله مالیک اراضی کیمی تشکول تاپانادک زنگین یول کئچمیشدیر، آذربایجانین دیلبر گوشه لریندن اولان قاراباغ حاقیندا، اونون باش تاجی اولان شوشا، توی اوتاغی اولان آغدام حاقیندا دانیشارکن کؤتل چایینی اورادان سو ایجن خان شوشینسکی نین

سسینی قوینوندا ساخلایان باشی قارلی، ووقارلی داغلاری نین عظمتینی وورغولاماق اولماز. مدنیتیمیزه، ادبیاتیمیزه، اینجه صنعتیمیزه وئردیگی تاریخی شخصیتلری ایله سئچیلن، موغامیمیزین بئشیگی ساییلان، آذربایجان تاریخینه قاسیم بی ذاکیر، خورشیدبانی ناتوان، میر محسن نوواب، نجف بی وزیروو، عبدالرحیم بی حاقوئردییئو، یوسیف وزیر چمنزمینلی، فیروودین بی کؤچرلی، احمد بی آغاوغلو کیمی شخصیتلر بخش ائدن قاراباغین دیلبر گوشه سی اولان شوشا شرق دونیاسینا مخصوص

اٲرمنیستانین آذربایجانلی مولکی و حربی اسیرلرله رفتاری Ermənistanın azərbaycanlı mülki və hərbi əsirlərlə rəftarı

Doç.Dr.Sübhan Talıblı

دوچنت . دکتړ سبجان طالبلی

برگردان : علی محمد نیا

قادین و قوجالار اٲرمنی اسیر و گیروولوغوندا دؤزولمز ایشگنجهلرین قوربانلی اولموش دور. چوخسایلی ایستر یئرلی، ایسترسه ده خاریجی اولکهلرده اولان فاکتلار، آراشدیرمالار، سندلر، بین الخالق و رئگیونال تشکیلاتلاریم هئساباتلاری گؤستریلیر کی، اسیر و گیروولارلا موختلیف دهشتلی ایشگنجهلر وئریلمیش - اولار وحشیجه سینه دؤیولموش، قصداً شیکست وضعیتینه سالینمیش، سینهلرینه قیزدیریلیمیش "خاچ" نیشانلاری ایله دامغا باسیلمیش، دیرناقلاری و دیشلری چیخاریلمیش، یارالارینا دوز باسیلمیش، اولنه قدر رئزین و دمیر دینکلرله دؤیولموش، دامارلارینا بنزین یئریدیلیمیش دیر. اسیر و ایتکین دوشموش، گیرو و گؤتورولموش وطنداشلارلا علاقه دار دؤولت کومیسسیاسیندا^۱ اولان فاکتلارین بیر قیسمی:

*گیرو و گؤتورولرکن ۳ یاشی اولان شؤوقی خاقانی اوغلو الیئوین (۲۴،۰۷،۱۹۹۳) بازو سوموگو خانکندینده اٲرمنی "هکیملری" طرفین دن چیخاریلمیش، نتیجه ده شؤوقی شیکست اولموش دور.

*کلبجر رایونونون ایشغالی زامانی گیرو و گؤتورولن (۳۱،۰۳،۹۳) گولجامال قولیئوانین یئنیجه دونیایا گلیمیش اوغلو آرزو هاجییئوه اٲرمنی "هکیمی" عایدا سئروبیان ناملوم ترکیبلی ینهلر وورموش دور، نتیجه ده آرزو هاجییئو شیکست

قاراباغ محاربه سی زامانی مولکی و حربی اسیرلرله رفتار اٲرمنیستان دؤولتی نین بیر داها تجاوو زکار و تئررور دؤولتی اولدوغونو ایانی و حقوق جهت دن ثبوت ائدیر. اسیرلرله رفتار و ایشگنجهلر او جمله دن سایا-حسابا سیغمايان اٲرمنی وحشی لیگی ائتمیش لر.

اسیرلرله رفتار و ایشگنجهلر حاقد اٲرمنی واندالیزمی حاقد افاکتلار

عمومیتله، اسیرلرله رفتار تاریخ دن بوگونه کیمی ایستر حربچی لره، ایسترسه ده مولکی اهالییه قارشلی اٲرمنی لره هم یاد بیر حقوقی تئرمین دیر، هم ده اٲرمنی لرین دوشونولموش شکیلده اینسانلیغا، بشریته ائتدیگی جینایتلردن بیردیر.

اٲرمنیستانین حربی-سیاسی رهبرلیگی اسیر و گیرو و گؤتورولموش آذربایجان وطنداشلارینا قارشلی مقصدلی و دوشونولموش شکیلده

سویقیریمی و واندالیزم سیاستینی یئری دیر. مینلرله آذربایجان وطنداشی، او جمله دن اوشاق،

^۱ اسیر و ایتکین دوشموش، گیرو و گؤتورولموش وطنداشلارلا علاقه دار دؤولت کومیسسیاسی حاقدیندا اساسنامه نین تسدیق ائدیلمه سی بارده آذربایجان رئسپوبلیکاسی پرنزیدنتتی حیدر الیئوین فرمانی، باکی شهری، ۱۸ یول ۲۰۰۱-جی ایل № ۵۳۶ // <https://e-qanun.az/framework/4384>

ساخلانان شاهسنم و اصلی آدیندا قادینلار بو جور آغیر ایشگنجهلره دۆزمه یهرک گیروولوقدا اولموشلر.

*آغدام رایونونون کئچمیش ساکینی، میلیتجه روس اولان، اثرمنی اسیرلیگینده حدسیز ایشگنجهلره مروز قالمیش ولادیمیر ایوانوویچ شئوئلیوو ۱۹۹۴-جو ایلده آغدام رایونونون ایشغالی زامانی ۸۹ یاشلی آناسی وئرا داویدوونانین و آهیل یاشلی باجیسی سوئتلانا ایوانوونانین، ائله جه ده ۵۸ یاشلی خسته قارداشی آناتولی ایوانوویچین اثرمنی لر طرفیندن وحشیجه سینه اولدورولوب و سونرادان یاندىریلدیغینی، آغدام کانالینین یعنیندا ساییس-حسابسیز قادین و اوشاق مئیدینی گوردوگونو بیلیریر. بوندان علاوه ولادیمیر شئوئلیوو شاهیدلیک اندیرکی، اثرمنی لر آغدام رایونونون ایشغالی زامانی اوراداکى روحى خسته خانادا اولان ۷ روحى خستى، او جمله دن ایکی خسته قادینى گیروو گۆتورموشلر. اولارین بیرى آزاد اندیلمیش، بیرى دؤیوله-دؤیوله اولدورولموش، دیگرلری نین سونراکی تالئیندن ایسه بو گوندک معلومات یوخدور.

1930-جو ایل تولدولو آغدام رایون ساکینی آباسوو علی رسول اوغونو اثرمنی گیروولوغوندا

اولموش دور و ۲۰۰۳-جو ایلده دونیاسینی دییشیب.

*اثرمنی لر ۱۵ یاشلی گیروو نزاکت ممدووانین گۆزلی قارشى سیندا آتاسینا دهشتلی ایشگنجهلر وئرمیش، اونون قولاق لارینی کسمیش، آناسی حده و شاننازلارا دۆزمه یهرک دلی اولموش، قیزین اؤزونو ایسه ۴ ملن. روس پولونا عائله سینه ساتمیشلار.

*داداشووا زمینه گۆیوش قیزی

اثرمنی لر طرفیندن گیروو گۆتورولرکن قولوندان آلدیغی گولله یاراسی باخیم سیزلیق اوزوندن چیرک ائلمیش و اونون بدنه نینده چورومه پروسئسی گئتمیش دیر. حاضریدا زمینه نین سول قولو ایشلمیر. گیروو گۆتورولن زامان ایسه اثرمنی لر اونون آتاسی گۆیوش داداشووو و یاشلی ننه سی قۆنجه ایبادووانی یئرینده جه گوللمیشلر. *اثرمنی نظارتچی لری آغدام رایونوندان گیروو گۆتورولموش ککلیک حسنووا دهشتلی ایشگنجهلر وئرمیش، میسمار کلبتینی ایله اونون ۱۶ دیشینی چیخارمیشلار.

*آغدام رایونونون ایشغالی زامانی اثرمنی لر طرفیندن گیروو گۆتورولن یاشلی قادین شیرینووا شرقیه رضا قیزینین ۸ قیزیل دیشی میسمار کلبتینله چکیلمیش دیر. او، آلتی آی داواملی ایشگنجهلره مروز قالمیش دیر.

*قوبادلی رایونونون ایشغالی زامانی ۶۵ یاشلی ممدووا بینیش رسول قیزی و ۶۹ یاشلی ایسمایلووا سارا میریش قیزی گیروو گۆتورولوب، خانکندی حربی حیسه سینده ساخلانیمیشدی لار. بورادا اولاری گوندوز آغیر فیزیکی امک طلب ائدن ایشلرده ایشله دیر، گنجهلر ایسه خصوصی آمان سیزلیقلا دؤیورموشلر. اولارلا بیرلیکده

*یئددی آیلیق بابک ایلیاسوون آناسی آفت میرزیئا و باباسی آسلان میرزیئوی اثرمنی لر وحشیجه سینه گوللنمیش لر. قله لردن بابکین ساغ گوزو یارالانمیش دیر، لاکین بونا باخما یاراق اثرمنی لر اونو دا کلبجر رایونون دان گیروو گوتورولموش دیگر همکندلی لری ایله بیرلیکده یالنیز دورد آیدان سونرا و هم ده موالیجه ائتمه دن قایتارمیش لار. حاضر دا بابکین بیر گوزو کوردور.

بوتون بون لار بیر داها اثرمنی لرین نه قدر واندال، قدار، تئروریست اولدوغو بیر داها بوتون ساحه لره اوزونو گوستیریر. طبیعی کی، اثرمنیستان و اونو دستله یین قوه لرین سیاستینه باخما یاراق، آذربایجان خالق و شان لی اوردوموز بوتون شهیدلریمیزین قانینی آلاجاق. بو گون بو میسسیانی آلی باش کوماندانین رهبرلیگی آلتیندا رشادت لی شان لی اوردوموز قیساسینی آیر و آماقدا دا داوام ائده جک دیر.

تجاووزکار اثرمنیستانین ایشغال زامانی اسیر گوتورولموش مولکی اهالییه قارشی تئرورلاری بویوک دؤولت لرین و رئگیونال گوج لرین دستیه له تاریخی آذربایجان تورپاق لاریندا یئرلشدیریکله اثرمنی لر آذربایجان لی لارا قارشی همیشه تئروور، تجاووز و ائنتیک تمیزلمه سیاستی حیاتا کئچیرمیش لر، بو سیاست بو گون ده داوام ائدیر.

-1993جو ایله یارادیلیمیش اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گوتورولموش وطنداش لارلا علاقه دار دؤولت کومیسسیاسیندا^۲ ۳۰ ایل

موتمادی اولاراق دویولموش، اونون بده نینه سیقارئت باسیلاراق یاندیریلیمیش دیر. آلدیغی منوی و فیزیکی ایشگنجه لردن اوزونه گله بیلمه یین علی عباسوو اثرمنی اسیرلیگین دن آزاد ائیلدن بیر مدت سونرا وفات ائتمیش دیر.

*اثرمنی حرب چی لری فضولی رایونون دان گیروو گوتوردوک لری آغایئو مورتو فتیش اوغونو دویه رک قولاغینی کسمیش، اللرینی مفتیلله آرخادان باغلا یاراق آغاج دان آسمیش و آباق لارینین آلتیندا اوجاق قالا یاراق یاندیریمیش لار.

*حربی اسیر لر - داشدمیروو نوروز محمد اوغلو و قاریئو نامیق جاوانشیر اوغونو موتمادی دویولمه، بدن لرینه قیزدیریلیمیش جیسم لرله داغ باسیلما و باش لارینا میسمار چالینماسی نتیجه سینده روحی خسته حدینه چاندیریلیمیش لار.

*حربی اسیر مورشودوو سدرددین آسلان اوغلو دویولدوک دن سونرا شوشه قیریق لارینی اودماغا مجبور ائدیلمیش دیر.

*یارالی وضعیتده اسیر گوتورولموش ممدوو ابدولزیم مجنون اوغونو رتیزین دینکله دویولموش، دامارینا بئزین یئریدیلیمیش، یارالارینین قیساغی قوپاردیلاراق اونا ازاب وئریلمیش، اوستونه تلیم کئچمیش ایت بوراخیلیمیش دیر.

*ممدوو ماییل محمدلی اوغونون دامارینا دیزئل یاناغی یئریدیلیمیش، سینه سی قیزدیریلیمیش خاچلا دامغا وورولموش دور.

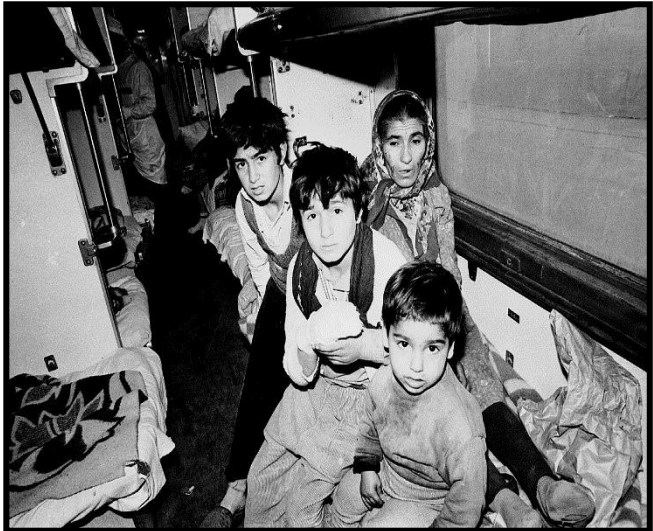
*وحشیجه سینه دویولمه نتیجه سینده حربی اسیر هوسئینوو جاوید آغا اوغونون چنه سی و قابیرغالاری سینیمیش دیر. اثرمنی لر دمیر پارچاسی ایله جاویدین قولونا دامغا باسمیش و یاراسینین اوزرینه کیسلوتا تۆکموش لر.

^۲ آذربایجان رئیسوبلیکاسینا قارشی اثرمنیستانین تجاووزو نتیجه سینده اسیر و گیروو گوتورولموش شخص لرین وطنه قایتاریلماسی، ایتکین دوشن لرین آختاریلماسی ایله علاقه دار تدبیر لر هازیرلا ییر و اونلارین حیاتا کئچیریلمه سینه رهبرلیک ائدیر؛ اسیر و گیروو گوتورولموش شخص لرین قایتاریلماسی، ایتکین دوشموش وطنداش لارین آختاریلماسی مقصدیه موافیق دؤولت اورقان لارینین، اجتماعی و بئینلخالق تشکیلات لارین فالیئتینی اقلندیریر؛ آذربایجان رئیسوبلیکاسینین اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گوتورولموش وطنداش لاری حاقیندا معلومات لاری توپلا ییر،

رئیسپوبلیکاسی "محاربه قوربان لارینین مدافعه سینه دایر" ۱۹۴۹-جو ایل تاریخلی جنئوره کونوئسیاسی و اونون علاوه پروتوکول لارینی، هاقا کونوئسیاسی و اونون پروتوکول لارینین طلب لارینی کوبود صورتده پوزارق آذربایجان وطنداش لارینا قارشى مقصدلی صورتده تجاووزاکار و سویقیریمی سیاستی یئری دیر. دینج اهالی نین کوتلوی شکیلده اسیرلر بویو یاشادیق لاری اراضی لردن سلاح گوجونه قووولماسی، یاشاییش منطقه لری نین، تاریخی عابده لرین، قدیم قبیستان لیق لارین داغیدیلماسی، اینسان لارین کوتلوی شکیلده قتله یئتیریللمه سی، گیروو گؤتوروللمه سی، دؤزولمز ایشگنجه لره مرور قویولماسی، حیثیت لری نین تاپدانماسی، شانتاژ، حده-قورخو، آلوئر اوبیئکتینه چئوریللمه سی سؤیلدیک لری میزه ایانی بیر ثبوت دور.

1992-جی ایلده خوجاوند رایونونون ایشغالی زامانی ائرمینیستان حربچی لری قاراداغلی کندین دن گیروو گؤتورولموش ۱۱۸ نفر دینج ساکینینی خانکندینه آپارارکن اونلاردان ۳۳ نفرینی یولدا گوللمیش لر. قتله یئتیریلن لر آراسیندا ۱۰-۱۲ یاشینا قدر اوشاق لار و قادین لار دا اولموش دور.

فضولی رایونونون ایشغالی زامانی هورادیز یولوندا گیروو گؤتورولموش ۴۰ نفر مولکی شخصین ۲۹ نفری، گورازیل لی کندین دن گؤتورولموش گیروو لارین ۴۰ نفری، کلبجر رایونونون باشلیبئل کندین دن گیروو گؤتورولموش قوجا، قادین و اوشاغین ۲۹ نفری یئرینده جه اؤلدورولموش، مئیتلره قارشى اخلاق سیزلیق و واندالیزم حرکت لری نه یول وئریلمیش، کلبجر رایونونون "تونئل" آدلانان یئرینده گولله لنن دینج ساکین لر

عرضینده ائرمینیستان-آذربایجان، داغلیق قاراباغ موناقیشه سی ایله باغلی توپلانمیش ماتریال لارین تحلیلی دئمه یه اساس وئریر کی، ائرمینیستان

بو معلومات لارین قئیدیاتی و سیستملشدیریللمه سی اوچون موافیق اینفورماسیا بانکینین یارادیلماسینی تعین اندیر؛ اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش آذربایجان رئیسپوبلیکاسی وطنداش لاری ایله علاقه دار ایشین وضعیتی بارده معلومات لار، اومویشلدیریلیمیش آرایش لار و موافیق تکلیفلر هازیرلاییر؛ اسیرلیکده ساخلانیلان آذربایجان رئیسپوبلیکاسی وطنداش لارینین حقوق لارینین مدافعه سی نین تعین اندیللمه سی اوچون تدبیرلر گؤرور؛ اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش شخصلرله علاقه دار دیگر دولت لری ن نماینده لری ایله مونترم علاقه ساخالاییر، زورری حال لاردا رسمی گؤرولر کئچیریر؛ جنئوره کونوئسیالارینین طلب لری پوزولوغو حال لاردا، بو کونوئسیالارین مویین ائتدیگی پروسی دورلار چرچبو سینده آراشدیرما آپاریللمه سی بارده تشبوس گؤستریر؛ اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش شخصلرین پروبلملری ایله باغلی بئینخالق قیرمیزی خاچ کومیته سی، هومانیتار مسئله لر ایله مشغول اولان دیگر بئینخالق تشکیلات لار و بو ساحده فالیت گؤسترن شخصلرله امکداشلیق اندیر؛ اسیرلیکدن و گیروولوغدان آزاد اولوناراق وطنه قایتاریلمیش شخصلرین ساغلام لیغینین بریاسی و سوسپال رنابیلناسیا اوچون تدبیرلر گؤرور؛ اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش وطنداش لارلا علاقه دار مکتوب، اریزه و مراجعتلره باخیللمه سی تعین اندیر؛ ائرمینیستان رئیسپوبلیکاسی طرفین دن آذربایجان خالقینا قارشى حیاتا کئچیریلن سویقیریمی و انتتیک تمیزلمه سیاستینی عکس ائتدیرن حقوقی-تاریخی سندلرین، اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش شخصلرله باغلی ماتریال لارین دنیا ایجتیمائینه چاتدیریللمه سی اوچون تدبیرلر گؤرور؛ حربی تجاووز نتیجه سینده آذربایجان رئیسپوبلیکاسی اراضی سینده اسیر گؤتورولموش، یاخود دیگر اساس لارلا ساخلانیلیمیش عکس طرفه مخصوص شخصلری قئیدیاتا آلیر، اونلارین فیلتراسیا منطقه سینده چمیشدیریللمه سینین تشکیل اندیر و ساخلانما قایدالارینین جنئوره کونوئسیالارینین طلب لری نه اویغون اولماسینا نظارت اندیر؛ کومیسسیا فالیتینی اشکارلیق زمی نینده قورور، اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش وطنداش لارلا علاقه دار حیاتا کئچیریلن تدبیرلر بارده مونترم اولاراق ایجتیمائیتی ملوماتلاندیریر؛ آذربایجان رئیسپوبلیکاسینین پرنزیدنتی طرفین دن کومیسسیا هواله اندیلن دیگر وظیفه لری حیاتا کئچیریر.

آپاريلميش عمليات - ايستينتاق آراشديرماسى زامانى ثبوت اولونموش دور كى، شهره هوجومدا ۳۶۶-جى آلايين ميلليتيجه ائرمى ظابطى، مايور اوقانيان سئيران موشقوويچين (حاضردا ائرمينستان شورينين مدافعه نظرى دير) كومان دان ليغى آلتيندا اولموش ۲-جى تابورو، يئوگئنى نابوكيخى نين كومانداسى آلتيندا ۳-جو تابورو، ۱-جى تابورون قرارگاه رىسى چيتچيان والثرى ايسايئويچ و آلايدا خيدمت ائدن ۵۰-دن آرتيق ائرمى ظابط و گيزير ايشتيراك ائتميش دير. حادثه دن سونرا الده اولونموش بعضى مئيت لر ين خاريجى مواينه سى، محكمه-تييب ائكسپئرتيزالارين رى لرى، محاصره دن چيخماغا، گيروولوق دان قاچماغا مووفق اولموش ساكين لر ين ايفاده لر ينه، ائله جه ده ديگر دليل ثبوت لارا اساساً، ائرمى لر اله كئچيرديك لرى دينچ ساكين لره آغلاسيغماز ايشگنجه لر وئرير، اونلارا قارشى قئيرى-اينسانى داورانيش نومائيش ائتديريرميش لر.

آذربايجان شورينين اسير و گيروولارلا باغلى گوردوگو تدبير لر

قرارگاهى باكيذا يئرلشن آذربايجان قيزيل آيپارا جمعيتى كؤنول لو يارديم و خيدمت گوسترن قئيرى-كوممئرسيا تشكيلاتى دير و دؤولت قانون لارينا اساساً ايداره اولونور. اونلارين ميسسياسى "آذربايجان قيزيل آيپارا جمعيتى نين و اينسانليغين گوجونو بير آرايا گتيره رك هسساس اينسان لارا خيدمت ائتمك دير". آذربايجاندا قيزيل آيپارا جمعيتى ۱۹۲۰-جى ايل مارتين ۱۰-دا دؤورون مدافعه نظرى اوزى، گئنئرال-لئيتئنانت اليغا شيخلينسكى نين و فتحلى خان خويسكى نين تشببوس لرى اساسيندا تسيس ائدلميش دير. ۱۹۲۳-جو ايلدن

ايز ايتيرمك مقصدى ايله يوك اوتوموبى لى نين اوستونه ييغيلراق ماشينلا بير يئرده يانديريلميش دير. بو گونه سيز سويقيريم قوربان لارينين بؤيوك حيسه سى قادين لار و اوشاق لار ايدى.

1992-جى ايل فئورالين ۲۵-دن ۲۶-نا كئچن گئجه ائرمينستان سلاح لى قوه لرى خانكندیده يئرلشن كئچميش سسرى-نين ۴-جو اوردوسونون ۲۳-جو ديويزيا سينا داخيل اولان ۳۶۶-جى موتواتيجى آلايين ۱۰ تانكى، ۱۶ زيرئله لى ترانسپارتور، ۹ پدم (پيادلارين دؤيوش ماشينى)، ۱۸۰ نفر حربى متخصصى و خئلى لى جان لى قوه سى ايله خوجالينى محاصره يه آلدى. ائرمى لر ان معاصر سلاح لارلا شهره هوجوم ائده رك خوجالينى يئرله-يئكسان ائتدى لر. "خوجالينين ايشغالينا داير ايستينتاق ماتئريال لارين دان" معلوم اولور كى، خوجالينين ايشغالى زامانى ائرمينستان و روسيا حرب چى لرى نين قتله يئتيرديگى ۶۱۳ خوجالى ساكينى نين ۶۳ نفرينى آزياش لى اوشاق لار، ۱۰۶ نفرينى ايسه موختليف ياش حدلرينده اولان قادين لار تشكيل ائتميش دير. ۸ عائله تاماميله مهو ائدلميشدى. ۴۸۷ نفر شيكست اولموشدو كى، اونلاردان دا ۷۶-سى اوشاق دير. حاضردا (۲۰۱۶، ۱۰، ۰۱-جى ايل تاريخه اولان معلومات) ۱۸۶ نفر (اونلارين آراسيندا ۳۱ اوشاق (۱۱ قيز)، ۵۹ قادين، ۳۳ قوجا (۲۰ قادين) وار) خوجالى ساكينى ايتكين دوشموش شخص كيمي آختاريشدادير. ايتكين دوشموش همين ۱۸۶ نفر دن ۹۵ نفرى نين ائرمى لر طرفين دن اسير و گيروو گؤتورولمه سى باره ده شاھيد ايفاده لرى الده مؤوجوددور. ۹۵ نفرين آراسيندا ۱۲ اوشاق (۲ قيز)، ۲۳ قادين، ۱۱ (۷ قادين) قوجا وار.

"آذربایجان قیزیل آپارا جمعیتینه دؤولت قایغی سینین آرتیریلماسی حاقیندا" سرنجام ایملامیش دیر. بون دان باشقا، آذربایجان رئیسوبلیکاسی اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش وطنداش لارلا علاقه دار دؤولت کومیسسیاسینین اساس مقصدلری بون لاردیر: آذربایجان رئیسوبلیکاسینا قارشى ائرمینستانین تجاویزو نتیجه سینده اسیر و گیروو گؤتورولموش شخص لری و وطنه قایتاریلماسی، ایتکین دوشن لری و آختاریلماسی ایله علاقه دار تدبیرلر هازیرلاییر و اونلارین حیاتا کئچیریلمه سینه رهبرلیک ائدیر؛ اسیر و گیروو گؤتورولموش شخص لری قایتاریلماسی، ایتکین دوشموش وطنداش لارین آختاریلماسی مقصدیله مووافق دؤولت اورقان لارینین، اجتماعی و بین الخالق تشکیلات لارین فالیتینی الاقلندیریر؛ آذربایجان کشرینین اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش وطنداش لاری حاقیندا معلومات لاری توپلاییر، بو معلومات لارین قئیدیاتی و سیستملمشدیریلمه سی اوچون مووافق اینفورماسیا بانکینین یارادیلماسینی تعمین ائدیر؛ اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش آذربایجان رئیسوبلیکاسی وطنداش لاری ایله علاقه دار ایشین وضعیتى باره ده معلومات لار، اومومیلشدیریلیمیش آراییش لار و مووافق تکلیفلر هازیرلاییر؛ اسیرلیکده ساخلانیلان آذربایجان رئیسوبلیکاسی وطنداش لارینین حقوق لارینین مدافعه سی نین تعمین ائدیلمه سی اوچون تدبیرلر گؤرور؛ اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش شخص لرله علاقه دار دیگر دؤولت لری ن نماینده لری ایله مونترم علاقه ساخلاییر، زروری حال لاردا رسمی گؤروش لر کئچیریر؛ جنئوره کونوئسیالارینین طلب لری

۱۹۹۱-جی ایله کیمی آذربایجان قیزیل آپارا جمعیتی کئچمیش سسری قیزیل خاچ و قیزیل آپارا جمعیت لری بیرلیگی داخلینده فالیت گؤسترمیش دیر. ۱۹۹۲-جی ایلین مارتیندا آذربایجان قیزیل آپارا جمعیتی نین مراجعتی ایله بین الخالق قیرمیزی خاچ کومیته سی نین، ۱۹۹۳-جو ایلین ماییندا ایسه بین الخالق قیزیل خاچ و قیزیل آپارا جمعیت لری فئدئراسیاسینین آذربایجاندا نماینده لیگی آچیلیمیش دیر. ۱۹۹۴-جو ایل نو یابری ن ۲۶-دا آذربایجان رئیسوبلیکاسی میلی مجلی سی نین قراری ایله آذربایجان قیزیل آپارا جمعیتی بین الخالق قیزیل خاچ و قیزیل آپارا حرکاتینین ترکیب حیسه سی اولراق رئیسوبلیکامیزدا بو ساحه ده فالیت گؤستر ن یئنگانه رسمی هومانیتار تشکیلات کیمی تسدیق ائدیلمیش، ۱۹۹۵-جی ایل نو یابری ن ۱-ده بین الخالق قیرمیزی خاچ کومیته سی طرفین دن آذربایجان قیزیل آپارا جمعیتی رسمن تانیمیش دیر. همین ایل نو یابری ن ۲۶-دا آذربایجان قیزیل آپارا جمعیتی بین الخالق قیزیل خاچ و قیزیل آپارا جمعیت لری فئدئراسیاسینین دایمی، برابر هوقوق لو، حقیقی عضو سئچیلیمیش دیر. بون دان باشقا، آذربایجان قیزیل آپارا جمعیتی بین الخالق قیزیل خاچ و قیزیل آپارا جمعیت لری فئدئراسیاسینین ایدارئتمه شوراسیندا فؤوقه لاده حال لارا حاضرلیق و یاردیم کومیسسیاسینا عضو سئچیلیمیش، بین الخالق قیزیل خاچ و قیزیل آپارا جمعیت لری فئدئراسیاسینین کیئو و بئرلین کونفراس لارینین ایشچی قروبو چرچیوه سینده آذربایجان قیزیل آپارا جمعیتی همسدر کیمی چیخیش ائتمیش دیر. ۲۰۰۴-جو ایلی ن ۳۱ یانوار تاریخینده آذربایجان کشرینین پرتزیدنتی ایلهام ایئو

کومیسسیایا هواله اندیلن دیگر وظیفه لری حیاتا کئچیریر.

بیرینجی قاراباغ محاربه سینده ائرمنی لری اینسانلیغا سیغمایان حرکت لری ائرمنیستان-آذربایجان، داغ لیک قاراباغ موناقیشه سی نتیجه سینده ایتکین دوشموش، اسیر-گیروو گؤتورولموش، همچینین آزاد ائدلمیش شخص لرله باغلی ایستاتیسیتیک معلومات لاردا قئید اولونور کی، دؤولت کومیسسیاسینین قئیدیاتین دان کئچن ایتکین دوشموش شخص لر - ۳۸۹۰ نفر) حرب چی لر - ۳۱۷۱ نفر، مولکی شخص لر - ۷۱۹ نفر (۷۱ اوشاق، ۲۶۷ قادین، ۳۲۶ قوجا)، کیشی لر - ۳۶۲۳ نفر، قادین لار - ۲۶۷ نفر. قئیدیاتا آلینمیش ایتکین لردن اسیر-گیروو گؤتورولمه سی باره ده معلومات لار داخیل اولموش شخص لر - ۸۷۲ نفر، حرب چی لر - ۶۰۵ نفر، مولکی شخص لر - ۲۶۷ نفر (۲۹ اوشاق، ۹۸ قادین، ۱۱۲ قوجا)، کیشی لر - ۷۷۴ نفر، قادین لار - ۹۸ نفر. اسیر و گیروولوق دان آزاد ائدلمیش شخص لر - ۱۴۸۰ نفر، حرب چی لر - ۳۷۸ نفر، مولکی شخص لر - ۱۱۰۲ نفر (۲۲۴ اوشاق، ۳۵۷ قادین، ۲۲۵ قوجا)، کیشی لر - ۱۱۲۳ نفر، قادین لار - ۳۵۷ نفر اولموش دور.

۱۹۸۸-۲۰۰۵-جی ایلرده ۱۳۶۸ آذربایجان وطنداشی ائرمنی اسیرلیگین دن آزاد ائدلمیش دیر. بون لاردان ۱۶۹ نفری اوشاق، ۳۳۸ نفری قادین، ۲۸۶ نفری قوجا لاردیر. فاکت لار و سندلر گؤستریر کی، ایتکین دوشموش ۴۸۵۲ وطنداش دان ان آزی ۷۸۳ نفری (۱۸ نفر اوشاق،

پوزولدوغو حال لاردا، بو کونونسیالارین موین ائتدیگی پروسی دورلار چرچیوه سینده آراشدیرما آپاریلما سی باره ده تشبوس گؤستریر؛ اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش شخص لرین پروبلئم لری ایله باغلی بین الخالق قیرمیزی خاچ کومیته سی، هومانیتار مسئله لر ایله مشغول اولان دیگر بین الخالق تشکیلات لار و بو ساحه ده فعالیت گؤسترن شخص لرله امکدال لیک ائدیر؛ اسیرلیک دن و گیروولوغ دان آزاد اولوناراق وطنه قایتاریلیمیش شخص لرین ساغلام لیغینین برپاسی و سوسیال رئابیلیتاسیا اوچون تدبیرلر گؤرور؛ اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش وطنداش لارلا علاقه دار مکتوب، اریزه و مراجعت لره باخیلماسینی تعمین ائدیر؛ ائرمنیستان رئسپوبلیکاسی طرفین دن آذربایجان خالقینا قارشی حیاتا کئچیریلن سویقیریمی و ائتیک تمیزلمه سیاستینی عکس ائتدیرن حقوقی-تاریخی سندلرین، اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش شخص لرله باغلی ماتریال لارین دونیا ایجتیمایتینه چاتدیریلما سی اوچون تدبیرلر گؤرور؛ حربی تجاوز نتیجه سینده آذربایجان رئسپوبلیکاسی اراضی سینده اسیر گؤتورولموش، یاخود دیگر اساس لارلا ساخلانیمیش عکس طرفه مخصوص شخص لری قئیدیاتا آلیر، اونلارین فیلتراسیا منطقه سینده چملشدیرلمه سینی تشکیل ائدیر و ساخلانما قایدالارینین جئنوره کونونسیالارینین طلب لرینه اویغون اولماسینا نظارت ائدیر؛ کومیسسیا فالتینی آشکارلیق زمی نینده قورور، اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش وطنداش لارلا علاقه دار حیاتا کئچیریلن تدبیرلر باره ده مونترم اولاراق ایجتیمایتی ملوماتلاندیریر؛ آذربایجان کورینین پرنزیدنتی طرفین دن

^۳ بیرینجی قاراباغ محاربه سینده ائرمنیستانین اسیر گؤتوردوگو ۸۹۰ آذربایجانلی ایتکین دوشوب//

<https://az.trend.az/azerbaijan/society/3475939.html>

اولماسینی (کونفیدئنسیال لیک پرنسیپلرینی) نظره آلاق، ائرمیستان حربچی لری و موزدلو تئروورچو-قول دور بیرلشمه لری طرفین دن اونلارا قارشی موختلیف فورمالی قئیری-اینسانی، او جمله دن جینسی تجاوزلر باره ده معلومات لار دؤولت کومیسسیاسی طرفین دن هئج بیر سندده و آراییشدا آچیق لانیمر.

قئید اولونان لار ائرمیستان حربچی لری طرفین دن تئردیلیمیش جینایت فاکت لارینین موبین بیر حیسه سی دیر.

گیروو ساخلانینان لارا موناسیبت و بین الخالق حقوقدا هانسی قانون لاردا اؤز عکسینی تاپماسی بین الخالق هومانیتار حقوقدا مولکی شخص لره زوروی اولان مدافعه و هومانیتار رفتارین تعمین ائدیلمه سی و محاربه قوربان لارینین مدافعه سینه دایر "محاربه زامانی مولکی شخص لری مدافعه سینه دایر" ۱۹۴۹-جو ایل ۱۲ آوقوست ۱۲-ده جئنوره کونونسیاسی (۱۱ قتنامدان عبارت ۱۹۴۹-جو ایل تاریخی ژنوره دیپلوماتیک کونفرانسینین قتنامه لری، ۱۳ ماده دن عبارت تییبی یاردیم و تهلوکه سیزلیک زونالاری و اراضی لری حاقیندا سازیش لایحه سی ۱) علاوه، ۸ ماده دن عبارت کوللکتیو یاردیم عاید قایدالار لایحه سی (2) علاوه، ۱۹۴۹-جو ایل ۱۲ آوقوست ۱۲-ده جئنوره کونونسیالاری و اونلارا علاوه پروتوکول لار (1) علاوه. علاوه تییبی یاردیم زونالاری و یئرلری حاقیندا سازیش لایحه سی) و ۱۹۷۷-جی ایله قبول ائیلن ۱ و 2 علاوه پروتوکول لار، حربی اسیرلر ایله رفتار دایر ۱۹۴۹-جو ایل ۱۲ آوقوست تاریخی ژنوره کونونسیاسی (1) علاوه. یارالی و خسته حربی اسیرلرین بیرباشا وطنه قایتاریلمه سی و نئیترال اؤلکه لره یئرلشدیریلمه سی حاقیندا نومونوی سازیش

۴۶ نفر قادین، ۶۹ نفر قوجالار) ائرمی لری طرفین دن اسیر، یاخود گیروو گؤتورولموش، لاکین بو فاکت لار بین الخالق تشکیلات لار، او جمله دن بین الخالق قیرمیزی خاچ کومیته سین دن گیزلدیلیمیش دیر.

همین شخص لری سیاهی سی ائرمی اسیرلیگین دن قایتیمیش و طنداش لاریمیزین و دیگر منبع لری شاهی ایداده لری اساسیندا ترتیب ائدیلمیش دیر. اسیر و گیروو گؤتورولموش شخص لری آزاد ائدیلمه سی، ایتکین دوشموش شخص لری آختاریشی اوزره آلمانیا، روسیا و گورجوستانین حقوق مدافعه چی لری دن عبارت بین الخالق ایشچی قروپو و BQXK بو شخص لردن بیر قیسمی نین حقیقتن ده اسیر گؤتورولمه سی و سونراکی تالی لری باره ده معلومات لارین گیزلدیلیمه سینه دایر فاکت لاری تصدیق ائدیرلر.

آذربایجان طرفینه داخل اولان معلومات لار گؤستریر کی، قئید اولونان سیاهی داکی شخص لری بؤیوک اکثریتی ائرمی اسیرلیگینده اؤلدورولموش، یاخود ایشگنجه و خسته لیک لردن وفات ائتمیش، آز بیر حیصه سی ایسه ایندی ده گیزله دیله رک ائرمیستاندا و ایشغال اولونموش اراضی لره آغیر فیزیکی ایشلرده قول کیمی ایستیفاده اولونورلار.

اونو دا قئید ائدک کی، آذربایجان رئیسوبلیکاسی اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش و طنداش لارلا علاقه دار دؤولت کومیسسیاسینین ائرمی و اندالیمیزی نین اسیرلره رفتاری حاققیندا اینتئرنت صحیفه سینده بئله قئید ائدیلمیش دیر: "ائتیک نقطه-نظر دن و گیروولوق دان آزاد ائدیلمیش هر یکی جینس دن اولان اینسان لارین موبین حیسه سی نین ساغ

اثرمنیستان کوشورینین خاریجی ایشلر ناظرلری نین بیاناتی قبول ائدیلسه ده، اثرمنیستانین حربی-سیاسی رهبره لیگی آتشکەسی کوبود و قدار جاسینا پوزموش دور.

۲۰۲۰-جی ایلین ۱۰ اوکتیابر تاریخی، ساعت ۱۲:۰۰ دان اعتباراً هومانیتار مقصدلرله بین الخالق قیرمیزی خاچ کومیتەسی نین واسطەچی لیگی و اونون کریتئریالارینا او یغون اولاراق، حربی اسیرلر و دیگر ساخلانیلان شخصلر و اؤلنلرین مئیتلری نین دیشدیریلمه سی اوچون آتشکس اعلان اولونموش دور. بو رازیلشمانین بیرینجی بندی هومانیتار مقصدلرله بین الخالق قیرمیزی خاچ کومیتەسی نین واسطەچی لیگی و اونون کریتئریالارینا او یغون اولاراق، حربی اسیرلر و دیگر ساخلانیلان شخصلر و اؤلنلرین مئیتلری نین دیشدیریلمه سی اوچون آتشکس اعلان اولونماسینی نظرده توتور.^۴

بین الخالق قیرمیزی خاچ و قیرمیزی آیپارا حرکاتی - دونیا اوزره تخمینن ۹۷ میلیون نفر کؤنولونو، عضو و ایشچی هئیتینی اهاته ائدن بین الخالق هومانیتار حرکات اولوب، اینسان حیات و ساغلام لیغینی قوروماق، بوتون اینسانلارا حؤرمتی تعمین ائتمک، اینسانلارین ازاب-ادیتلرینی یونگولش دیرمک و اوندان قوروماق مقصدی ایله یارادیلیب. حرکات حقوقی جهتدن بیر-بیریندن مستقیل اولان، لاکین اومومی اساس پرینسپلرله، مقصدلرله، سیمووللارلا، نیزانامه لرله و ایدارئتمه قوروملاری ایله

(۱۱۰-جو ماده یه باخ)، ۲ علاوه. قاریشیق تیپی کومیسسیالار حاقیندا اساسنامه (۱۱۲-جی ماده باخ)، ۳ علاوه. کوللکتیو یاردیما عاید قایدالار (۷۳-جو ماده یه باخ)، ۱۴ مای ۱۹۵۴-جو ایله هاقادا قبول ائدیلمیش "سلاحلی موناقیشه زامانی مدنی مولکیتین قورونماسی حاقیندا" کونونسیا و علاوه پروتوکولار، "سلاحلی موناقیشه باش وئردیکده مدنی دیرلرین قورونماسی حاقیندا" ۱۹۵۴-جو ایل هاقا کونونسیاسینین، "آرخولوژی ارثین محافظه سی حاقیندا" ۱۹۹۲-جی ایل آروپا کونونسیاسینین و "اومومدونیا مدنی و طبیعی ارثین محافظه سی حاقیندا" یوسکو-نون ۱۹۷۲-جی ایل کونونسیاسینین، بیرلشمیش میللتلر باش آسامبلئاسینین ۱۹۶۲-جی ایل ۱۴ دئکابر تاریخی، ۱۸۰۳ (۱۸) سالی بیاننامه سی و. س لر سندلر قبول ائدیلب کی، بیرینجی قاراباغ محاربه سینده اثرمنیستان حربی-سیاسی رهبرلیگی تاریخی تورپاق لاریمیزدا میلی-منوی دیرلریمیزه، تاریخ عابده لریمیزه، مسجدلریمیزه، مولکی اهالییه قارشی بین الخالق سویده تثبیت اولونموش قرار، پروتوکوللارین طلبلرینه ضد حرکتلر ائدیبلر. اونلارین بو بین الخالق حقوقا و اینسانلیغا قارشی سیاستی شانلی اوردوموزون آزاد ائتدیگی اراضی لره باخارکن بیر داها شاهیدی اولوروق. چوخ تأسف کی، بیور سیرا دؤولتلر، بین الخالق و رئیونال تچکیلاتلار "بین الخالق هومانیتار حقوقدا نئیترال لیک" قئید اولونان پرینسپیه عمل ائتمیرلر.

بیلدیگینیز کیمی، اوکتیابرین ۱۰-۱۵ روسیانین پایتاختی موسکوادا کئچیریلن آذربایجان، روسیا و اثرمنیستان خاریجی ایشلر ناظرلری نین اوچترفلی گؤروش نتیجه سینده روسیا فئدئراسیاسی، آذربایجان رئیسوبلیکاسی و

^۴ طالیلی س. اثرمنی لری نین باربارلیغینی ثبوت ائدن چوخلو فاکت لار وار

// <https://sia.az/az/news/politics/833471.html>;
<https://kiriminsesigazetesi.com/erm%C9%99nil%C9%99rin-barbarligini-subut-ed%C9%99n-coxlu-faktlar-var/>

قوله‌لرینین ترئینق‌لر و تدریس پروگرام‌لاریندا تطبیقینی تشویق ائدیر. BQXK آذربایجان قیرمیزی آپارا جمعیتی ایله طرفداش‌لیق شرایطینده ایشلییر و اونون پوتنسیالینین مؤحکم‌لندیریلمه‌سینی هدفلییر. آذربایجان قیرمیزی آپارا جمعیتی و بؤیوک بریتانیا قیرمیزی خاچ جمعیتی ایله بیرلیکده BQXK تماس ختتی بویونجا کندلرده یاشایان اهالی‌نین مشغولیت‌لرینی دستکلمه‌یه داوام ائتمیش‌دیر. بورا ایستئه‌لاک و سووارما اوچون سو احتیاط‌لارین دان ایستیفاده، یاشام ایمکان‌لارینین وئريلمه‌سی، ائولرین تمیری واسطه‌سیله تماس خطی بویو آتش حال‌لارینا قارشى داها یاخشی مدافعه‌نین تعمین ائدیلمه‌سی عاید اولوب. موناقیشه زامانی ایتکین دوشموش شخص‌لرین تالئی‌نین موبینلشدیریلمه‌سی پرپورتئت اولراق قالیر. BQXK اسیر و ایتکین دوشموش شخص‌لر اوزره دؤولت کومیته‌سینه ایتکین دوشموش شخص‌لرین عائله‌لرین دن مووافق معلومات‌لارین توپلانماسی اوزره مرکز‌لشدیریلیمیش سیستمین یارادیلماسی و ایستیفاده‌سی و بو پروسس بویونجا تکنیکی یاردیمین گؤستريلمه‌سی ایستیقامتینده یاردیم گؤستریر. کومیته عملیات‌لار باش‌لایانا قدر آذربایجاندا ۴۰۴۶ شخص ایتکین دوشموش کیمی قئیده آیینیب.

ادبیات سیاهیسی

۱. اسیر و ایتکین دوشموش، گیروو گؤتورولموش وطنداشلارلا علاقه‌دار دؤولت کومیسسیاسی حاقیندا اساسنامه‌نین تسدیق ائدیلمه‌سی باره‌ده آذربایجان رئسپوبلیکاسی پرتزیدنتی حیدر الیئوین فرمانی، باکی شهری، ۱۸ یول ۲۰۰۱-جی ایل № ۵۳۶ //

<https://e-qanun.az/framework/4384>

۲- بیرینجی قاراباغ محاربه‌سینده ائرمینیستان اسیر گؤتوردوگو ۳ ۸۹۰ آذربایجان‌لی ایتکین دوشوب //

<https://az.trend.az/azerbaijan/society/3475939.html>

۳. طالیلی س. ائرمینی‌لرین باربارلیغینی ثبوت ائدن چوخلو فاکت‌لار وار //

<https://sia.az/az/news/politics/833471.html>;
<https://kiriminsesigazetesi.com/erm%C9%99nil%C9%99rin-barbarligini-subut-ed%C9%99n-coxlu-faktlar-var/>

بیرلشمیش موختلیف فرق‌لی تشکیلات‌لاردان عبارت‌دیر:

بین الخالق قیرمیزی خاچ کومیته‌سی - خصوصی خیریه تشکیلاتی اولراق ۱۸۶۳-جو ایله ايسوئچره‌نین جئنئوره شهرینده هئئری دونان و گوستاو موبنیئر طرفین دن یارادیلیب. تشکیلاتین ۲۵ عضو کومیته‌سی بین الخالق هومانیتار حقوقا اويعون اولراق بین الخالق و داخی‌لی سلاح‌لی موناقیشه قوربان‌لارینین حیات و لیاقت‌لرینین قورونماسیندا خصوصی حقوقا صاحب‌دیر. تشکیلات اوچ دفعه (۱۹۱۷، ۱۹۴۴، ۱۹۶۳) نوبئل سوله موکافاتینا لاییق گؤرولوب. بین الخالق قیرمیزی خاچ و قیرمیزی آپارا جمعیت‌لر فئدئراسیاسی ایسه ۱۹۱۹-جو ایله یارادیلیب و حاضردا حرکات داخیلینده ۱۹۰ میلی قیرمیزی خاچ و قیرمیزی آپارا جمعیتی آراسیندا فعالیت‌لری کووردیناسیا ائدیر. بو فئدئراسیا بین الخالق سوپه‌ده میلی جمعیت‌لره دستک وئریر. بین الخالق فئدئراسیالار کاتیب‌لیگی ايسوئچره‌نین جئنئوره شهرینده یئرلشیر. فئدئراسیا ۱۹۶۳-جو ایله (او زامان قیرمیزی خاچ جمعیت‌لر لیکاسی آدلانیردی) BQXC ایله بیرلیکده نوبئل سوله موکافاتینا لاییق گؤرولوب.

ائرمینیستانین آذربایجانا قارشى حربی تجاوزو ایله علاقه‌دار اولراق BQXK ۱۹۹۲-جی ایلدن اعتباراً اولکه‌میزده فالیت گؤستریر. تشکیلات اساس دقتی ایتکین دوشموش شخص‌لر و موناقیشه و یا تهلوکه‌سیزلیک سبب‌لرینه گؤره اسیر گؤتورولموش شخص‌لره وئریر و تماس ختتی و ائرمینیستانلا بین الخالق سرحد بویونجا یاشایان ایجمالارا یاردیم و اونلارین دستکلمه‌سی ایستیقامتینده ایشلمیش‌دیر. BQXK بین الخالق هومانیتار حقوقون حیاتا کئچیریلمه‌سی و اونون سلاح‌لی و تهلوکه‌سیزلیک

ymiş(ymiş) تبدیل میشود ، در صورت جدا نوشته
شدن هم به صورت زیر میباشد :
Alsa imişəm -alsa imişsən
Alsa imiş - alsa imişik
Alsa imişsiniz - alsa imişlər

(19)

تورکجه فعل چکیمی (صرف افعال ترکی) :

Feilin çəkimi - sadə gərəklik şəkli
: () (olumlu\ (birinci tip)(
* صرف فعل - قالب التزامی ساده (نوع
اول)(۱)(مثبت) :
Almaq : (eyləmlilik) مصدر
Feil gövdəsi : al

◆ Almalıyam : al + malı + am ✓
◆ Almalısan : al + malı + san ✓
◆ Almalıdır : al + malı + dır ✓
◆ Almalıyıq : al + malı + ıq ✓
◆ Almalısınız : al + malı + sınız ✓
◆ Almalıdılar : al + malı + dılar ✓
◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆
◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆
Feilin çəkimi - sadə gərəklik şəkli
(olumsuz) (1) (birinci tip) :
* صرف فعل - قالب التزامی ساده نوع اول (۱)
(منفی) :

◆ Almamalıyam :

al + ma + malı + am ✓

◆ Almamalısan :

al + ma + malı + san ✓

◆ Almamalıdır :

al + ma + malı + dır ✓

◆ Almamalıyıq :

al + ma + malı + ıq ✓

◆ Almamalısınız :

al + ma + malı + sınız ✓

تاریخ و فرهنگ ترکها

(۳-جی بولوم)

آموزش قواعد زبان ترکی آذربایجانی

Feilin çəkimi- şərt şəklin rəvayəti
:(olumsuz

* صرف فعل - قالب شرطیه روایتی (منفی) :

◆ Almasaymışam :

al + ma + sa + ymiş + am ✓

◆ Almasaymışsan :

al + ma + sa + ymiş + san ✓

◆ Almasaymış :

al + ma + sa + ymiş ✓

◆ Almasaymışıq :

al + ma + sa + ymiş + ıq ✓

◆ Almasaymışsınız :

al + ma + sa + ymiş + sınız ✓

◆ Almasaymışlar :

al + ma + sa + ymiş + lar ✓

◆ دوستان imiş -idi هردو بعنوان روایی و حکایی
میتوانند همراه با پسوندهای ضمائر جدا نوشته شوند ،
در صورت چسبیده نوشته شدن imiş به

- ◆ Qızgın: داغ، خشمگین
 ◆ Qırğın: کُشَنده، نابودگر
 ◆ Darğın: دلتنگ، پریشان، در تنگنا
 ◆ Dalğın: غرق در فکر
 ◆ Bayğın: بیهوش، از خودبی خود
 ◆ Azğın: گمراه
 ◆ Oynağan: بازیگوش، شلوغ، جلف
 ◆ Qapağan: مهاجم به قصد گاز گرفتن
 ◆ Qurğan: حصار، محافظ
 ◆ Uçağan: تیزرو، پرسرعت همچو پرواز
 ◆ Vurağan: ضارب، کتکزن
 ◆ Ağağan: همیشه نالان، بهانه‌گیر

تورکجه سؤزجوکلر؛

واژگان تورکی:

????????????????

- ◆ Köçərgi: مهاجر، عشایر، کوچ‌کننده
 ◆ Gəzərgi: سیّار
 ◆ Gedərgi: رفتنی، موقت
 ◆ Girgi: درد (دلپیچه)
 ◆ Cizgi: خط، خَش
 ◆ Bilgi: اطلاعات، دانش
 ◆ Əsgi: کهنه‌ی بچه
 ◆ Ötərgi: زودگذر، گذرا
 ◆ Üzəngi: رکاب
 ◆ Yengi: نو، تازه
 ◆ Vergi: مالیات
 ◆ Sərgi: نمایشگاه، بساط
 ◆ Silgi: پاک‌کن
 ◆ Sevgi: عشق، محبت
 ◆ Sürgü: چفت در یا پنجره
 ◆ Süngü: نیزه ی تفنگ
 ◆ Düşərgə: اقامتگاه، اردوگاه

◆ Almamalıdılar:

al + ma + malı + dırlar ☑

◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆

بیر سایه تورکجه سؤزلرین آنلامی:

معنای برخی از واژگان تورکی:

- ◆ Sürgün: تبعیدی
 ◆ Gülgün: به رنگ گل، گل‌گونه
 ◆ Əməkğün: حسابکار
 ◆ Üzgün: غمگین، ناراحت
 ◆ Özgün: چیزه شخصی و مخصوص
 ◆ Ölgün: مُردنی، ضعیف
 ◆ Süzgün: دارای نگاهی آویزان
 ◆ Ərgin: مُذاب
 ◆ Didərgin: آواره
 ◆ Əzgin: له و خسته
 ◆ Bezgin: بیزار، از چیزی زده شده
 ◆ Dolğun: توپُر، چاق
 ◆ Pozğun: بی‌نظم، بداخلاق، داغون
 ◆ Vurğun: وابسته، عاشق
 ◆ Quzğun: کلاغ (لاشخور)
 ◆ solğun: پژمرده، فرسوده، پریشان
 ◆ Soyğun: غارت (برهنه)
 ◆ Uyğun: مناسب، هماهنگ
 ◆ Yorğun: خسته
 ◆ Durğun: بی‌حرکت، ساکن
 ◆ Deyingən: چوخ دانیشان (وراج، حرّاف)
 ◆ Əringən: تنبل، سست
 ◆ Ərgən: بالغ (رسیده)
 ◆ Öyüngən: از خودراضی، خودخواه
 ◆ Çəkingən: ترسو، گوشه‌گیر
 ◆ Çılğın: دیوانه، عصبی
 ◆ Yayğın: پراکنده، پخش
 ◆ Yangın: سوزان، آتش

◆ Almalıydılar :

al + malı + ıdı + lar ✓

Feilin çəkimi - gərəklilik şəklin hekayəsi (۱) (olumsuz):

* صرف فعل - قالب التزامی حکایه (۱) (منفی):

◆ Almamalıydım:

al + ma + malı + ıdı + m ✓

◆ Almamalıydın:

al + ma + malı + ıdı + n ✓

◆ Almamalıydı:

al + ma + malı + ıdı ✓

◆ Almamalıydıq :

al + ma + malı + ıdı + ıq ✓

◆ Almamalıydınız :

al + ma + malı + ıdı + nız ✓

◆ Almamalıydılar:

al + ma + malı + ıdı + lar ✓

اگر بصورت جداگانه نوشته بشه :

Almalı idim - almalı idin

Almalı idi - almalı idik

Almalı idiniz - almalı idilər

????????????????

Azaltma dərəcəsi və keyfiyyətini normaldan az olduğunu bildirən əklər:

(Özəlliklə rənglər üçün)

پسوندهایی که از حد وسط پایین بودن ، تخمین و

تمایل به معنای لغوی واژه را بیان میکند ؛ بخصوص

که در رنگها نقش بیشتری دارند ؛

متمايل = نزدیک به = تقریبا

: İmtıl -imtil-ümtül-umtul

Acımtıl : کمی تلخ، تقریبا تلخ

◆ Güzgü : آینه

◆ Gülgü : خنده

◆ Düzgü : چینش ، نوبت، صف

◆ Bölgü : تقسیم

◆ Dürgə : بسته (پاکت)

◆ Döngə : پیچ و خم، برگردان، برگشت

◆ Cöngə : گوساله نر

◆ Bölğə : ناحیه، بخش، منطقه، استان

◆ Birgə (birlikdə) : باهم

◆ Ütəlgə : پرندۀ قرقاول

◆ Özgə : غریبه بیگانه

◆ Yelgə : مو، گیس، یال

◆ Süpürgə : جارو

◆ Kölgə : سایه

◆ İtgə : جوجه عقاب ، جوجه قرقی

◆ Gimgə : مجمع ، گردهمایی

◆ Bəlgə : مچ بند، سند ، قولنامه حلقه

◆ تور کجه فعل چکیمی (صرف افعال ترکی):

Feilin çəkimi - gərəklilik şəklin hekayəsi

( ) (olumlu۱):

* صرف فعل - قالب التزامی حکایه (۱) (مثبت):

Almaq (eyləmlilik) مصدر

Feil gövdəsi : al

Al + malı + ıdı + şəxs əkləri

◆ Almalıydım :

al + malı + ıdı + m ✓

◆ Almalıydın :

al + malı + ıdı + n ✓

◆ Almalıydı :

al + malı + ıdı ✓

◆ Almalıydıq :

al + malı + ıdı + q ✓

◆ Almalıydınız :

al + malı + ıdı + nız ✓

- ◆ Sev: دوست بدار
- ◆ Sevmək: دوست داشتن
- ◆ Sevim: عشق ، محبت
- ◆ Sevmli: دوست‌داشتنی
- ◆ Sevimsiz: دوست‌نداشتنی
- ◆ Sevil: دوست داشته شو
- ◆ Sevgi: عشق ، محبت
- ◆ Sevgili: محبوب ، معشوق
- ◆ Sevən: دوستدار
- ◆ Sevər: دوستدار
- ◆ Sevici: دوستدار
- ◆ Sevimək: دوست داشته شدن
- ◆ Sevişmək: دوست‌داشتن‌همدیگر
- ◆ Sevin: خوشحال شو
- ◆ Sevinmək: شادوخوشحال‌شدن
- ◆ Sevinc: شادی
- ◆ Sevincli: شاد، خوشحال
- ◆ Sevindir: شاد کن
- ◆ Sevindirmək: شاد کردن
- ◆ Sevindirici: خوشحال‌کننده
- ◆ Sevindirilmək: ازجانب‌کسی‌شادشدن

◆ تورکجه فعل چکیمی (صرف افعال ترکی):

Feilin çäkimi - gərəklilik şəklin rəvayəti
:(olumlu) ( ) :

* صرف فعل - قالب التزامی روایه (۱) (مثبت):

(Almaq : eyləmlilik) مصدر

Feil gövdəsi : al

Al + malı + imiş + şəxs əkləri

◆ Almalıymışam :

al + malı + imiş + am

◆ Almalıymışsan :

- Göyümtül: تقریباً آبی ، متمایل به آبی
- Bozumtul: تقریباً خاکستری
- Sarımtıl: زردگونه ، متمایل به زرد
- Qaramtıl: تقریباً سیاه ، تیره
- ◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆
- Imsov- ümsov-imsov-umsov
- Acımsov: کمی تلخ
- Göyümsov: تقریباً آبی
- Mavımsov: تقریباً آبی
- Ağımsov: متمایل به سفید
- ◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆
- İsov
- Uzunsov: تقریباً دراز
- Yumrusov: تقریباً بسته
- Dəlisov: کمی دیوانه ، تقریباً دیوانه
- Bağlısov: تقریباً بسته
- Qarasov: تقریباً سیاه ، تیره
- Sağsov: تقریباً سالم
- ◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆
- İşin
- Ağşın: متمایل به سفید ، تقریباً سفید
- Qaraşın: تقریباً سیاه ، سیاه‌گونه
- Sarışın: زردگونه ، تقریباً زرد
- ◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆
- İmtraq-ımtraq-ümtraq-umtraq
- Acımtraq: تقریباً تلخ
- Göyümtraq: تقریباً آبی
- Ağımtraq: متمایل به سفید
- Qırmızımtraq: متمایل به قرمز
- Bozumtraq: تقریباً خاکستری
- ◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆
- Yanız(yağız):
- Qarayağız: تقریباً سیاه، تیره
- Qarayanız: تقریباً سیاه
- Sarıyanız(sarıyağız): متمایل به زرد
- Ağyağız: متمایل به سفید

Örnək; مثال

👤 cil

👤Evcil : خانگی ، عادت به خانه دارد

👤Ətcil : گوشتخوار

👤Kefcil : خوشگذران

👤Özgəcil : بیگانه پرست

👤Yeyimcil : پُر خور ، شکمو

👤 cil

👤Dağcil : کوهی ، کوهستانی

👤Adamcil : آدم خوار ، انسان دوست

👤Babacil : بابایی (دوستداره بابا)

👤Heyvancil : دوستداره حیوانات

👤Qonaqcil : مهماندوست ، مهمان پرور

👤 cul

👤Doğrucul : درستکار ، راستگو

👤Yuxucul : خوابالود ، خواب دوست

👤Otcul : گیاهخوار

👤Duzcul : شور دوست

👤Pulcul : پول پرست ، پول دوست

👤 cül

👤Öncül : پیشرو پیشین ، اولین

👤Söyüşcül : فحاش ، بددهن

👤Ölümcül : مرگبار

👤Kötücül : بدخواه ، پلید

واژه Paylaşmayanlardanmışam چند پسوند

دارد ؟ neçə əki var ?

public poll

۵ - ۶ ☑

👍👍👍👍👍👍 50%

s0808erfan0808s, @TBK-INTCO-@

,1995-1, @yousefjan2, @turkk-00

ابراهیم اوزدمیر

۳ - ۷ ☑

👍👍👍👍 30%

al + malı + ımış + san☑

👤Almalıymış

al + malı + ımış ☑

👤Almalıymışiq

al + malı + ımış + ıq ☑

👤Almalıymışsınız

al + malı + ımış + sınız☑

👤Almalıymışlar

al + malı + ımış + lar ☑

Feilin çəkimi - gərəklik şəklin
: ( ) (olumsuz \ rəvayəti)

*👤 صرف فعل - قالب التزامی روایه (۱) (منفی) :

👤Almamalıymışam

al + ma + malı + ımış + am☑

👤Almamalıymışsan

al + ma + malı + ımış + san☑

👤Almamalıymış

al + ma + malı + ımış☑

👤Almamalıymışiq

al + ma + malı + ımış + ıq☑

👤Almamalıymışsınız

al + ma + malı + ımış + sınız ☑

👤Almamalıymışlar

al + ma + malı + ımış + lar ☑

اگر بصورت جداگانه نوشته بشه :

Almalı ımışəm - almalı ımışsən

Almalı ımış - almalı ımışik

Almalı ımışsınız - almalı ımışlər

👤👤👤👤👤👤👤👤

👤پسوندهای cil - cıl - cul - cül

⦿ این پسونده صفت ساز بطور کل ویژگیه

گرایش (علاقه) داشتن نسبت به معنای لغوی واژه را

بیان میکنند ؛

Çəkim əkləri = lar + dan + imiş + am
 [Türkcə ocağı, [04.03.20 14:13
 Forwarded from] گروه فرهنگی هنری آیرال
 [(moharamkhani)
 [Video]

🌸 اود چرشنبه نیز فوتلو اولسون 🌸
 🌸 در آذربایجان از قدیم رسم بر آن است که آخرین
 ماه زمستان هر شب چهارشنبه را با مراسم های
 خاص خود اجرا کنند.
 اولین چهارشنبه سو چرشنبه سی
 دومین چهارشنبه اود چرشنبه سی
 سومین چهارشنبه یئل چرشنبه سی
 چهارمین و آخرین چهارشنبه توپراق چرشنبه سی
 می باشد
 که همه این مراسمات در معدود روستاهای مناطق
 آذربایجان اجرا می گردد
 دومین چهارشنبه ی چهارشنبه های آخرسال را
 گذشتگان با عنوان اود چرشنبه سی نامگذاری کرده
 اند این چهارشنبه از باورهای انسانهای گذشته به
 خورشید و آتش به وجود آمده است در این روز مردم
 با روشن کردن آتش که در زبان تورکی (تونقال
 قالماق) گفته می شود مردم از روی آتش می پرند و
 بدیهای درونشان را در آتش می سوزانند تا با دلی
 صاف و نمیز به استقبال بیداری طبیعت بروند.
 یکی از دیگر از اتفاقات خوبی که در دومین چهارشنبه
 (اود چرشنبه سی) می افتد آمدن تکم گردانها به شهر
 و روستا می باشد که با نوید دادن بهار به جشن و
 پایکوبی می پردازند.
 🌸🌸 امیدوارم از کلیپ فوق لذت ببرین 🌸🌸
 (22)

👉 تورکجه فعل چکیمی (صرف افعال ترکی) :

Feilin çakimi - sadə gərəklik şəkli
 : ( ) (olumlu۲(ikinci tip)
 * صرف فعل - قالب التزامی ساده(نوع دوم
)(۲)(مثبت) :

Said-Turksoy, Aytan@ ,...

Çik-cıq-cük-cuq

● پسوندهایی است که با اسم و صفت ترکیب
 میشوند و در کل کوچک بودن را در معنای واژه بیان
 میکنند :

Çik

◆ Evcik : خانه. کوچک

◆ Dilcik : زبان کوچک, زبانک

◆ Dişcik : دندان کوچک

◆ Köynəkciq : پیراهن کوچک

◆ Dənizciq : دریاچه

Çıq

◆ Uşaqciq : بچه ی کوچک

◆ Aynacıq : آینه ی کوچک

◆ Otaqciq : اتاق کوچک ,اتاقک

◆ Damlacıq : قطره کوچک

◆ Dalğacıq : موج کوچک

Çük

◆ Gözcük : چشم کوچک

◆ Kökcük : ریشه کوچک

◆ Köpükcük : حباب کوچک, حبابک

◆ Körpücük : پُل کوچک

◆ Tükçük : موی کوچک و ظریف

Çuq

◆ Quzucuq : بره کوچک

◆ Qrupcuq : گروه کوچک ,گروهک

◆ Quşcuq : گنجشک کوچک, گنجشکک

◆ Qutucuq : قوطیه کوچک

◆ Çuxurcuq : گودال کوچک

"Paylaşmayanlardanmışam

Kök" = pay

Əklər = la + ş + ma + an + lar + dan +

imiş + am

Düzəldici əklər = la + ş + ma + an

نباید بگیرید

◆ **Almayasıdırlar** :

al + ma + ası + dırlar ✓

نباید بگیرند

(1) Feili bağlama əklərdən ;

پسوندهای وابستگی فعلی :

araq - ərək

پسوندهایی که فعل رو وابسته میکنند.

: یعنی از پسوندهایی که اگر در جمله به فعلی اضافه شوند به یک فعل دیگر هم وابسته است. انجام دو فعل در یک جمله را بیان میکنند ، بخصوص این پسوند (araq-əmək) وکه انجام دو فعل در یک زمان و یک جمله را بیان میکنند.

چند مثال تا دقیق با کاربردش آشنا بشین ؛

◆ **Əli qaçaraq gəldi**

– əli qaça qaça gəldi-

علی دوان دوان آمد.

علی با دو آمد

◆ **aydın sevinərək danışır**

Aydın sevinə sevinə danışır

آیدین با خوشحالی (خوشحالانه) حرف میزنه . (آیدین

در حینی که خوشحاله حرف میزنه.)

◆ **ayda ağlayaraq mesaj yazırdı**

– Ayda ağlaya ağlaya mesaj yazırdı-

آیدا باگریه (گریان) پیام مینوشت.

(آیدا گریه کنان پیام مینوشت.)

◆ **Yeyərək arıqlamaq istəyir**

– Yeyə yeyə arıqlamaq istəyir-

میخاد در حالی که میخوره لاغر بشه

(میخاد همزمان بخوره لاغربشه

میخاد با خوردن لاغر بشه)

◆ **gülərək sarı gəldi**

– gülə gülə sarı gəldi-

باخنده (خندان) به سمت ما آمد.

● نوع اول این فعل در صرف افعال شماره ۱۹ در

کانال پست شده :

Almaq : (eyləmlik) مصدر

Feil gövdəsi : al

Al + ası + şəxs əkləri

◆ **Alasıyam** : al + ası + am ✓

باید بگیرم

◆ **Alasısan** : al + ası + san ✓

باید بگیری

◆ **Alasıdır** : al + ası + dır ✓

باید بگیرد

◆ **Alasıyıq** : al + ası + ıq ✓

باید بگیریم

◆ **Alasısınız** : al + ası + sınız ✓

باید بگیرید

◆ **Alasıdırlar** : al + ası + dırlar ✓

باید بگیرند

Feilin çəkimi - sadə gərəklik şəkli

: (ikinci tip) (2) (olumsuz)

* صرف فعل - قالب التزامی ساده نوع دوم (۲)

(منفی) :

◆ **Almayasıyam** :

al + ma + ası + am ✓

نباید بگیرم

◆ **Almayasısan** :

al + ma + ası + san ✓

نباید بگیری

◆ **Almayasıdır** :

al + ma + ası + dır ✓

نباید بگیرد

◆ **Almayasıyıq** :

al + ma + ası + ıq ✓

نباید بگیریم

◆ **Almayasısınız** :

al + ma + ası + sınız ✓

◆ Alasıydıq

al + ası + idi + q

باید می‌گرفتم

◆ Alasıydınız

al + ası + idi + nız

باید می‌گرفتید

◆ Alasıydılar

al + ası + idi + lar

باید می‌گرفتند

Feilin çəkimi - gərəklik şəklin hekayəsi

: (ikinci tip) (2) (olumsuz)

* صرف فعل - قالب التزامی حکایه نوع دوم (۲)

: (منفی)

◆ Almayasydım

al + ma + ası + idi + m

نباید می‌گرفتم

◆ Almayasyydın

al + ma + ası + idi + n

نباید می‌گرفتی

◆ Almayasydı

al + ma + ası + idi

نباید می‌گرفت

◆ Almayasydıq

al + ma + ası + idi + q

نباید می‌گرفتم

◆ Almayasydınız

al + ma + ası + idi + nız

نباید می‌گرفتید

◆ Almayasydılar

al + ma + ası + idi + lar

نباید می‌گرفتند

Alası idim , alası idin , alası idi

Alası idik , alası idiniz , alası idilər

,-----,

(درحالی که می‌خندید به سمت ما آمد.)

◆ at çaparaq təpəyə gedir

At çapa çapa təpəyə gedir-

اسب دوان دوان (باسرعت) به تپه می‌رود

Sinonimik = Eş anlam

هم معنی (مترادف)

a -ə

◆ qaçaraq = qaça qaça

◆ Sevinərək = sevinə sevinə

◆ ağlayaraq = ağlaya ağlaya

◆ yeyərək = yeyə yeyə

◆ Gülərək = gülə gülə

◆ çaparaq = çapa çapa

(23)

◆ تور کجه فعل چکیمی (صرف افعال ترکی):

Feilin çəkimi - gərəklik şəklin hekayəsi

: (olumlu) (ikinci tip)

* صرف فعل - قالب التزامی حکایه (نوع دوم)

: (مثبت) (۲)

● نوع اول این فعل در صرف افعال شماره ۲۰ در

کانال پست شده :

Almaq : (eyləmlik) مصدر

Feil gövdəsi : al

Al + ası + idi + şəxs əkləri

◆ Alasıydım

al + ası + idi + m

باید می‌گرفتم

◆ Alasıydın

al + ası + idi + n

باید می‌گرفتی

◆ Alasıydı

al + ası + idi

باید می‌گرفت

Olmadan = olmamış

Hazırlaşmadan = hazırlaşmamış

Qaçmadan = qaçmamış

(3) Feili bağlama əklərdən (zərf) ;

پسوندهای وابستگی فعلی :

ib - ib - üb - ub

این پسوند بغیر از گذشته نقلی پسونده وابستگی

فعلی(ظرف) هم می‌باشد ، از پسوندهایی که فعل رو

وابسته فعل دیگری میکنند.

Örnək :

چند مثال با معنی ریز نقش هایی که این پسوند دارد.

İş və hərəkətin əsas feilidən əvvəl ۱ □

icra olunduğunu bildirir: nə zaman,

: haçan sualın cavabını bildirir

کار و فعلی که قبل از فعل اصلی انجام می‌شود را

بیان میکند . (جوابی برای سوالات چه زمان ؟ کی ؟)

aydın evdən çıxıb , məktəbə getdi

sadiq bu gün dərslərini oxuyub

Gəzmək üçün parka gedəcək

çanasını taxçadan götürüb

. İşinə sarı getdi

Cümlədə əsas feildəki hərəkətin ۲ □

icra tərzini bildirir və necə? nə cür?

suallarına cavab verir

چگونگی و حالته انجام فعل اصلی رو بیان میکند ؛

جوابی برای چگونه و چطور(دو فعل در یک زمان) :

At ayaqlarını yerə döyüb kişnəyirdi

ayda mesajı ağlayıb yazırdı

əli qaçıb gəldi

sarı gülüb gəldi

at təpəyə sarı çapıb getdi

(2) Feili bağlama əklərdən ;

پسوندهای وابستگی فعلی(ظرف) :

madan - mədən

پسوندهایی که فعل رو وابسته فعل دیگری

میکند.

Örnək : چند مثال با معنی

geriyə baxmadan gedir

geriyə baxmamış gedir-

بدون اینکه به عقب نگاه کنه داره میره.

(عقب رو نگاه نکرده داره میره)

aydın sevinmədən danışır

aydın sevinməmiş danışır-

آیدین بدون اینکه خوشحال بشه حرف میزنه

ayda ağlamadan mesaj yazırdı

ayda ağlamamış mesaj yazırdı-

آیدا بدون گریه پیام مینوشت.

(آیدا بدون اینکه گریه کنه مینوشت.)

gec olamdan düşün

gec olmamış düşün -

قبل از از اینکه دیر بشه فکرکن

(بدون دیر کرد فکرکن.)

hazırlaşmadan çölə çıxmaram

hazırlaşmamış çölə çıxmaram-

قبل از اینکه حاضر بشم بیرون نمیرم.

(بدون آمادگی بیرون نمیرم.)

qaçmadan tez çata bilmərəm

qaçmamış tez çata bilmərəm-

بدون اینکه بدوه نمیتونه زود برسم.

(بدون دو نمیتونه زود برسم)

◆Sinonimik(eş anlam)feili bağlama

وابستگی فعلی مترادف-هم معنی

mamış - məmiş

Baxmadan = baxmamış

Sevinmədən = sevinməmiş

Ağlamadan = ağlamamış

🌿 آتیل پاتیل چرشنبه آینه کیمین بختیم آچیل

چرشنبه

ngoayral@

[Türkcə ocağı, [10.03.20 19:32

; (Feili bağlama əklərdən) 2

پسوندهای وابستگی فعلی (ظرف(قید)): :

◆Aşağıdaki şəkilçilərlə düzələn feili bağlamalar isə daha çox hərəkətin zamanını, yəni işin əsas feildən əvvəl icra olunduğunu bildirir:

◆وابستگی فعل‌هایی که با پسوندهای پایین بوجود آمده بیشتر زمان وقوع فعل اصلی را بیان میکند یعنی قبل از فعل انجام گرفتن کاری را بیان میکند :

2 anda - əndə

2 gələndə - alanda - gedəndə

◆2 evə gələndə dostumu gördüm

◆2 paltar alanda diqqət etməliyəm

◆2 məktəbə gedəndə yemək də apararam

2 dıqda - dikdə - dükdə - duqda

2 Gəldikdə - aldıqda - getdikdə

2 evə gəldikdə dostumu gördüm ◆

2 paltar aldıqda diqqət etməliyəm ◆

2 məktəbə getdikdə yemək də ◆ apararam

2 arkən - ərkən - ürkən - urkən

2 gələrkən - alarkən - gedərkən

2 evə gələrkən dostumu gördüm ◆

2 paltar alarkən diqqət etməliyəm ◆

2 məktəbə gedərkən yemək də ◆ apararam

2 dıqca - dikcə - dükcə - duqca

2 gəldicə - aldıqca - getdicə

2 evə gəldicə dostumu gördüm ◆

2 paltar aldıqca diqqət etməliyəm ◆

3 Cümlədə əsas feildəki hərəkətin səbəbini bildirir və niyə? nə üçün? suallarına cavab verir:

-در جمله دلیل و سبب فعل اصلی رو می‌رسونه و جوابی برای چرا ، برای چه میباشد؛

2 Ordu qorxub geri çəkildi ◆

2 yerə dəyib qıçı çatladı ◆

2 o qədər ağlayıb gözləri şişdi ◆

2 qorxub qaçdı ◆

2 نکته ؛ درنوع دوم با پسوند araq-ərək هم معنی و مترادف می‌باشد. هر زمان پسوند ib4 میتواند جایگزین araq2 باشد ، اما بالعکسه این قضیه همیشه ممکن نیست.

turkce-dilim@

🌿 سو چرشنبه سی

🌿 ارسال با تاخیر بخاطر حذف قسمت‌های زیادی از

تصاویر گرفته شده و تهیه کلیپ ناقص (-) بابت کیفیت پایین کلیپ پیشاپیش عذرخواهی میکنم

🌸 اولین چهارشنبه ماه پایانی سال صبح چنین روزی قبل از اینکه آفتاب بالا بیاید مادر دُم دام های خانه را میچیند به چشمه برده داخل آب روان میریزد و دعای سلامتی برای حیوانات میکند بعد کاسه ای آب پر کرده و همچنین یک عدد سنگ با خود به خانه میاورد سنگ را زیر مشک کره زنی می گذارد تا کره آن زیاد شود از آبی که آورده مقداری به گوشه های حیاط میریزد و اعتقاد دارد روشنی بخش خانه است بعد مقداری به فرزندان می نوشاند و مقداری هم در آخور دام ها میریزد و با آن آب استحمام میکنند و اعتقاد دارند یک مویی در بدن وجود دارد که فقط با آب چهارشنبه سوری از تن پاک میشود همچنین در این روز دختران مجرد به سر چشمه رفته با خود آینه و شانه میبرند موهای خود را شانه میزدند و از آب پریده میخواندند

*صرف فعل - قالب التزامی روایه (نوع دوم)
(۲)(مثبت):

●نوع اول این فعل در صرف افعال شماره ۲۱ در کانال
پست شده :

(Almaq : (eyləmlik مصدر

Feil gövdəsi : al

Al + ası + imiş + şəxs əkləri

◆Alasıymışam

al + ası + imiş + am

باید می‌گرفتم

◆Alasıymışsan

al + ası + imiş + san

باید می‌گرفتی

◆Alasıymış

al + ası + imiş

باید می‌گرفت

◆Alasıymışıq

al + ası + imiş + ıq

باید می‌گرفتیم

◆Alasıymışsınız

al + ası + imiş + sınız

باید می‌گرفتید

◆Alasıymışlar

al + ası + imiş + lar

باید می‌گرفتند

Feilin çəkimi - gərəklik şəklin rəvayəti
(ikinci tip) (2)(olumsuz):

*صرف فعل - قالب التزامی روایه نوع دوم (۲) (منفی):

◆Almayasıymışam

al + ma + ası + imiş + am

نباید می‌گرفتم

◆Almayasıymışsan

al + ma + ası + imiş + san

نباید می‌گرفتی

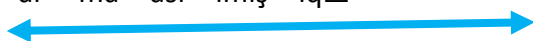
◆Almayasıymış

al + ma + ası + imiş

نباید می‌گرفت

◆Almayasıymışıq :

al + ma + ası + imiş + ıq

Xudafərin 208 (2022) خدآفرین ۲۰۸ - مرداد- ۱۴۰۱

◆məktəbə getdikcə yemək də apararam

◆ınca - incə - üncə - unca

◆gəlincə - alınca - gedincə

◆evə gəlincə dostumu gördüm

◆paltar alınca diqqət etməliyəm

◆məktəbə gedəndə yemək də apararam

☞ سومین هفته آخر ماه فصل زمستان را پدران و مادران
ما تحت عنوان «یئل چارشنبه سی» نامگذاری کرده اند
چون در این هفته باد با آمدن خود به زمین و طبیعت
زندگی نوید بیداری میدهد
«یئل» در یک مدت کوتاه تمامی زمین را پشت سر
میگذارد و زمین را به بیداری فرا میخواند.

☞ در چنین روزی فرزندان آذربایجان که بخاطر سرمای
زمستان چند ماهی به دور از همبازیهای خود اغلب در
خانه سپری کرده اند بیرون آمده و حین بازیهای ملی
اشعاری در رابطه با «یئل» میخوانند

☞ قاش قاباقلی بیر بولوت

آل گونشی بورویور

یئل پوفله یرکن فلوت

داغین قارین کورویور

گوئی گورلاییر، یئل اسیر

شیمشک شاخیر، گون چیخیر

یاز گلمه یه تله سیر

☞ در این روز پرندگانی که معمولاً در طول زمستان به
خانه های مسکونی پناه می‌آوردند با آرزوی برآورده شدن
خواستهای آزاد میشود. بعضی ها نیز زیر درخت
«سویوت» (بید مجنون) رفته و آرزوئی میکنند اگر
آرزویشان برآورده شود شاخه های بید را باد به پائین
حرکت میدهد و اگر بالا حرکت دهد برآورده نمیشود.
عین حرکت سر انسان موقع بله یا نه گفتن.

☞ در برخی از مناطق آذربایجان نیز کاروان کوسا
گلین از کوه پایین می آیند و نوید بهار را به مردم
میدهند

◆تورکجه فعل چکیمی (صرف افعال ترکی):

Feilin çəkimi - gərəklik şəklin rəvayəti

: (olumlu) (ikinci tip)

بوز کسمیش کپه نک لر

علیرضا ذیحق

حبس دن کی چیخدی قیچی بیر آز آخساییردی .
 کیمسه اونو گۆرمک اوچون قاباغینا گلمه میشدی .
 آناسی اؤلدوک دن سونرا هئچ کسی یوخ ایدی .
 پاییزین قارلی و سویوق گون لریندن بیر ایدی .
 تکجه بیر زاد کی اونو حیاتا باغلا بیردی جیبی نین
 دیبینده کی آچارلار ایدی . بیر ائوین باغلی قاپی لاری
 کی او آچارلار ایله آچیلیردی و او وؤزونو صوبانین
 ایستی سینه بوراخیب هئچ نه یی و کیمسه نی
 دوشونمه دن گۆزلیرنی حیطین خزان وورموش
 آعاجلارینا تیکه جک ایدی . کوچه وخییابان لارین
 داها د ونن کی لر کیمی دادی قالمامیشدی . دوست
 تانیش دان خبر یوخ ایدی . قفه خانلار ، پینه چی لر ،
 خیاط لار و توکان لارین چوخو اولموشدولا یا داوا خانان
 یا موبایل ساتان توکان لار . قدیم تیکینتی لر ی
 بیخیب یئرینه اوجا و نئچه مرتبه لی ساختیمان لار

نباید می گرفتیم

◆Almayasıymışsınız :

al + ma + ası + imiş + sınız ☑

نباید می گرفتید

◆Almayasıymışlar :

al + ma + ası + imiş + lar ☑

نباید می گرفتند

البته معانی نوشته شده بصورت روایه و غیرشهودی است.
 Alası imişəm , alası imişşən
 alası imiş , Alası imişik
 alası imişsiniz , alası imişlər

◆Feili bağlama əklərdən(zərf-feil)(4) ;

پسوندهای وابستگی فعلی:

◆alı - əli

این پسوند با زمان قبل و پیشین مرتبط است و به
 زمان شروع فعل اصلی اشاره دارد، از زمان شروع تا زمان
 فعل اصلی یک دوره زمانی را بازگو میکند ؛

◆Mən tehrandan çıxalı beş il oldu

از وقتی از تهران خارج شدم پنج سال شده .
 (پنج ساله شده که از تهران خارج شدم.)

◆burda çalışalı çox şey öyrəndim

از وقتی اینجا کار میکنم خیلی چیزا یاد گرفتم .

◆sən bura gələli hər şeydən razıyam.

از وقتی تو اینجا اومدی از همه چیز راضی هستم .

◆mən biləli bu iş yanlıdır

از اونجایی(وقتی) که من میدونم این کار اشتباه است .

◆mən onları görəli həmişə gülürlər

از وقتی که اونا رو دیدم همیشه میخندند .

◆dərslərimi oxuyalı xəyalım rahat olub.

از وقتی که درسامو میخونم خیالم راحت شده .

◆Çıxalı = çıx + alı ✓

◆Gələli = gəl + əli ✓

◆Biləli = bil + əli ✓

◆Çalışalı = çalış + alı ✓

◆Oxuyalı = oxu + (y)alı ✓

@turkce-dilim

چای فیلاکسی وار ایدی کی یولدا دولدورموشدو و چانتاسیندان بارداغی چیخاردیب بیر چای تۆکدو. قند قابی آناسی نین دۆشکچه سی نین قاباقیندایدی . ایکی اوچ خورتوم ایچدی و آرامیش ایچره کی اونو تکجه کپه نک لر پوزوردوم مورگوله دی . بیر آن مورگودن آییلدی و گۆردو کپه نک لر چوخالیب لار . قاپی پنجره نی آچدی کی داغیلین لار . آما قورتولان دئییلدی لر . اوتاق لارا بیر - بیر باخاراق کپه نک لرین یوروشو گۆزلرینی قارالتدی . باشی آرجا گیجه لدی . دوشونجه سی دونمایا باشلادی . کیتابلاری نین یادینا دوشدو و گئندی ائوین صاندیخانا سینا * . صاندیخانا نین هاواسی آزقالا بیله سینی بوغوردی . کپه نک لر چوخراق و بوتون گوجلری ایله بیله سینه حمله ائتدیلر . آلی توخوندو کیتابلارا . آما کیتابلار کپه نک لر قانادی کیمی بارماقلاری توخونجاق توز کیمی یئره آندی لر . الی بوشا گندیب ییخیلارکن اوزو قبولو دیدی یئره و هوشدان گئندی . نارین کپه نک لر سحره جان اونا بیر کفن توخوموشدولارکی سانکی قانادلاری ایله هؤرموشدولر .

قوجا خالاسی چلی یین دؤبه - دؤبه اؤزونو ائوه یئتمیشدی گۆره او کی قرار ایدی گله ، گلیب چیخمیشدی یا یوخ . قاپی پنجره نی داپانا دووار گۆردو . گیردی ایچری . بوز کسمیش کپه نک لر یئره سریلیمیشدیلر .

صاندیخانانی آچیق گۆروب اورایا دیققت له باخدی . بیرینی گۆردو کی کپه نک لر اؤز ووجود لاری لا اونو کفنه بوکوموشدولر . یئره تۆکولموش چوروین کیتابلارا داکی اونون باشی نین اوستونه تۆکولموشدولر بیر نظر سالدی و اؤلموش کپه نک لر اوز گۆزون دن سی بیریب سیلیدی . گۆردو اؤزو ایدی .

صونوندا بو صاندیخانا اونون گۆزو اولموش دور . نئجه کی جوانلیقینی دا ائله بو صاندیخانا وکیتابلار بادا وئرمیشدی .

* صاندیخانا = پستو

دوکتورلار و وکیل لر اوچون دوزه لتمیشدیلر . اونون اوشالیق و جوانلیق خییابان لاری بوسبوتون دیشیلیمیشدی . گئت گلده اولان جماعتین داها کئچمیش لر کیمی اوزو گولموردی . هامی باش آشاقی و بوینو قیسیک حالدا ندنسه تله سیر دیلر . بونلار ندن و نه اوچون بئله عجله اندیردیلبیله سینه عجیب گلیردی . اینسانلار حیات لاری نین لحظه لرینی بیتیرمک اوچون قریبه حالدا عجله اندیردی لر . یئتیردی کوچه لری نین باشینا . کوچه ده اولان آعاجلاردان خبر یوخ ایدی . آپارتمان لار یوکسه له رک قدیم ائولردن تکه توک قالمیشدی . آددیم لارینی ائمال آتاراق یئتیردی ائو لر نین اؤنونه . آچار لاری آئینده فیزلاندی . بیرینی سالدی قاپی یا و تاققاتوقنونان آچیلدی . اؤزو کیمی کی باشدان آیاقا قار ایدی حیط ، کردی و آعاجلاردا قاردا بوغولموشدولار . باشقا بیر آچار سالیب هالین قاپیسینی آچدی . هر بیر شئی اؤز یئرینده ایدی .

حتتا آناسی نین بالیشی و دوشکچه سی . کیمسه سیز لیک بیله سینی اوزوردی . هامی اونو تک قویاراق قورخوردولار اونون اودون دا یانالار . تکجه آناسی اونو گۆرمه یه گلردی و باشقالار هامی سانکی یابانچی ایدیلار . اوفاق و نارین کپه نک لر اوتاق دا دولاشیردی لر و ائو ائشی یین توز تورپاغی گۆستریریدی کی ایلردی کیمسه تمیز لیک اوچون ائوه باخماییب دی . تکجه بیر قوجا خالاسی وار ایدی کی هر دن بیر گلیب ائوین گاز ، الکتریک و سو قبیض لر ی نی گۆتوروب اونلاری اؤده ردی . صوبانی یاندیردی و بیر بالیش گۆتوروب اونو سیلکه لی یه رک قویدو باشی نین آلتینا . یولدا گلرکن یئمک یئتمیشدی و بیلیردی کی ائوده یئمه یه بیر شئی تاپانمایاجاق . صاباح گرک آلیش وئریشه چیخاراق بوز دولابینی دولدوراردی . صوبا جانینی قیزدیر میشدی و یاریسی چیپلاق قارلی آعاجلارین بوداقلارینا و دونموش یارپاقلارینا گۆز تیکمیشدی . آما بو نارین کپه نک لر بیله سینی راحت قویموردولار . یانیندا بیر

داغ اۆلوب
سما اۆلوب.*

* صمد بهرنگی بو شعرین حاققیندا بئله دئییر: " بیلیمیره م شعر سانماق اولار یا یوخ . آما مسلم اودورکی منیم دو یغوم دور . یالان دانیشمامیشام . " بو شعر بهرنگی نین قارداشی اسد بهرنگی یه یازدیفی مکتوب لاردان گۆتور له نیب دیر .
متن اصلی شعر به زبان فارسی :

کوه مرده
آسمان مرده
***

به تخته سنگ ساحل بسته مردی
زو نفس هرگز نمی آید
نگه در دوردست تیره ی دریا
دل به سودای سوادى در افق گم
سر، سرى پر شور و غوغا
***

چیست آن سودا و این سر؟
این سر پر شور و غوغا رفته بر بادی
کش نه چیزى ، جز خیال زادن اندر بستر مرگش
وان دگر سودای عشقى سرکش و نه پایش
کیش به کشتى اندرون
اعوان شیطان

می برند همچون اسیری سوی زندانش
***
کوه مرده
آسمان مرده .

Xudafərin 208 (2022) خداآفرین ۲۰۸-مرداد-۱۴۰۱

سؤدالی

صمد بهرنگی

تور کجه به تر جومه : علیرضا ذیحق

داغ اۆلوب
سما اۆلوب
***

سا حیلین قایاسینا باغلانیب بیر کیشی
اوندان هئچ بیر نفس چیخما ییر
باخیری دریانین اوزاقداکى توتقون لوغونا
اوره ک باغلا ییب ایتمیش بیر پارلیتی یا اؤفوق دا
باش ، بیر باش کی سؤدالی دیر و غوغالی
***

ندیرمی او سئودا و او باش ؟
بادا گئدیب اوغوغالی و سؤدالی باش
خیالی تکچه کول لرین دن دوغولما ق او اولوم
یاتاقیندا.

و بیرینی سئوگی دولو دیلک له کی آرزولاری نین
سونو یوخدور
شئیطانین یولداشلاری
چکیرلر گمی نین ایچری سینه .
بیر اسیر تک آپاریرلار
دوستاقا ساری
***

آذربایجان ائتو کولتورولوژی

سیستئمینه خالق بایراملارینا دایر

سامیلیا خوردامیئوا

پروفئسور، روسییا فئدئراسیاسی

قالیب ساییلوو

فیلولوگییا اوزره فلسفه دوکتورو، دوستنت، آذربایجان

کؤچورن: عباس ائلچین

خولاصه:

مقاله ده معیشتیمیزده و مدنیتیمیزده گئیش یایلمیش خالق بایراملارین تاریخیندن و اونون کئچیریلمه سیندن بحث ائدیر. اوزون ایللردن خالقین اینانجلاریندا یئر آلان بایرام و اونون آیینلری، ایجرا اولونما مئخانیزمی اؤیره نیلیب اوخوجولارا تقدیم اولونور. داها چوخ فولکلور شوناس ع. جعفرزاده نین یاز بایراملاری و اونلارین مراسیم سئمانتیکاسی شرح ائدیلیر.

آچار سؤزلر: خیزیر، بایرام، نووروز، آیین.

گیریش:

آذربایجان فولکلور شوناسلیغی نین تانینمیش نوماینده لری آردیجیل اولاراق عئلمی ایجتیماعیته تقدیم ائتدیگی مقاله و کیتابلاریندا فولکلورون آکتوال پروبلملرینی دریندن تحلیل ائتمیش، یاشانیلان پروسئسلره فلسفی شرحینی وئرمیشلر. شیفاهی خالق ادبیاتینا دایر اثرلرینده میلی فولکلور شوناسلاریمیز ائتوسون ستراتژی اینکیشاف پروگرامینی، میلی ایدئاسینی، دؤلتین و میلتین مؤوجودلوغونون همیشه یاشارلیغی نین معناسی، اینکیشافین مقصدی و پرینسیپلری ایستقامتینده آنالیتیک فیکیر فورمالاشدیرمیشدیر. بیر چوخ عالیملرین فولکلور شوناسلیق فعالیتینده آذربایجان خالق

صنعتی نین، ائله جه ده مراسیم و مؤوسوم نغمه لری نین، خالق بایراملارین نین تدقیقی ده موهوم یئر توتور. عالیملر داواملی اولاراق خالق ادبیاتین نین پروبلملرینی اؤز اثرلرینده تحلیل ائده رک عئلمی ایجتیماعیته یئنی-یئنی تۇحفه لر وئرمیش، ائتنوپسیخولوژی دوشونجه ایله باغلی یارانان ژانرلار – یوخو یوزمالار، گؤسترملر، گؤزه گؤرونملر، ائیمنه، قاراباسما و س. حاقیندا ماراقلی مقاله لری ایله عئلمی ادبیاتین زنگینلشدیرمیشلر.

آذربایجان اوشاق فولکلورو، خالق اوینلاری، خالق ادبیاتیندا دراماتیک اوسلوبلار و بو اوسلوبلاردان توره ملر حاقیندا عالیملرین گئیش ملاحظه لری و مقاله لری واردیر. میلی فولکلور شوناسلاریمیزین یارادیجیلیغیندا مراسیم و مؤوسوم فولکلورو دا موهوم یئر توتور. بئله عالیملردن آما-نین موخبیر عوضوو، پروفئسور آزاد نبی یئوین، پروفئسور عزیزه جعفرزاده نین چیلله، خیزیر نبی، نووروز بایرامی ایله باغلی مقاله لری مراسیم فولکلورونون سیستئملی شکیلده اؤیره نیلمه سینه ایستقامت و تکان وئرمیشدیر.

آزاد نبی یئو، آغالار میرزه، عزیزه جعفرزاده خالقین مؤوجود اولماسینا و اینکیشاف ائتمه سینده اساس عامل کیمی مدنیتین ایره لیله مه سینده گئن یادداشی نین، عادت-عننه، مراسیم و بایراملارین

داشیییر، اونون افسانه‌وی ۱۲۴ مین پیغمبردن بیری اولدوغونا ایشاره‌دیر. روایتی گۆره خیزیر نبی حیات، دیرلیک، سو گتیریر چۆللره. خیلاصکار ارندير" (۶).

بوتون خالقارین اؤزونه‌مخصوص بايراملاری واردیر. معنوی مدنیتیمیزین آیریلماز حیصه‌سی اولان میلی بايراملاریمیز خالقیمیزین حیاتیندا موهوم یئر توتور. تدقیقاتلار گۆستیریر کی، معیشتیمیزده مؤوجود اولان موعاصیر بايراملارین بیری چوخونون باشلانغیجی اثرامیزدان اولکی مین ایلیکلره گندیب چیخیر.

آدی گۆستریلن مقاله‌ده مؤلیف "خیزیر نبی" و یا "خیدیر ایلیاس" بايرامی‌نین تاریخی باره‌ده بیلگی وئریر. قدیم تاریخه مالیک اولان و ائل آراسیندا گئنیش یایلمیش بايراملاردان بیری ده "خیزیر نبی" و یا "خیدیر ایلیاس" مراسیمدیر. بو بايرام بیرییریندن آز فرقلنن و دئمک اولار کی، آذربایجانین بوتون بۆلگه‌لرینده کئچیریلیر. خیزیر نبی (شیرواندا بئله آدلانیر، دیگر بۆلگه‌لرده خیدیر نبی، خیدیر ایلیاس کیمی آدلانیر) طبیعتین اویانماسی اوچون قییوم ائدیلب. او، طبیعتین اویانماسی، بیتکیلرین جوچرمه‌سی، سولارین تمیزلنمه‌سی و س. بو کیمی طبیعی پروسئسلرله موشاییعت ائدیلب. فولکلور متنلرینده ده خیزیر نبی سوپون و یئلین هامیسی کیمی تقدیم اولونور.

ایسلام دینینده ده خیزیر حاقیندا خئیلی متنلر وار. بیری سیرا روایتلرده خیزیرین اؤلومسوزلوگوندن سؤز آچیلیر، اونون قیامتیه قدر قالاجاغی سؤیله‌نیر. خالق آراسیندا دا بو اینانچ گئنیش یایلیب. "هر گئجه‌نی قدیر بیل، هر گله‌نی خیدیر بیل" سؤزو ده بونو ثوبوت ائدیر. سیراوی دیندارلار اینانیر کی، خیزیر جیرجیندیر گئییمده قوجا بیرسی اولاراق آداملارا راست گلیر، اولناری سیناییر، اونا حؤرمته اصل دینداردان طلب اولوندوغو شکیلده یاناشان اینسانلار خئیر تاپیر، قوجا و یولچو سانیب دیقتسیر یاناشانلار ایسه ایتکییه اوغراییرلار. اونا گۆره هر کسه دیقتله یاناشماق زوررتینی ایفاده ائدیر بو سؤز. خیدیرین

چوخ چئشیدلی اولدوغونو، لاکین بسیط و ساده اولمادیغینی قئید ائده‌رک، بايرام و مراسیملری یارانما زامانینا گۆره تصنیف ائتمیش و بورادا ان قدیم دؤورلرین ایبتیدایی گۆروشلری ایله باغلی عادتلر، عنعنلر اولدوغو کیمی، اورتا عصرلرین ایجتیماعی-سیاسی و دینی-فلسفی باخیشلاری ایله علاقه‌دار، هابئله چاغداش دؤوروموزون یاراتدیغی عادت، عنعنه و مراسیملرین ده اولدوغونو گۆسترمیشلر. بؤیوک فولکلور شوناس عالیم آ. نبی یئو گۆستیریر کی، اثرکن دوشونجه‌ده مؤوسوم ایله علاقه دار مراسیم نغمه‌لری گئنیش یایلمیشدیر. "اصلینده اولنار ایلین سون قیش آیلاریندا باشلایب نووروزا قدرکی دؤورو احاطه ائدردی.

بو باخیمدان "شوم مراسیمی"، "سایا مراسیمی" و اولناری بزه‌ین نغمه‌لر دیقتی داها چوخ جلب ائدیر. خالق آراسیندا "نووروز قاباغی نغمه‌لر" آدی ایله تانینان نغمه‌لر اوچ یئره آیریلیردی "چیلله نغمه‌لری"، "چرشنبه‌لر" و "خیدیر نبی" نغمه‌لری (۵).

عزیزه جعفرزاده "خیدیر نبی" بايرامی حاقینداکی مقاله‌سینده بايرامین ریتوال اساسلاری و مراسیم فورماسیندان بحث ائده‌رک یازیر: "چوخ-چوخ اوزاق کئچمیشلرده خیزیر نبی بايرامی کئچیریلریمیش آذربایجانیمیزدا، کچیچک چیلله‌نین قورتاردیغی سون ۳ گونده. یعنی ۲۵-۲۸ فئورال گونلرینده کئچیریلر و بیری نؤوع نووروزا حاضرلیق خاراكتئری داشییریمیش. بو بايرامین اؤزونه‌مخصوص عادتلری، اویونلاری، یئمکلری اولوب. اولجه بیلیمک لازیمدیر کی، آخی بو خیزیر نبی، خیزیر ایلیاس، خیدیر نبی، خیدیر-اللز آدلانديریلان افسانه‌وی شخصیت کیمدیر، اونون حاقیندا نه بیلیریک؟ بیرینجی روایتی گۆره خیزیرین اصل آدی ایلیاس اولموش، یاشیللیق معناسینا گلن "خیزیر" سؤزو اونون لقبیدیر، چونکی هارا قدم باسسا او یئرلر گۆیرر، یاشیل دونا بورونریمیش. بو بايرام تاخیلین یئردن بیرجه بوغوم باش گۆستردیگی واختا تصادوف ائدیر. "نبی" ایسه پیغمبر معناسینی

گتیردیدی. یوللاردا آزانلار یول گۆستیریر، دریادا گمیسسی گیردایا دوشنلرین گمیسینی باتماقدان قورتاریر. "آنام خیزیر ایلیاس حاقیندا بیر نچه روایت دانیشاردی، اؤزو ده ائله دانیشیردی کی، سانکی بو حادینه لرین ایشتیراکچیسسی اولوب. دئیردی کی، خیزیر نبی، خیزیر ایلیاس بوتون دارا دوشنلرین ایمدادینا چاتیر. دوغوم واختی زاهی چوخ عذاب چکرسه، اوزو نورلو بیر آغییرچک اللرینی گۆیه قالدیریب بو "اؤسۆنو" اوخویار:

خیزیر نبی، خیزیر ایلیاس،
بندهنی، بندهدن خیلاص (۲).

آنام دئیردی کی، خیزیر نبی آج-سوسوز ائولره یاردیم ائدر (۲).

خیزیر نبی حاقیندا باشقا روایتده دئییلیر. بیر کیشی ده خیزیری چوخ آرزولاییرمیش. بیر گون بوستاندا بئله یئر شوملایارکن خیزیر اونون گۆزونه گۆرونور: "کیشی، منی نئینیردین؟". "سن کیمسن؟" "من خیزیرام". کیشی نین باختی چۆن گون ایمیش، اینانمیر، دئییر: "اشی، قوی ایشیمیزی گۆرک، خیزیرا باخ!". خیزیر، یئنه تأکیدله خیزیر اولدوغونو سؤیلهییر: "کیشی، بیر دیلک دیله، گۆر خیزیرام، یا یوخ". اوندان کیشی آیری سۆز تاپمیر، ایستئهزا ایله، آجیقلا دئییر: "هه، اگر خیزیرسان، قوی بو بئلیم دۆنوب کورک اولسون"، سۆز اونون آغزیندان چیخان کیمی، کیشی نین الینده کی دمیر آغیزلی بئل، دۆنوب تاختا کورهیه چئوریلیر. او هارا، بو هارا. کیشی وای دئییب باشینی قالدیراندا خیزیر آرتیق گۆزدن ایتیمیشدی. سیز ده راست گلنه، تانیمادیغینیز آداما شوبهه ایله یاناشمایین، اول دوشونون، سونرا دانیشین.

عزیزه جعفرزاده نین وئردیگی متندن ده گۆروندوگو کیمی، سیراوی اینسانلار اینانیر کی، خیزیر جیرجیندیر گئییمینده قوجا قییافه سینده بیرسی اولاراق آداملار راست گلیر، اولاری سیناییر، اونا حؤرمته اصل موسلمانان طلب اولوندوغو شکیلده یاناشان اینسانلار خئییر تاپیر، قوجا و یولچو سانیب

حیاتدا اولمادیغینی دوشونلر ده وار. اولار قوراندکی موعین آیهلره ایستینان بئله دئییرلر. مثلاً، آل عمران سوره سینده نچه پیغمبرلرین گلیب-گئتدیگی دئییلیر و بورادا قالماق مسله سینه یئر یوخدور: "آنجاق بیر رسولدور محمد. اوندان اؤنجه ده گلدی، گئتدی ائلچیلر" (آل عمران ۱۴۴). بوندان باشقا، هر بیر جانین اؤلومو داداجاغی ایله باغلی آیهلردن ده بو نتیجه نی چیخارانلار وار: "هر جان داداجاق اؤلومو. بیر سیناغا چکریک سیزی شرله، خئییرله. و آخیر دؤنرسینیز بیزیم درگاهیمیزا" (انبیاء ۳۵)؛ "هر بیر جان داداجاقدیر اؤلومو. بیزیم درگاهیمیزا آخیر دؤنه جکسینیز". (عنکبوت ۵۷).

خیدیر ایلیاس بایرامی نین تصادوف ائتدیگی گونلر حاقیندا تدقیقاتچیلار آراسیندا موختلیف فیکیرلر واردیر. اوللاردان بعضیلری بو بایرامین بؤیوک چیلله دن دؤرد و کیچیک چیلله دن اوچ گون اولماقلا یئددی گون داوام ائتدیگینی بیلدیریر. فولکلورچو اهلیمان آخوندو ایسه همین مراسیمین کیچیک چیلله نین اونونجو گونونده قئید ائدیلدیگینی گۆستیریر. فولکلورشوناس عالیم بهلول عابدوللانین فیکرینجه، کیچیک چیلله نین "خیدیر نبی" آدلانان بیرینچی اون گونلوگو فصلین ان سرت، چوووغونلو، دوندوروجو چاغی ساییلیر. خیدیر نبی نین شرفینه ایجرا اولونان آیینلر خیدیرین یاشیللیق، سو حامیسسی ساییلان خیزیرلا علاقه سینا گۆستیریر (۹). دیگر بیر تدقیقاتچی، پروفئسور محرم قاسیملی "خیدیر نبی" بایرامی نین هر ایل قیش یاری اولاندا بؤیوک چیلله ایله کیچیک چیلله آراسیندا کئچیریلدیگینی بیلدیریر (۱۰). پروفئسور، آذربایجانین خالق یازیچیسسی عزیزه جعفرزاده "خیدیر ایلیاس" مراسیمی نین کیچیک چیلله نین قورتاردیگی سون اوچ گونده - تخمیناً فورالین ۲۵-۲۸-ی آراسیندا کئچیریلدیگینی گۆستیریر (۳).

مؤلیفین فیکرینجه خیزیر نبی سوسوز ائولره سو، اونسوز ائولره اون وئردیدی. گلدییی قاپییا خئییر-برکت

اونو محض "خیزیر زینده"، یعنی دیری، یاشایان خیزیر آدلاندیریلر. بو داغداکی موقدس یئرین اطراف کندلرینده یاشایانلار "خیزیر زینده" پیریله باغلی موختلیف افسانلار یارادیلار. دانیشیلر کی، گویا بونلار اوچ قارداش ایمیش، (بعضی روایتلرده حتی دورد قارداش کیمی؛ بعضیلرینه گۆزه آلتی قارداشیدیر: خیزیر، ایلیاس و نبی آدیندا. بو اوچ قارداش چوخ توخ گۆز، خئییرخاه، هامییا ال اوزدان ایگیدلریمیش. اونلارین پاک اورگینی ایمتاحانا چکمک اوچون اونلار دنیزدن خلبیرله سو داشیتدیریب، همین داغین تپهسینه قالدیرماغی طلب ائتمیشلر. قارداشلار بو ایمتاحاندان چیخیب. بیری خزه، بیری گۆبه چکیلیب، خیزیر ایسه همین داغدا غئیب اولوب، اورادا یاشاییر، زینده دیر - حیاتدادیر. اولدوغو یئرده قویو وار. او قویو شفا بولاغیدیر. دیلک اوچون گلنلر اورادان کئچمه لیدیر، کیمین اورگی تمیز، عملی پاکسا کئچه بیلیر، پاک اولمایانلار قویویا دوشور، هلاک اولور. اوولادی اولمایانلار "خیزیر زینده" یه خصوصی نییتله گلیرلر. قوربان کسیر، نذیر پایلایلر (۲).

عزیزه خانیم متندن چیخیش ائدهرک مؤولانین دا بو گۆروشلری بؤلوشدوگونو گۆستیریر: "جانلییا اوز توتان نبی خیزیر کیمی آبی-حیات قایناغیندان ایچر (مثنوی. ۷. جیلد، ۱۲۷ ص.).

خیزیر گونلرینده "سمنی حالواسی" دا بیشیردیلر. بونا بعضی یئرلرده "ادوالی حالوا"، بعضی یئرلرده "ایصفاهان حالواسی" و سایره ده دئییرلر. بو حالوا قیشدا ضعیفله مییش اورقانیزمه قووت وئرن بیر معجون ایدی. کیشیلر اوچون خصوصی ادوییه لی، قوزلو نؤوعو حاضیرلاندی. همین سمنی ریشه لریندن آلینمیش نیشاستالی شیرده برک خمیر یوغرولور، ایری تیپانلار آرا-سیرا یاغ وورماقلا چئوریلردی. اوزون بئل ساپی اوزونلوقوندا آغاجین اوجونا ارسینه بنزر، آما "قالاق" آدلاندیریلان مؤحکم دمیر اولوق باغلانار و بو "ارسین-قالاق" قولو گوجلر جانلار اوزون مودت همین خمیری چئوریلردی، چئوریدیکجه آلتینا یاغ

دیقتسیر یاشانلار ایسه ایتکییه اوغراییلر. اونا گۆزه ده هامییا دیقتله یانباشماق ضرورتینی موسلمان اخلاقی ائحتیوا ائدیر. "هر گئجه نی قدر بیل، هر گله نی خیزیر بیل" مثلی ده بو متنلر داخیلینده یارانمیشدیر.

یهودیلرینده کی ائلیجاه، خریستیانلیقداکی ساینت گئورگی (جرجیس) اینانجی نین خالق کولتورونون فورمالاشماسیندا رولو اولدوغو دوشونولور.

تصووف اهلی خیزیری پئیغمبر یوخ، اوولیا ساییر. دئییرلر کی، خیزیر مورشید، موسا پئیغمبر ایسه اونون موریدی اولوب. اینسانلار آغ ساققاللی، نورانی اولو، اوزون بویلو، بعضاً ایسه اوستوباشی کیرلی، خسته کیمی گۆزه گۆرونور. بوندان باشقا خیزیرین دنیزه باتانلارین ایمدادینا یئتدیگی فیکری ده وار. "گمییه نییه مینیرم کی، خیدیر الزی ده نییه چاغیریرام" مثلی ده بورادان یارانیب. "کیتابی دده قورقود" دا دا خیزیر "بوز آتلی خیزیر" آدلاندیریلیر و چتینه دوشن اینسانلارین ایمدادینا یئتن کیمی گۆستریلیر. "دیرسه خانین اوغلو بوغاجین بویو" ندا گۆستریلیر کی، خیزیر یارالی بوغاجا یاردیمچی اولور، شفا یولونو گۆستیریر: "اوغلان یئنه دئدی: آنا، آغلاما، قورخما، بو یارادان منه اولوم یوخدور. بوز آتلی خیزیر یانیم گلدی، اوچ دفعه یارامی سیغادی. "بو یارادان سنه اولوم یوخدور. داغ چیچگی ایله آنا سودو سنه درماندیر" - دئدی. ایلیاس و خیزیرین اولومسوزلوگو باره ده "مثنوی" ده دانیشیلیر: "ایلیاس و خیزیر کیمی دونیا دوردوقجا دور، یئر اوزو لوطفونله گۆی اوزونه دؤنسون" (مثنوی، ۶جی جیلد، میصرع ۱۸۸). بئله فیکیر ده وار کی، خیزیر قورودا، ایلیاس ایسه دنیزه چتین وضعییتده قالانلار یاردیم ائدیر.

باکیدان دوه چییه گئدن یولون سولوندا خیزیر زینده داغی وار. افسانه یه گۆزه خیزیر بورادا غئیب اولوب، اولوب باسدیریلما ییب ها!!! محض غئیب اولوب؛ اودور کی، خیزیر توربه سی، خیزیرین مزاری و س. دئییلیر. باشقا ارنلرین قبیرلری، پیرلرین مزاری کیمی دئییل،

وار) آدلاری تکجه خالق دوشونجه سینده دئییل، موقدس سماوی کیتابلاردا دا چکیلیر.

ایلیاس پیغمبر قوراندای چکیلن ائلچیلردن بیریدیر. اونون حاقیندا اطرافلی دانیشیلیمیر. آدی باشقا پیغمبرلرله بیر یئرده چکیلیر، عملی صالحلردن اولدوغو، دوغرو یولا یۆنلدیگی وورغولانیر. معلوم اولور کی، او دا ایسرائیل اوغوللارینا گۆندریلن پیغمبرلردندیر.

بیبلیادا ایلیاس پیغمبر حاقیندا خئیلی معلومات وار. دئییلیر کی، ایلیاس (ایلیا) ایسرائیله آلاوین حؤکمدارلیغی زامانی پیغمبر اولاراق گۆندریلیب. آهاو اؤزونه قدرکی ایسرائیل حؤکمدارلارینین ان گوناھکاری ایمیش. اونون ایزئوئل آدیندا بوتپرست بیر آروادی وارمیش. او، ایسته بیرمیش کی، اینسانلار آلاها یوخ، بعل بوتونه سیتاییش ائتسین. آهاو و ایزئوئل ایلیاس پیغمبره نیفرت ائدیرمیشلر. چونکی او، اینسانلارین قلبینده آلاهی دؤنمک آرزوسو اویدیرمیش. همین واختدا خالق یولونو آزیر، بوتلره اوز توتور و نتیجهده ایلیاسین دوعاسینا اساساً آلاهی خالق جزالاندیریر. "اوچ ایل یاریم عرضینده ایسرائیل تورپاغیندا یاغیش اولمادی. قورخونج قوراقلیق اولدو. رب ایلیاسا بووردو کی، خلوت بیر یئرده، چاپین کناریندا آهاودان گیزلنسین. آلاهی قوزغونلارا امر ائتدی کی، هر سحر و هر آخشام پیغمبره چؤرک و ات گتیرسینلر. چاپین سویوندان ایسه پیغمبر سوسوزلوغونو یاتیریردی" (عهدی عتیق، ۳؛ حؤکمدارلار، ۱۶:۱۷). عهدی عتیقهده ایلیاسین مؤعجیزه سیندن ده دانیشیلیر. ایلیاسین ایچدیگی سو قورویور و آلاهی اونا سیدؤن یاخینلیغینداکی سارنقات شهرینه گئتمگی، اورادا بیر دول قادینین ائوینه دوشمگی مصلحت گؤرور: "دول قادین اوغلو ایله یاشاییردی و چوخ کاسیب ایدی. اونون سونونجو اووؤج اوندان و تولوقداکی آزاجیق یاغدان باشقا هئچ نئی یوخ ایدی. قادین بونو ایلیاسا دئینده او، قادینا بئله جاواب وئردی: "قورخما، تورپاغا یاغیش وئرن

آتیلاردی کی، یانماسین، نینکی توند میخگی اولدوقدا، بیشمیش حسابلاناردی. قوز لپهلری، بال (بعضی یئرلرده بکمز-دوشاب) و بول ادویا تۆکولردی: دارچین، زنجفیل، ایستی اوت، قولونجان، بادیان، هیل، میخک، مستاق جئویزی و سایر. بوتون بونلار یاخشيجا قاریشدیریلیدقدان سونرا اوددان گۆتورولور و ایستیکن اللره یاغ وورولوب یا یاستی قوغال و یا دا کوفته شکلینده سالاردی. اوستونه قوز لپهسی یاپیشدیریلاردی. اوندان سوزولن یاغا یاغی کیشیلر هوسله چؤرک باتیریب یئر و یا قاشیقلایچردیلر.

خیزیر-اللز حاقیندا خالقیمیزین موختلیف زونالاریندا موختلیف روایتلر، افسانهلر سؤیله نیر، کیچیک بیر مقاله ده هامیسینی توپلاماق مومکون دئییل. هر یئرده اونون موختلیف چئشیدلی یئمکلری، او یونلاری، آیینلری واردیر. البته، بونلار توپلانمالی، خالقا چاتدیرمالیدیر.

خیزیر-اللز بایرامی خالقیمیزین ان اولو، ان قدیم بایراملاریندان بیریدیر. او خالقین قیشدان، قار-چووغوندان، بوراندان، چیلله دن چیخب یازا قوووشماق عشقیله باغلیدیر. نووروز بایرامی نین انکیز قارداشی، اونون باشلانغیجیدیر. خیزیر-ایلیاسدان سونرا درحال چرشنبلر گلیر. نووروزا حاضیرلیق باشلانیر. نوما خیزیر-اللز هله قیشین تامامیله قورتارمادیگی، سویوق چیلله گونلرینی بزه یین اؤزگه گوندور. بوتون خالقلارین بیر چوخ بایرامی وار. اولو بیلمزدی کی، بیزیم بیرجه، بوتون یاخین شرقله موشرتک نووروزدان باشقا هئچ بیر میلی بایرامیمیز اولماسین. دنیا اؤز کئچمیشینه، اؤز اسکی "من"-ینه قاییدان واختدا، بیز ده قدیم عادت و عنعنه لریمیز ایچریسیندن، قدیم بایراملاریمی ایچریسیندن یاخشی نه وارسا، هامیسینی آراییب، تاپیب خالقیمیزا قایتارمالی ییق (۲).

خیدیر ایلیاس، خیدیر نبی و یا خیدیر زینده (بونلارین ۳-نون بیر شخص اولماسینی ایدیعا ائندلر

گونه قدر... کوپده کی اون توکنمز، تولوقداکی یاغ اسکیلمز". سونرا دول آروادین اوشاگی اؤلور و ایلیاس پیغمبر دوعا ائله ییر و آلاہ اونو دیریلدیر (۳) حؤکمدارلار (۱۷:۷۲۴).

عهدی عتیقه گۆره، ایلیاس پیغمبر آلاہین امری ایله بعل بوتونه سینتاییش ائدن آہاولا موباریزه آپاریر و اونون یانلیشینى ثبوت ائدیر: "بیر گون ربّ ایلیاسا بویوردو کی، حؤکمدار آہاوین یانینا گئتسین و بعل ایله آشغورئت آدلی بوتلرین پیغمبرلرینی، ائله جه ده بوتون خالقى کارمئل داغینا بیغماغى خواهیش ائتسین. حؤکمدار آہاو هامینی داغا بیغاندا ایلیاس اونلارا بو سؤزله موراجیعت ائتدی: "داها نه زامان کیمی ایکی طرف آراسیندا دالغالاناجاقسینیز؟ اگر ربّ آلاهدیرسا، اونون آردینجا گئدین، یوخ، اگر بعل آلاهدیرسا، اونا تابئع اولون". سونرا نقل اولونور کی، رتین پیغمبرلریندن ایلیاس تک ایمیش، بعلین ایسه دؤرد یوز اللى پیغمبری وارمیش. ایلیاس پیغمبر تکلیف ائدیر کی، طرفلرین هره سینه بیر اؤکوز وئرسینلر. اونلار اؤکوزو کسیب اودونون اوستونه قویسونلار. اود وورماسینلار. هر کس اؤز آلاہینی چاغیرسین. اودلا جاواب وئرن اصل آلاهدیر. بعلین طرفدارلاری "ائی بعل، بیزی ائشیت" دئییب عاگیللارینی ایتیرنه قدر باغیریلار. اما اود یانمیر. سونرا ایلیاس پیغمبر قوربانگاه تیکیر، اورایا اودون قویور. اؤکوزو کسیب اودونون اوستونه قویور. قوربانگاهین اطرافینی سو ایله دولدورورلار. ایلیاس پیغمبر دوعایا باشلاییر. گؤیدن اود دوشوب قوربانلیغی، اودونو و داشلاری یاندیریر. بونو گؤرچک هامی دیز اوسته چؤکوب دئییر: "ربّ آلاهدیر". (۳) حؤکمدارلار، (۱۸:۱۸۳۹). ایلیاس پیغمبردن اینجیلده ده سؤز آچیلیر: "آتالارین اورکلرینی اوشاقلارا، ایطاعتسیزلری صالحلرین حکمتینه دؤندرمک و ربه حاضیرلانمیش بیر خالق تشکیل ائتمک اوزره ایلیاسین روحو و قودرتی ایله رتین اؤنونده یثرییه جکدیر" (لوکا ۱۷:۱).

"کیتابی دده قورقود" داستانینین "دیرسه خان اوغلو بوغاج خان بویو" ندا دیرسه خانین اؤز اوغلو بوغاجی یارالاییب قازلیق داغیندا قویوب گئتدیگی صحنه سینده اوخویوروق: "اوغلان اورادا ییخیلاندا بوز آتلی خیزیر اوغلانین یانیندا حاضیر اولدو. اوچ دفعه یاراسینی الی ایله سیغاللاییب: "اوغلان، قورخما، سنه بو یارادان اؤلوم یوخدور. داغ چیچگی ایله آنانین سودو سنین یارانا ملهمدیر" (۴) - دئییب یوخ اولدو". "انعام" سوره سینده ایلیاس پیغمبرین آدی دیگر پیغمبرلرله یاناشی چکیلیر، اونون دوغرو یولا یؤنلیدیگی دئییلیر: "درجه لرله اوجالديریق ایسته دیگیمیز کیمسنی. شوبهه سیز، مودریکدیر رتین، هر شئی بیلندیر او. ایسحاقی و یعقوبو دا باغیشلادیق

قوراندا ایلیاس پیغمبردن آز بحث ائدیلدیگیندن اونون حاقیندا ایسرائیلییاتدان گلمه چوخلو روایتلر یاییلیب. بو روایتلرده دئییلیر کی، ایلیاس پیغمبر اولاراق گؤندریلنده ایسرائیللیلر اون مئتر هوندورلوگونده بعل آدلی بوته سیتاییش ائدیرمیشلر. ایلیاس پیغمبر اونلاری آلاهی عذابلاری ایله قورخوداراق بو یانلیشیدان اوزاق اولماغا چاغیریر. آما آداملار اونو دینلهمیرلر. اؤزونو ایسه اوزاقلاشدیریرلار. نتیجهده آلاهی غضبینه گلیرلر. یاغیشلار کسلیلر، برکت آرادان قالخیر، حیوانلار قیریلیر. بو زامان ایلیاس پیغمبر ایسه گیزلیجه تبلیغله مشغول اولورموش. کیم اونا ایمان ائدیرسه، ائوینده بوللوق و برکت وارمیش. نهایت، بعلئک حؤکمدارلاری سهولرینی آنلاییب ایلیاس پیغمبره اوز توتورلار، اون ایمان ائدیرلر. خاهییش ائدیرلر کی، آلاها دوعا ائله سین و بو موصیبت آرادان قالخسین. ایلیاس پیغمبرین دوعاسی قبول اولونور. بول محصول، برکت برپا اولونور. آما اونلارین حاق یولوندا ثباتلاری چوخ سورمور. یئنیندین دوغرو یولدان اوزاقلاشیرلار.

بئله قناعتلر ده گئنییش یاییلیب کی، پیغمبرلردن دؤردو ایندی ده یاشاییر. بونلارین ایکسی یئر اوزوندهدیر: ایلیاس و خیزیر. ایکسی ده گؤیده دیر: عیسا پیغمبر و ایدیرس. ایلیاس و خیزیرین اؤلومسوزلوگو بارهده "مثنوی" ده دانیشیلیر: "ایلیاس و خیزیر کیمی دنیا دوردوقجا دور، یئر اوزو لوظفونله گؤی اوزونه دؤنسون" (مثنوی، ۶جی جیلد، میصرع ۱۸۸). بئله فیکیر ده وار کی، خیزیر قورودا، ایلیاس ایسه دنیزده چتین وضعیتهه قالانلارا یاردیم ائدیر.

خیزیرلا ایلیاس پیغمبرین هر ایکسی نین دیری اولماسی و یئر اوزونده اولماسی قناعتی اونلارین بیربیری ایله علاقه ده اولماسی و یا بیر شخص اولماسی قناعتلرینی ده اورتایا چیخاریب. بعضی یئرلرده خیدیر-اللز دئدیگه عئینی شخص نظرده توتولور. ایسلام دونیاسی نین بیر سیرا یئرلرینده

بیز اونا، دوغرو یولا یؤنلتدیک هر بیرینی. داها اؤنجه نوحو و اونون سویوندان اولان داوودو، سولئمانی، آیوبو، یوسفو، موسانی و هارونو یؤنلتمیشدیک دوغرو یولا. بئلهجه وئیریک یاخشیلارین موکافاتینی. زکریا، یحیا، عیسا و ایلیاسی ده یؤنلتدیک دوغرو یولا. اونلاردان هر بیری عملی صالحلردن ایدی. ایسماعیل، الیسع، یونوس و لوطو دا یؤنلتدیک دوغرو یولا. اونلاردان هر بیری عملی صالحلردن ایدی. ایسماعیل، الیسع، یونوس و لوطو دا یؤنلتدیک دوغرو یولا، عالمردن اوستون توتدووق هر بیرینی" (انعام ۸۳-۸۶).

"انبیا" سوره سینده ده ایلیاس پیغمبرین آد باشقا پیغمبرلرله بیرلیکده چکیلیر: "ایسماعیل، ایدرسی، ذا الکفلی ده یادا سال. هر بیری صبر ییه سیدی. رحمتیمیزین آغوشونا آلدیق اونلاری، یاخشیلاردان ایدیلر" (انبیا ۸۵-۸۶).

"صافات" سوره سینده موسا پیغمبر و اونون قارداشی هارون پیغمبردن بحث ائدیلدن سونرا ایلیاس پیغمبر حاقیندا بونلار دئییلیر: "ایلیاس دا گؤندریلمیش ائلچیلردندی. بیر زامانلار اؤز قؤومونه دئمیشدی: "آلاهدان چکینمز میسینیز؟ یارادانلارین یارادانی قویوب بعل بوتونه می تاپینرسینیز؟ آلاهی سیزین ده رببیزدیر، اؤنجه گلیب-گئتمیش آتالارینیزین دا".

خیزیر نبی بایرامی نین نه واختدان بری کئچیریلدیگی تام معلوم اولماسا دا، اونون تورک خالقلاری آراسیندا گئنییش یاییلدیغینا شوبهه یوخدور. خیزیر نبی بایرامی یوخاریدا دئدیگیمیز کیمی نووروز بایرامیدان اول کئچیریلیر. اصلینده ایسه بوتون نووروز بایرامی عرفه سی چرشنبلرله بیرلیکده خیزیر پیغمبرین آدی ایله باغلیدیر. خیزیرین یازین گلیشی، دؤرد عونصور - سو، اود، تورپاق، هاوا ایله باغلیغینا اینانان خالق اونو او قدر ایلاهیلشدیرمیشدیر کی، حیاتین باشلانغیجی کیمی گؤتورولن عونصورلری محض اونون آدی ایله باغلایلیر.

اوزاقلاشدی... " (م.عربی، "فصوص الحکم ایلیاس سؤزوده کی حکمتی-ناسییه).

آذربایجان فولکلوروندا خیزیرلا باغلی کولتار دا سايجا اوستونلوک تشکیل ائدیر. عثینی زاماندا همین کولتاری چوخ شاخه لی ده آدلانديرماق اولار. مثلاً، "توت آغاجینی قورومامیش کسمک گوناھدير". دئیلنه گۆره بو آغاجی خیزیر پئیغمبر ائحسانلیق اوچون اکیب (۱۰). یاخود "خیزیر گئجه سی" پئیغمبر هانسی قاپیدان اؤز بوغدا پایینی آپارارسا، همین ایل او ائوین روزیسی آرتار، برکتی اولار. واختیله اؤلکه میزین بیر چوخ بؤلگه لرینده خیزیر بایرامی کئچیریلیمیشدیر. ایندی ایسه بو بایرام محدود چرچیوه ده، چوخ دا گئنیش اولمایان، محلّی فورمادا کئچیریلیر. بعضی منبعلر و تدقیقات اثرلرینده ایسه بو بایرامین آیین و مراسیملره ایجرا اولوندوغونو گؤروروک.

ادبیات

۱. ع. جعفرزاده. مقاله لری، باکی، ۲۰۰۱.
۲. ع. جعفرزاده. خیزیر نبی بایرامی // فولکلورشناسلیق مسئله لری. باکی، ۱۹۹۱ // ص. ۳۲
۳. ع. جعفرزاده. اونودولموش عزیز گونلریمیزدن. آذربایجان ژورنالی، ۲۰۰۱، ن ۱۹، ص. ۱۶۲.
۴. کیتابی دده قورقود، یازیچی، ۱۹۸۸ ص. ۱۳۷.
۵. انبیسنو. آذربایجان خالق ادبیاتی. ۱. حصه. باکی، ۲۰۰۹، ص. ۱۳۰.
6. Известие Азербайджанского археологического комитета. Баку, 1926 с.19
۷. توی و هالای ماهنیلاری (ترتیبچی ب. شاهسویلو). باکی: گنجلیک، ۱۹۹۰، ص. ۱۱
۸. آذربایجان فولکلورو آنتولوگییاسی. ایکی کیتاب (توپلایانی ه. آخوندوو). باکی، آذربایجان انا نشریاتی، ۱۹۶۸، ص. ۱۱
۹. بهلول عابدوللائیو. حاقین سسی. آذربایجان دؤولت نشریاتی. باکی، ۱۹۸۹، ص. ۱۱۱.
۱۰. ائل گوزگولری، ائلات سؤیلمه لری. (توپلایان و ترتیبچی محرم قاسمیلی). آذربایجان دؤولت نشریاتی. باکی، ۱۹۹۳، ص. ۴۰.
۱۱. آذربایجان مئا تاریخ اینستیتوتونون علملی آرخیوی. ف. بیرج. ای. قوولوق ۱۲۸۸، ۱۹۳۵.
۱۲. گلینین جئھیز کیتابی (مولیف و ترتیبچی اکرم ایلیرلی). باکی، یازیچی، ۱۹۹۴، ص. ۱۳۳
۱۳. قالیب ساییلوو. شیرواندا نوروز بایرامی. آذربایجاندا نوروز. باکی، ۲۰۱۲، ص. ۹۸.

14. www.folklor.az

خیزیر-ایلیاس تکیه سی، خیزیر- ایلیاس کندی و س. بو گون ده وار.

خالقین خیزیر پئیغمبره اولان اینامی او حده مالیکدیر کی، بو آد اینسانلارین آند یئرینه چئوریلیمیشدیر. "خیزیر ایلیاس حاقی"، "خیزیرا آند اولسون"، "خیدیر زیندی بابایا آند اولسون" و بو سپکیلی دیگر آندلار خالقین محبت و اینامیندان دوغوموشدور. بعضی آلفیشلار دا محض خیزیر پئیغمبرین آدی ایله باغلیدیر. مثلاً، "خیدیرین دیلگی اوستونده اولسون"، "خیدیر نبی کؤمگین اولسون"، "خیدیر نبی هایینا یئتسین"، "خیدیر نبی کؤمک الینی اوستوندن اکیب ائلمه سین"، "خیزیر کؤمگینه یئتسین"، "خیزیر سنی داردان قورتارسین"، "خیزیر سنی یولدا قویماسین"، "خیزیرا راست گله سن"، "خیزیر پایینی وئرسین"، "خیدیر زینده دیلگینی قبول ائتسین"، "خیدیر زینده دیلگینی خئییره یازسین"، "خیدیر زینده یه آپاردیغین قوربان سنین آرزونو وئرسین" (۱۴).

داندی اونو سویداشلاری. جهتملیک اولاجاقدی هامیسی، آلاها صادق قالان بنده لردن ساوایی. یاخشی بیر آد قویوب گئتدی گله جک نسیلره. سالام اولسون ایلیاسا. یاخشیلاری موکافاتلانديرديق بئله جه" (صافات ۱۲۳-۱۳۱). بعضی حدیث عالیملری ایلیاس و ایدریس پئیغمبرین عثینی شخص اولماسی قناعتینده دیر. بو باره ده بوخاری حدیثلرینده یازیر. محی الدین ابن عربی ده بئله دوشونوب: "ایلیاس نوحدان اول نبی اولان ایدریس علئیه السلامدیر. و آلاھ ایدریسی اوجا مکانا یوکسلتدی. ایدریس گؤیلرین قلبینده، یعنی گونشده اولوردو. سونرا بعلبئک شهرینه گؤندریلیدی. "بعل" بیر بوتون، "بئک" ایسه حؤکمدارین آدییدی. بعل بوتون بو یئرین حؤکمدارینا مخصوص ایدی. و ایدریس اولان ایلیاس حاجت معناسینا گلن لوبنان آدلی داغین یاریلماسی ایله اوددان بیر آت گوردو. آتی میننده شهوت اوندان

سون ماهنيم دولانير حزين سسيمده
سن گتسن، نه ييم مي قالاجاق منيم؟!

يالان لارين بير - بير يادېما دوشدو
خاطيره لر گليب، فيكر يمدن كئچدى
من سنه نئيله ديم، نئيله دين منه
ائتدييم محبت، انله بيل هئچدى

سن، نئجه اوينادين بير بئله فيلمى
گوزل اويونچوسان، آلقيشلار سنه
اوتان، اوتان بير آز، ائتديكلريندن
اولوم اولسون سنه، يازيقلار سنه

زامان سنى حيرت قويار حالينا
دونيا بئله گتتمز، سن ده يانارسان
انتقام گونونو، گوزله گله جك
باشين داشا دير، اوندا انارسان

يوخوسوز گئجه لر، چتين لحظه لر
نفسيم چيخمایان، او پيس ديقه لر
كوچه - كوچه سنى آختاردى گوزوم
ياديمان چيخمادى، او پيس صحنه لر

آل - آله گزدىبىز عكسيز اليمه
شماقت ائتديبىز، سوزلر بئنينيمده
چاره سيز بير آدام، نئيله سين آخى
بير دنيا سوز واردى، ايندى سينمه ده

پشمان اولدوغون گون، چوخ ياخيندادى
آخان گوز ياشيمي گليب سيلميرسن
گونه سيز بو منى تاپشيردين كيمه ؟
آغير بير جزان وار، هله بيلميرسن...

شعر يميز - شاعير يميز ŞEİRİMİZ - ŞAİRİMİZ

توپلايب گوندرن : على طالبى

قاياباشى ادبى خبرنگار يميز

سولماز محمدیان

آييرا بيلميرم سندن اوزومو
آييرسام قلبيمدن آخار قارا قان
سن گتسن يولونا تيكيب گوزومو
اوزومدن گنדרم سنه چاتينجان

گوروشه تله سير يازيق گوزلريم
انله بيل بو ساعات دايايب زامان
اليمدن الينين عطيرى گلير
آمان بو حسرتين ايندن، آماااااان

آيرىليق سوزويله قلبيمي سيخما
هئى دئمه بورادير دوراقين سونو
چانتانى آت يئرە يوللارا چيخما
دئمه اوزگه لره، اونوتدوم اونو

بير قادين حسرتدن يانديقى ساعات
بير بويوك شهرده دار گلر اونا
اوتاقدا حبس ائديب اوزون، ناراحات
ايستر اوز حياتين يئتيرسين سونا

بو سئوگى سونونا چاتيب بو دم ده
كئچميشه باخيرام يانير اوريم!

بیر اولونو گۆتورمه یه
بیر قادینین حسرتلرین مزارلیغا اؤتورمه یه.

بیر دایانین!
دئییه سن کی قوتار ماییب!
روح دایانیب دوداغیندا
آخی، یاشام آرزو لاری قالیب هله داماغیندا.

بیر آز دورون!
اؤله بیلیمیر!
روحو خسته،
گۆیلر اوزره، اوزه بیلیمیر
جیسمی اونو برک یاپیشیب
روح دا گۆزون تیکیب اونا
یئددی قاتا سوزه بیلیمیر.

دورون!
دورون بیر آز!
بورانی غم، دومان بوکور
خاطیره لاییر یاشایشین
اؤزو قورخور، هنی هورکوشور.

سون آنلارین، آنلامیندا
بو قادینین یوخ هوسی
اوزون حیکایه سین بیر آن
کینویا چکمیش نفسی.

گۆرور اوزون ایللر دیر کی
داها برک وورمور اوزون
شیلتاقلیغین قویوب یئره
سوسوب دانیشماییر سۆزون.
گئییندیگی گئییملرین، مارکاسینی اونم سه میر
طراوتین ده قیش قاپمیش
گوزگویه ده سۆزون دئمیر.
الو!

آنلار شریفی خیالین

قادان گل سین جانیم، آی گۆزومون آغ-قاراسی
نئجه حسرتله یانیر، بوش یئری نین گۆر یاراسی

دادیرام هنی آدینی شهده دؤنور دیل دوداغیم
اولاسان بال آری سی، شهد آلاسی، جان پاراسی

حسرتین یان دوزولور گۆز یاشیمین سالخیمینا
ائله سس سیزجه چاتیر، گۆیلره سس سیز نالاسی

بیلیمیرم هانکی خیاللا دیدیشیم، هانکی یه یوخ
هر یانا کی دؤنورم، اوردا چاتیر یار هاواسی

گیریم یورقانیم سانکی ساییلار کی اوبوب
بیلن یوخدور کی خیالیندی ساریلیم قاداسی

بیر خیالیندا گزیب مین کره آل-آل، گۆزه-گۆز
دوشورم لیلی کیمی، سنده گزم درد داواسی

هر خیالیندا گزیشدیم خیالین یئندی منی
آیاغیم گئتدی ولی، یوخ باشیمین چوخ چاراسی

هاردا موتسوز یاشادیم، حسرتینی چکدی کؤنول
خیالین گیردی ایکی دونیامین اولدو آراسی

بیرجه واردیر اومودوم، وصلینه گیزلین خیالین
یوخسا سن ائل خانی سان، من ده ائللین ائل ساراسی.

آنلار شریفی

الو!

سالام

گلین بیزه

ايتدى گئجه لر گۆز ياشى نين دالغالاريندا
 اۆز لم ده، بو شعرىم ده، خيالىم دا، اۆزوم ده

هايدە بلوکی

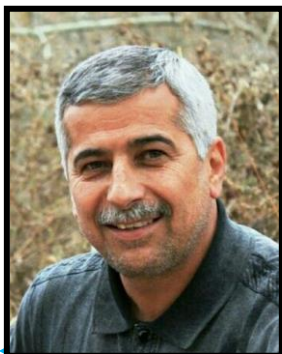
دوغماگ ۆزگو باقمير منه
 هله قالسين بير اۆزگه سي
 سن دىنج قال، من دىغلاييم
 قوباقلاييم سون نفسى

سن سئوگىنن اوووج اوووج
 پايدا يىتنن گۆزو آجا
 منره اوموب تاماهلانيم
 اليم يىتمه سين علاجا

گوناه سنره دئيل گولوم
 بورا قيسقانلىق دىيارى
 بوردا هامى جان آتيركى
 آيىرسين ياريندان يارى

بوردا هر بير مال يىتمزين
 جانين مالين آبارارلار
 قالدق ماققيني سايان يوفرور
 دىنسن گۆزون قوبارارلار

بورايته ها يته دونياسى
 بوردا، فائن، وارلى، كاسيب
 انله ده ييب بير- پيرينه
 انسانلىق اوزونو آسيب.
 *****

نادر الهى

"بیزه نئيله سين ؟"

منى اتشىدير سينر ؟

دورون، گلين

اولوم توتوب قىچين -الين

قوتاردى سون نفسلرين

گلين گنده ك كى دفن انده ك

خسته لئشين له، غملرين....

*****

هايدە بلوکی

تانيم نظر انت سيلكه له نير دونيا گۆزومده
 چيلقن اوره بين نيسگيلى ديرچلدى سۆزومده
 ياشلار جيغير آچميش سينه مه گۆز بولاغيندان
 قالديردى پاييز بايراغيني سولغون اوزومده

كروان كيمي گونلر سوووشوركن، اۆتور آيلار
 مندن ال اوزور سئوگى ده، آغ گون ده، دۆزوم ده

گۆيلردن آييل باخ يتره، حسرت منى ساردى
 قيوريلدى عۆمور يوللارى، غيب اولدو چۆزوم ده

يانديم او قدر اودلارا يولسوزلار اوزوندىن
 سوورولدى كولوم، سؤندو اوجاق، سؤندو كۆزوم ده

ياندى قورودو قول - بوداغيم، غم سازاغيندان
 بيتمز بو كؤنول باغچاسينا بيرجه تۆزوم ده

آخی أفیل- أفیل اسیر ال لریم

آه... او باغ، او بولاق، او یاز آخشامی
داشلانیر گؤزومدن، خاطیره لرین
او گون عشقیمیزدن یانیردی هامی
بوگون نه سریندی هاوا نه سرین

خزل تک کؤله یه وئردیم بیر به بیر
ایمی یاندران مکتوبلارینی
قازدیم اوره بیلمده، قازدیم بیر قبیر
قوبلادیم عشقیمین اعتبارینی

گئت منی گؤزله مه، گئت گؤزل پری
قاپیدان قایتارما ائلچی لری سن
آلنیمی ایسلادیب، خجالت تری
گئت غوربت شهردن ائولنمیشم من

*****

مریم بیرامی

آخدیر دوغولاری گوموش تئلره
عصیان نفسینی پایلا دیلره
هارایلان هارایین چاتسین ائلره
ظریف اللریله ساز چالان قیزیم

قوی ابلهام پری سی بارماقلاریندا
اویناسین سازینین دامارلاریندا

من نه چاره قیلیم قارا بختیمه
زهرلی ایچگیبه مزه نئیه سین؟
سورمه گؤزلیگی بیر آز آرتیرار
آما دای کور اولان گوزه نئیه سین

فل ک اوخون آتیر، الینده یای یوخ
فل کین آدیغی اوخلارا سای یوخ
بو گؤزدن او گوزه هنج بیر هارای یوخ
ایندی اؤزگه گلیب بیزه نئیه سین؟

حسرت چ کدیگیمیز گور نچه ایلدر
کاش بیر ایل اولایدی، دییه یدم بیلدر
گؤزومون یاشلاری چوخ دئمه لیلدر
سو گوزه دن لیلدر، کوزه نئیه سین؟

نادرم بیر سینه قیزیل ت ک کؤزله
یوللاری گؤزله دیم نیگران گؤزله
سیز دئیین، بو یازیق بیر قوری سؤزله
آیرییه نئیه سین ، دوزه نئیه سین ؟

دونن گلدی چاندی تزه بیر یازین
عطربندن اییندن دولو سئوگیلیم
یازمیشدین چوخداندی گلمیر کاغاذین
یامان گؤزله بیرم یولو سئوگیلیم

یازمیشدین تایی توشدا، کیم گئتدیبین دن
کیمین گئتدیبین دن، سن دؤنه دؤنه
بیرده بیر ائلچینی رد ائتدیبین دن
اوتانا اوتانا یازمیشدین یئنه

یازمیشدین بس هیجران هاچانا کیمی
یازمیشدین، لاپ ایتیپ دای خئیریم، شریم
من سنه نه یازیم، تر نانا کیمی

سس لرین ایچینده اوتانان سسم
 گوجوم یوخ، یوللاری باغلانان کسم
 اوزگورروک منده دی منسه قفسم
 سنه بنزیرم ، من سنه تایام

آینا باخیشیندا گوردوم اوزومو
 تیکمیشدیم گوزونه حیران گوزومو
 منه پیچیلدا دین منیم سوزومو
 سنه بنزیرم ، من سنه تایام.

مریم بیرامی

دویغولاریمی توپلایب
 سنه شئعیر یازاجام
 گۆزله رینی یادا سالیب
 سنه شئعیر یازاجام

سنسینر لیگین دادین دادیب
 سنسینر لیگه زهر قاتیب
 سنلی گون لره قایدیب
 سنه شئعیر یازاجام

یولون اوسته سورونه جم
 گۆزله رینه گۆرونه جم
 اوره بینده هۆروله جم
 سنه شئعیر یازاجام

سۆزومه بال قاتاچام
 هر گون سنه چاتاچام
 ایشی - گوجو آتاچام
 سنه شئعیر یازاجام

درددن دولموش اور اولوب
 واخت سینر سولموش چیچ اولوب
 آغلایب بیر " وور " اولوب
 سنه شئعیر یازاجام

شلاله سیم لرین شارها شاریندا
 ظریف اللریله ساز چالان قیزیم

سیننده سس لنذیر کوچن قوشلاری
 سوپندین بطنینه دوشن داشلاری
 وطندن قوولان جان یولداشلاری
 ظریف اللریله ساز چالان قیزیم

سازینین میضرابی ، چاناغی کئفلی
 کوک له نمیر آشیقی ، دوداغی کئفلی
 بلکه ده چالانین قوجاغی کئفلی
 ظریف اللریله ساز چالان قیزیم

شاعیره سۆز چاتار ساز اولان یئرده
 قدیر قیمت اولار سۆز اولان یئرده
 آنا شاعیر اولار قیز اولان یئرده
 ظریف اللریله ساز چالان قیزیم

دره نین ایچینده پاییزلی چایام
 بولاق گیله سینده تیتیرین آیام
 ساحیلیم طوفانا وورولوب قایام
 سنه بنزیرم ، من سنه تایام

داغلارین باشیندا دومانام چنم
 بیلیم من کیمم، ایله بیل سنم
 تیللری قیریلیمیش سازدی بو سینه ام
 سنه بنزیرم، من سنه تایام

اوشوموش یپراغام چیپلاق آغاشدا
 ایلدیریم ایزی یم چاتلایان داشدا
 سون سوزوم سنه دیر دیم بو باشدا
 سنه بنزیرم ، من سنه تایام

سخاوت عزتی دیلیم توتولار دئسم

بیلیم نه تاپاجاقسان،
اوچوق یوخولاریمدان.
مندن چیخدیغین کیمی،
گل چیخ یوخولاریمدان.
گل چیخ یوخولاریمدان.

یوخ دئدین عزیزلییه،
من اویناتدین بیزلییه،
چیخانمازسان دوزلویه،
بوروق یوخولاریمدان.
گل چیخ یوخولاریمدان.

گاه گوزونو سیلیرم،
گاهدان سنه گولورم،
احوالینی بیلیرم،
سیخ - سیخ یوخولاریمدان.
گل چیخ یوخولاریمدان.

ایپی - سایپی اوزولدو،
دروازه سی چوزولدو،
بو گنجده پوزولدو،
قوروق یوخولاریمدان.
گل چیخ یوخولاریمدان.

آرتیق یوخو اولورام،
یوخولارا دولورام،
سونسوز لذت آلیرام،
قیریق یوخولاریمدان.
دیلیم توتولار دئسم
گل چیخ یوخولاریمدان

علی طالبی قایاباشی " یوخو "

دئیرسن یوخوما گل میشدین یئنه
بلکه ده گورمه یه گل میشدیم سنی
من آنجاق الیمده چیچک گلردیم
سن هاچان آلی بوش گورموسن منی؟

یوخونا سوغانمی دوغرامیشام من
بو قدر غضبلی اولموسان منه
یوخسا کی یوخودور نه دئمک اولار
کاریخیب "سئومیرم" دئمیشم سنه

نه قدر کوسورسن کوس لاپ اوزاقلاش
خیالیم قلبیندن اوزاق لانماسین
آرتیق نفس چکمک یاساق دیر منه
یوخونا گلمه ییم یاساق لانماسین

یوخودا گوروشمک گوناه سایلماز
آخشامدان سحره گورسنده منی
بلکه ده یوخودا یاشاییریق بیز
بلکه ده یوخودا سئومیشم سنی

دئیرسن یوخوما بیر داها گلمه
گلمه سم داریخیب اوزون گلرسن
خطام اولوبدورسا اونوت عزیزیم
قادینین یوخوسو، یان وورار هر دن

سځاوت عزتی

بئله جه داریخما ییم

سسینه نردیوان قوی،
بو گنجه داریخما ییم.
دوبونله واختیمیزی -
اوج - اوجه داریخما ییم.

بو گنجه، بوز گنجه دیر،
ایشیغی، آز گنجه دیر،
گنجه، سنسیز گنجه دیر،
دی نجه، داریخما ییم.

چکسنه ال یوخوما،
سنسیز دجل یوخوما،
ای آنا گل یوخوما،
بئله جه داریخما ییم.

*****

ملا پناه واقیف

بری باخ!

آلا گۆزلو، سرو بویلو دیلبریم!
حسرتین چکدیگیم جانان، بری باخ!
گنجه - گوندوز فیکریم - ذیکریم - ازبریم!
اوزولدو طاقتیم، آمان! بری باخ!

کیم دؤزر منیم تک بئله فیرقته؟
رنج و مشقته، بار مؤحنته؟
هاچاندیر دوشموشم تار ظولمته
چکیلسین اوستومدن دومان، بری باخ!

پایبندم، غم عشقه گرفتار،
هیجران حسرتیندن جان اولدو بیمار.
راز دلیم ائده بیلیم آشکار،
چکهرم دردینی پونهان، بری باخ!

گون به گون کؤنلومون آرتیر غباری،
پیشان دیر، تاپماز او غمگساری.
اؤلسون، ایتکین اولسون بئله اغیاری،
گزمه سین آرادا یامان، بری باخ!

چوخ چکیر هیجرانی «واقف» خسته،
لیل و نهار، شام و سحر پیوسته،
ای یاناغی لاله، لبلری پسته،
آغزی نبات، دیلی شکر، بری باخ!

*****

نصرت کسمنلی

آپاردی سئلر سارانی

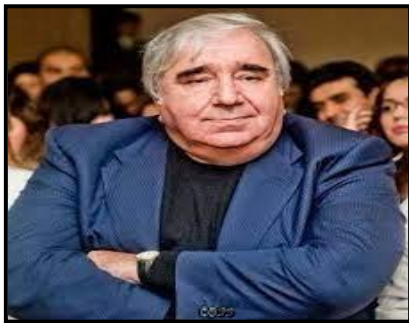

آغلا، خان چوبانیم، آغلا!
آپاردی سئلر سارانی.

سئوینجینی تانیمشیدین،
 ایندی ده غمینی تانی!
 آغلا، خان چوبانیم، آغلا!
 آپاردی سئلر سارانی...
 *****

رامیز روشن

بیر آز اوزون چکدی عؤمروم، دئیہسن.

بیر آز اوزون چکدی عؤمروم دئیہسن،
 دئیہسن دوستلار دا داریخدی بیر آز.
 منی یندیرتمکدن یورولدو دونیا،
 چۆرهیی یورولدو، سویو یورولدو.
 منی گزدریمکدن بئزدی یوللاری،
 گۆزومه باخماقدان گۆزو یورولدو.
 ایسته پنلر ایسته مکدن یورولدو،
 پیسله یه نلر پیسله مکدن یورولدو.
 بیر آز اوزون چکدی عؤمروم دئیہسن،
 یوللار آیاغیمین آلتیندان قاچیر.
 دئییرلر: «دوش داها، بو بویدا اولماز،
 شاعیرین ایشتهی بو بویدا اولماز»
 دوستلار دا بیر تهر باخیر اوزومه.
 نه قدر دوستوم وار، شهر دولوسو،
 چوخونون اورهیی قهر دولوسو،
 قوهومدان، قارداشدان، اؤزگه دن کوسوب،
 باختیندان، اؤزوندن، گۆزوندن کوسوب،
 چوخو آغلاماغا بهانه گزیر.
 «آز قالیب، آز قالیب، دؤزون!» دئییرم.
 دوستلار، دؤزون! گنده جه ییم گون چاتیر؛

داها غمه کؤنول باغلا!
 باغلیان یوخدور یارانی.
 الین یئتمز، آیاق ساخلا!
 اؤلوم کسبیدیر آرانی.
 یئرہ-گۆیه قارغیش ائتمه!
 آپاردی سئلر سارانی.

نه یین واردیرسا، وارینی -
 یوخونو آپاردی اؤلوم.
 سئوینج پایین آز اولاجاق،
 چوخونو آپاردی اؤلوم.
 ناحاق یئرہ، مورگوله مه!
 یوخونو آپاردی اؤلوم.
 یوللاری، گل یورما بئله،
 آختارما داغی، آرانی!
 آپاردی سئلر سارانی.

سئلر هاردان بیله یدی کی -
 باهارین قیشا دؤنه جک؟
 غمدن آغیردی یورغانین،
 یاستیغین داشا دؤنه جک.
 کیملر قادانی آلاجاق؟
 دی، کیملر باشا دؤنه جک؟!
 عؤمرونو قوربان وئردیگین،
 او خوشبخت چاغلارین هانی؟
 آپاردی سئلر سارانی.

تاوان باشینا ائنه جک،
 دیوارلار سیخاجاق سنی.
 سارا بیر احتیاج اولوب -
 قارشینا چیخاجاق سنین.
 مین درد اولسا ییخیلمازدین،
 بو دردین ییخاجاق سنی.

بیر ایل اولدو یئیسین هم گزیسن اورتادا سن
رحمین اولمور تانیشا دوشمنه دوستا یادا سن

اومروموز کئچدی بوتون دردیله مینلر جوهره سی
هئچ اینانمازدیم اولا جور زمانین بئله سی

نه پیچاغین نه توفنگین نه توپون واردی سنین
وارلیغیندان توره نن دردیله غم زاردی سنین

نه بیر عسگر نه ده سرهنگ نه کی لشگر وار سنده
اؤلدورورسن بیزی یوز یوز آمانیندا یوخ بنده

توتوموسان بوغماغا اوستاد اولانی هم ناشینی
باسمیسان ائولره اینسانلاری همده ماشینی

نه سواد و نه ده پول، هئچ سنه تاثیر ائله میر
نحس حضورون اولومو هاممیا چوخ اثر ته له بیر

گولمه سن سن منه بیر بیر دیبه رم من نئچه سؤز
عصبی اولماگینان آی کورونا سؤزلره دؤز

سانکی سن چؤمچه نی ووردون قازانین لاپ دیبینه
گیریسن بنده لرین آغزینا همده جیبینه

نه چالیرسان قاپینی یا کی مئساژ یوللاییشان
سن خبرسیز هامینی یانلاییشان قوللاییشان

نه یه گوجوم چاتماسا دا،
قولا قارا باغلاتماغا،
دوستلاری آغلاتماغا،
یقین کی، گوجوم چاتیر.
آنجاق منیم گوجوم چاتمیر، نئیله ییم آخی،
نئیله ییم آخی من یازیق؟
گوجوم چاتمیر بو دونیادان گئتمه یه.
بو دنیا دریند قالاسی،
نه یولو، نه یولاغاسی.
قارداشیم، آتام بالاسی!
گوجوم چاتمیر بو دونیادان گئتمه یه.
سارماشیب قول-قیچیمما، یاشیل-یاشیل اوتلاری،
بومبوز بولودلاری، باسیر باشیمدان،
چایلاری سو آلیر گوزوم یاشیندان.
ایینه یله گور ائشه-ائشه،
دیزیمله یئر ایشه-ائشه،
آتلاتدیم عومرومو اوتوز یاشیمدان،
گوجوم چاتمیر بو دونیادان گئتمه یه.

دالیمجا آغیز اینلر!

شاعیرلرین احسانینی یئین لر!
«شاعیر اولان، جاوان اولر» دئین لر!
منیم شاعیر اولماغا گوجوم چاتمیر،
اؤلدور منی! اولمه یه گوجوم چاتمیر.
گوجوم چاتمیر بو دونیادان گئتمه یه...
*****

اکبر رضایی شعر

طنز اجتماعی (- کورونا -)

(۹/۹/۱۳۹۹)

سن گلن گوندن ایتیب یار ایله یولداش کورونا
آختاریر ، تاپمیری قارداشینی قارداش کورونا

ارگ قالاسی، تبریز

ارگ تبریز و محوطه باستانی آن در ۱۵ دی ۱۳۱۰ خورشیدی به شماره ۱۷۰ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است و نقشه حریم استحفاظی قانونی و ضوابط حفاظتی آن در نشست ۲۹ خرداد ۱۳۵۷ شورای حفاظت آثار تاریخی اداره کل حفاظت آثار تاریخی مشخص و مورد تأیید اعضا قرار گرفته است. امروزه تنها بخشی از دیوارهای عظیم و محراب بسیار بلند شبستان جنوبی این مسجد برجای مانده است که خود موید شکوه و آبادانی آن در گذشته است. دیوارهای موجود در حقیقت تشکیل دهنده ایوان تاق پوش و حمال تاقی استوانه‌ای عظیمی بوده است که فضای به وجود آمده به عنوان شبستان و عنصر اصلی مسجد علی شاه به شمار می‌رفته است. بقایای موجود بنا، حکایت از یک ایوان به عرض ۳۰،۱۵ متر و جرز و دیوارهای کناری به ضخامت ۱۰،۴۰ متر و پی‌ها و فونداسیونی ژرف و حجیم متناسب سازه‌های فوقانی و ارتفاع احتمالی بنا تا خط آغاز تاق استوانه‌ای ۲۵ متر (البته دقت رد تناسب سازه‌های اثر ۳۶ متر صحیح به نظر می‌رسد) بوده است.

حمدالله مستوفی

وزیر خواجه تاج‌الدین علی‌شاه جیلانی در تبریز و در خارج محله نارمیان، مسجد جامع بزرگی ساخته که صحنش دوپست گز در دوپست گز و در صفحه‌ای بزرگ از ایوان کسری به مداین بزرگ‌تر، اما چون در

اؤلدورورسن بو یازیق بنده لرین مین مینینی
دولدورورسان قوجاغیندا اؤلورله سینینی

آخی اولماز بئله سی، آی قان ایچن بیرتیجی حال
اؤلگین سنده، کسلیسین جان آلان قیل ایله قال

تیمور، اسکندر و چنگیزلر اؤلوب گئتدی اینان
سنده آخیر کؤچه جکسن بونا یوخدورکی گومان

گل محبت ائله تئز توپلاگینان کیف چمدان
اژ توپوخ جان یئمیسن سنده شیشیبیدی چيله دان

هسته ای بمب آتانیندا گوجو چاتمیر دا سنه
کیمسه بیر گوئه، یالان دوغرودان اتمیر دا سنه

یئکه باشلاره یاخینلاشماغا یوخدور گوجون هئچ
مین یازیقار قاپی سین دؤیماغا قالمیرسان گئچ

گونده اوش دؤرد یوزونه تاققالیرسان بیر سقه
کارا گلیمیر سنه یالوارما، مکیرلنمه، حقه

سوروسن سنده حیاتی آجی تبعیضیله بیل
مردانه دانیش آچگیلا تبریز یله دیل

ایزن وئرسن، قوی بو تبریز سنی برباد ائله سین
بلکه دنیا یئنه ده تبریزی بیر یاد ائله سین

"سسسیز" اولموش هامی دنیا بویو سنله باشاباش
ماسک ایلن هاممی دورار بیل کی سنیه قاشاقاش

چوخ چالیشسین، تبریزین بیلگین اولانلاری هامی
پایلاسینلار هامییا ساغلیق حیاتداکی تامی

یاشاسین دنیا بویو اینسان اولان، ساغلیغینان
پایلاسینلار یاشاما سئوگینی چوخ شادلیغینان

بزرگی جلوی دیوار عظیم ارگ به چشم می‌خورد. زلال و روان و در دوستش درخت و چمن. به سمت چپ، ساختمانی بود که بر سردرش نوشته بود: «تئاتر آذربایجان». این قسمت را در زمان رضاشاه ساخته‌اند. روبه‌روی من صحنی بود میان سه دیوار که عظیم بالا رفته بود و سمت چپش ۶۹ پله با فاصله‌هایی بیش از ۲۰ سانتیمتر که بالا رفتن را دشوار می‌کرد و نفس را می‌راند. پله یک بار پیچ می‌خورد و بعد با همان فاصله می‌رسد به بالای دیوار. بلندی دیوار ۲۵ متر است و ضخامت آن حدود ۱۰ (دقیقاً ۱۰،۴۰ متر) که شاید در گذشته با کاشی یا مرمر پوشیده بود؛ اما من که اثری از این دو ندیدم. دور سه دیوار را گشتم با جاهای قراردادن تنفگ که در اطراف دیدم به تمام بارویی عظیم به نظرم آمد و ظاهراً از زمان عباس میرزا که مسجد علی‌شاه را تبدیل به قورخانه و انبار مهمات کردند، همین شکل مورد استفاده را هم پیدا کرد؛ به شکلی که هیچ‌کس ممکن نست از ۶۹ پله بنا بالا برود و در و دیوارها را بگردد و بگوید که این‌جا مسجد بوده‌است و نه یک قلعه مستحکم نظامی. دور دیوارها -از بالا- حفره‌های بزرگی دیدم که به دهانه چاه‌مانندی و کبوتران چاهی را دیدم که در عمق این حفره‌ها آمد و شد می‌کردند. بعد به تحقیق دریافتم که این حفره‌ها آغاز راه‌های زیرزمینی و دالان‌های بسیار پهن و بلندی بوده که در زمان‌های مختلف - به‌ویژه در دوره قاجاریه و در جریان انقلاب مشروطه و شاید هم در دوره مغول و زمان‌های پس از آن - به نوان راه‌های مخفی برای فرار و رسیدن سریع از این‌جا به جاهای دیگر به‌کار می‌آمده‌اند.

احمد کسروی

غزوخان (عزت‌الله خان) از وضع آشفته دوران محمدعلی شاه بهره‌جسته و برای چپاول تبریز با مستبدان همکاری کرده و به تبریز حمله‌ور شده‌بود. آزادی‌خواهان هم از زیر همین نقب به پشت دشمن حمله کردند و پیروز شدند. در مسجد کبود تبریز

عمارتش تعجیل کردند، فرو آمد و در آن مسجد انواع تکلفات به تقدیم رسانیده‌اند و سنگ مرمر بیمیسیا در او به‌کار برده و شرح آن را زمان بسیار یابد.

شاردن

تعداد مساجد تبریز دویست و پنجاه است... مسجد علی‌شاه تقریباً بالتمام مخروبه و منهدم شده‌است. قسمت‌های سفلی که به گزاردن نماز افراد مردم اختصاص دارد و مناره آن را که بسیار رفیع و بلند است، مرمت کرده‌اند. هنگام ورود از ایوان نخستین اثری که از تبریز مشاهده می‌شود، همین مناره‌است. چهارصد سال می‌شود که این مسجد را خواجه علی‌شاه بنا کرده‌است. مشارالیه صدراعظم غازان خان شاهنشاه ایران که مقرر سلطنتش تبریز بود و در همان‌جا نیز به خاک سپرده شده بوده‌است. هنوز هم مقبره وی در یک منار مخروبه عظیمی که به نام او، منار «غازان خان» نامیده می‌شود، مشهود است.

شفیع جوادی

در زمان عباس میرزای قاجار این بنا به محل قورخانه و مخزن مهمات لشکر تبدیل یافت و به‌همین سبب نیز نام «ارگ» به آن دادند. از ارگ علی‌شاه اکنون ویرانه‌ای بیش نمانده‌است. بلندی ساختمان فعلی ۲۶-۲۵ متر و دهانه محراب آن ۳۸ پا و ۶۹ پله بین دو دیوار از سمت خاور دارد که می‌توان به بالای بنا رفت. در زمان رضاشاه قسمتی از پهنه اطراف آن را به صورت باغ و گردشگاه عمومی (باغ ملی) درآوردند و سالن نمایشی نیز در کنار آن بنا کردند. اخیراً نیز در برنامه‌های شهرداری تبریز این مسأله منظور شده و قرار است اطراف آن را به‌صورت میدان و خیابان وسعت بدهند؛ به‌طوری که بنای باقیمانده که نماد تبریز است، در وسط میدان قرار گیرد.

مجله هنر و مردم

وقتی که به کنار خیابان ارگ رسیدم دربش را باز دیدم همان جوی آبی که حمدالله مستوفی و ژان شاردن و دیگران از آن نام برده‌اند در وسط باغچه

حله گینه ائله قالایسان ارکیم
 دؤیوش لرده یوردوموزو قورویوبسان
 ساوالان تک ایگید یاتاغیسان ارکیم
 یئتدی یوز ایل دایاق دوردون ائلمیزه
 ائلمیزین سینماز دایاغیسان ارکیم
 کئچمیش لرده بیخیلماغین ایسته دیلر
 دارگوزلرین چالی تیکانیسان ارکیم
 توپ لار قازیب یارالایب اوز گوزونو
 دشمن لردن درین قانلی یارالیسان ارکیم
 قازیر بوگون کؤکون سنین آغیر بتل لر
 دینن یوخ دور ائل دن آریلیسان ارکیم
 قورتولارسان ال لریندن بیلنلرین
 دیلمیز تک ائله قالایسان ارکیم
 هاچانا دک» گونش»شاخار یوردوموزا
 ائلمیزه گؤلگه سالایسان ارکیم

*****

بدن اعضاسی (فارسجا و تورکجه)

*سر: باش، تپه، قافا

*مو: توک، قیل

*موی-زبر: قزیل

*موی-مجعد: قیوریق توک

*موی-پرپشت: قالین توک

*موی-کم پشت: سئیرک توک

پشت صحن دوم به دهانه‌ای برخوردیم که دریافتیم
 نقبی است که به ارگ علی‌شاه می‌رسد.

بیت‌الله جمالی

قسمتی از دانشسرای دختران تبریز که در محوطه
 مسجد استاد و شاگرد سابق بنا شده‌است، چند سال
 پیش فرود می‌نشیند و گودال یا تونلی بزرگ نمایان
 می‌شود؛ اما برای آن که کاوش کنند، آن را پر کردند.
 احتمال می‌رود که تونل قسمتی از این را زیرزمینی
 بوده‌است؛ این راه به قدری بزرگ بود که می‌شد با
 درشکه از آن عبور کرد. پشت دیوار بلند ارگ تبریز در
 هر سه سمت ویرانه‌است با تکه باغی و خانه‌ای و
 مدرسه‌ای. دهانه محراب ۳۸ پا است و ۶۹ پله که از
 آن بالا رفتیم. بین دو دیوار از سمت خاور ساخته
 شده‌است که در زمان سلطنت رضاشاه قسمتی از تپه
 اطراف ارگ را به صورت باغ و گردشگاه عمومی
 درآوردند که ساختن سالن تئاتر آذربایجان هم در
 همین برنامه بوده‌است... به طوری که مشهود است در
 زیر این بنا، سه نقب یا دالان زیرزمینی وجود دارد که
 یک رشته آن از ارگ به شنب‌غازان و رشته دیگر به
 باغ‌میشه فعلی -محل سابق ربع رشیدی- و رشته‌ای
 نیز از وسط بازار گذشته و پس از عبور از زیر رودخانه
 آجی‌چای به حوالی فرودگاه می‌رسد.

علی‌اکبر سرفراز

بنای ارگ بنایی ناتمام است و به دو بخش قدیمی و
 جدید تقسیم می‌شود. بخش جدید توسط تاج‌الدین
 علی‌شاه به بخش قدیمی افزوده شده‌است. بخش
 قدیمی که در سال ۱۳۶۰ تخریب شد در شمال و
 بخش جدید در قسمت جنوبی که اکنون باقی مانده،
 ساخته شده‌است.

قاینق : fa.wikipedia.org

ارگ قالاسی از اشعار ترکی محمد اشراقی

ائلمیزدک باشی بلالیسان ارکیم

اوستونلوک ده ائلین جلالیسان ارکیم

زئرله ده داغیلسادا وار لایوخون

- *اسکلت: تاققاناق، سبته، النگه
 *ستون-فقرات: قاپیرغا
 *استخوان-سینه: قاپیرغا
 *جمجمه: قافا، تاس
 *مغز: بئیین
 *گوش: قولاق
 *پیشانی: آلین
 *ابرو: قاش
 *مژگان: کیپریک، کیپریک
 *چشم: گۆز
 *مردمک: بیک
 *بینی: بیرین، بورون
 *گونه: یاناق
 *دورچشم: کۆبه
 *چانه: انگ، چنه
 *دهان: آغیز
 *زبان: دیل
 *زبانک: دیلچک
 *غیغب: بوخاق
 *حلقوم: خیرتدک
 *گردن: بوغاز، بویون
 *شاهرگ: شاه دامار، آتار دامار
 *رگ: دامار
 *مویرگ: توک دامار
 *قلب: اورک
 *دل: کۆنول
 *معدده: قورساق
 *روده: باغیرساق
 *جگر: باغیر
 *شکم: قارین
 *مئانه: سودوکلوک
 *کلیه: بؤبرک
 *کفل: یان
- *لگن: یانچاق
 *زانوی-پا: دیز
 *زانوی-دست: دیرسک
 *مچ-دست: بیلنگ
 *ران: بود
 *ساق: بالدير
 *قوزک-پا: دابان
 *پا: قیچ، آیاق
 *دست: ال
 *ناخن: دیرناق
 *نخاع: ایپلیک، حارام ایلیک
 *استخوان: سوموک
 *مغز-استخوان...ایلیک
 *انتهای-ستون-فقرات: موجوک
 *مشت: یوموروق
 *کف-دست: آووج
 *انگشت: بارماق
 *انگشت-شست: باش بارماق
 *انگشت-اشاره: بال بارماق
 *انگشت-وسط: اورتا بارماق
 *انگشت-چهارم: اوزوک بايرماق
 *انگشت-کوچک: جولو بارماق
 *شش: آغ باغیر، آغ جیار
 *کیسه-صفرا: اؤد
 *طحال: دالاق
 *کبد: باغیر
 *آپاندیس: کور باغیرساق
 *ماهیچه: قاس، ماچا
 *قوزک-پا: توپوق
 *اعضای-شکم: ایچالات
 *ناف: کۆبک
 *دندان: دیش
 *دندان-شیری: سوت دیشی

زبندان گوروب بو دونیانی
ایلمه ایلمه سوکوب جانی
حسرت قویوب دوز اینسانی
تئله تئله یاشاییرسان
آل اوزورسن محبتدن
دم وورورسان حقیقتدن
دویماییرسان جینایتدن
اوله اوله یاشاییرسان

دوداقیله دیل تیکیرسن
جلاد کیمی قان ایچیرسن
اورکلری هی چکیرسن
میله میله یاشاییرسان

مظلوملارا اولمورسان یار
گئن دونیاسین ائدیرسن دار
مئنجه سنین گوناھین وار
شئله شئله یاشاییرسان

اینسان یاشا گل اولما شر
خجالندن آخیتما تر
کسریندن سوزون دوشر
دیله دیله یاشاییرسان

خالقین دردین اوخو نارین
برک آیاقدان اولسون یارین
دئسین واردی دوز ایلقارین
هله هله یاشاییرسان

قوربت یئرده اوتانیرسان
وطن ساری جان آتیرسان
آی بخته ور شاعیر(کئیوان)
گیله گیله یاشاییرسان

*دندان-عقل: عاغل دیشی
*دندان-آسیاب: انگ دیشی
*دندان-نیش: قاباق دیش
*آرواره: انگ

*کتف: چیین
*پشت: آرخا، بئل، کورک، دال
*سینه: کؤکس، دؤش
*پستان: امزیک، دؤش
*لاله-گوش: سیرغالیق
*غضروف: گمیرچک

*زیر-کتف: قولتوق
*خون: قان

*پوست: دری، قابیق
*لب: دوداق

*گیسو: تئل، بیرچک، بیرچک

*موی-بلند-بافته-شده: هوروک

*ریش: ساققال

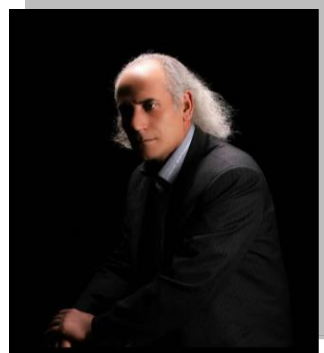
*سییل: بوغ، بیغ

*ناخن: دیرناق

@@@@@@@@@@@@@@@@@@

پ ب (کئیوان) حسین اوغلو

یاشاییرسان

قفسین نه لذتی وار
گوله گوله یاشاییرسان
الدن گئدیپ بول ایختییار
بیله بیله یاشاییرسان

**پ ب (کئیوان) حسیین اوغلو
اوولادین آنا**

دایانیدی عرشه ظولمیله سیتم
بوراخیب زیبیله اوولادین آنا
یئرسیز جینایتیه گوتوروب قدم
گور نئجه یاشاییش گئتیریپ جانا

یارانمیش بوغولور دردین الینده
بلکه ده حیاتین سوندور الله
جوموب خیاللارا شئله بئلینده
قیامت اولوبدور دیل آچیب گناه

باغلانیدی چیخیش یولو اوزونه
خاغسیزلیق قارشی یانان خیلیقتین
سئوگی دونیالاری باتدی کوزونه
کیمسه بیلیمیر آغزینداکی سوزو نه

بالاسیندان اولوب آتا شرمنده
یارادان اوزوده پئشمان دایانیب
پول الله اولوب یارانمیش بنده
دونیا تپه دیرناق قانا بویانیب

گئت گئده ظولمتیه چئوریلیر حیات
دونیایه گوز آچان اینامدان دونور
گونشین اونونده بولودلار قات قات
یاریم جان اولوبدور اولدوزلار سونور

آل قابر قارین بوش تاپیلیمیر چورک
ال آماندا قالب اینسانلار بئله
دئیرلر گوناھکار اوزونسن فلک
گئتیرنمیر کیمسه دردینی دیله

مات قالاراق جانان طبعیت یانیر
تورپاقدای اریبیر داشدا اریبیر
نادانلار عالیمی کوکوندن دانیر
مورکوله ییب عاگیل هوشدا اریبیر

آنا دوغدوغونو نایلونا بوکوب
بیر زیبیل قابینا آتیبدر آغلار
(کئیوان) ائشیدنن دارا چکیلیب
باشینا پالازین بوروسون چاغلار

*****

**آشیق صیاد کلیرلی
یاخشیدیر**

مین دیوان باغلاسن، بیر آج دویورماز
بیر آجی دویورسان، و آلاهییاخشیدیر
یوز عالیم اولاسان، حاققیآ بیرماز
بیر بیچاره حالون، سورسان یاشخیدیر

گئجه گوندوز اوخو، آیهقرآندن
یالاندان مایه قوی، او عزیز جانان
درده دیمز سؤ یله، شهرتدنساندن
بیر ائوسیزه بیر ائو، قورسانیاخشیدیر

سئویله "صیاد" نامرد، مرده نه لازیم
قوی حاقدان سئویله سین،

كۆرپەمىن بئشيبىنە
نوهسى ديز اۆسته چىخان آتاما آنا دا
بىر وقت سندن اۇنجه راستىما چىخان
سنى مندن آلان قادىنىما دا

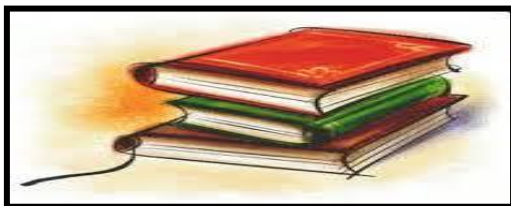
ايسته ديم سون دفة باسىم باغرىما
دئدين "نه يه لازم؟ يوخ، ياخشى دئيبيل"
آغلادىن، دئديم كى "كىرى، آغلاما"
دئدين كى "ياغيش دى، گۆز ياشى دئيبيل"

بو گۆروش سونونجو گۆروش دو داها
"بو گفن آيرىلىرىق" دئيبىب گلميشدين
بس نيبه منىمله سون آيرىلىغا
ان گۆزل دونونو گئيبىب گلميشدين؟

بس نيبه او ج فره گۆزل دىن اوندا؟
ايندى بونو نجه يوزوم بىلميرم
بلكه ده سون دفة منىم يادىمدا
گۆزل قالماق ايدى آرزون، بىلميرم

بىر سئوگى يارىمچىق قيرىلدى او گفن
ياغيش دا كسىلدى، بولود دا گئتىدى
بىر قىزلا بىر كىشى آيرىلدى او گفن
هرهسى بىر يانا اوز توتوب گئتىدى

او قىزدان گۆزل قىز تاپىلماز داها
داها او كىشى دن ايگىدى يوخدور
آما بو دنيا دا خوشبخت اولماغا
داها هئچ بىرىننن اومودو يوخدور

بوتللى سازىم يايلىسىن هر يانا، بو حاقق آوازىم
ظولمون قاباقىندا، دورسانياخشىدېر

سالىسىن

خالىق درگاهىندان، بىر حاق سۆز سئويله
قوى يئريله گؤيو، لىزىبه سالىسىن
بىزكى فقير لارىن، حاققىن وئرمدىك
تانرى مَدَد ائتسىن، دادىنھا لىسىن

بش گونلىك دونيادىر، بودا گئچه جك
هر كىم اكديگىنى، واللله بىچه جك
ياخشى پىسى تانرى، اوزوسئچه جك
خىيرقدم گؤتور، او سنه قالىسىن
*

"صىاد" سئويلىياندا، حقيقت سئويله
وئرمه وعده وئردىن، گل عمل ائيله
سارساغىن نا كسىن، عؤمور نو پئيله
مردىاشا قوى مردلر، يادىنا سالىسىن
*****

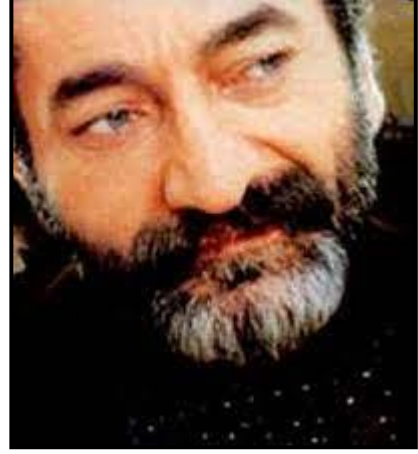
رامىز روشن

بو وقتسىز سئوگىننن اجلى يئتىدى
بؤيدو قىسمتىمىز يا تئز يا دا گئچ
هره اوز دردىنى آپاردى گئتىدى
بس نيبه دردىمىز آزالما دى هئچ؟

دنيا داغىلمادى بىز آيرىلاندا
گؤيلر بىر آز ياغيش چيله دى آنجاق
من سنه خوشبختلىك ديله ديم اوندا
سن منه راحتلىق ديله دىن آنجاق

راحتلىق ديله دىن ائو ائشيبىمه

يوسوف خيال اوغلو ئىلرسن؟

بعضا آجى دىنمز، بعضا ده ياغمور
سئوگىلىم، گولومسه، هر شى اونودولور
سوسقونوق بو آخشام اوستو
حسرتنه يانميشيق، ئىلرسن

بىر گون، بو محزون سئودادان گئرىيه،
قالارسا، سادهجه او حوزون قالار
سن ده آنلادىن كى
ياپا-يالنيزيق...

بولوشمامىز ياساق،
گوروشمه موز اوزاق...

دئوريلمىش قدح لركىمى،
دئونور باشىمىز،
ئىلرسن؟

آه، گؤزلىم!

اينجىنمىش بىر سسى واردىر ياغمورون
ياناقلارىنا ووردوغوندا حىس اندرسن.

و بىر وداع سؤزجو بو،
ساجلارىنا،

تيتره ين بىر اؤپوجوكله توخوندوغوندا
بو آنى دوندورماغا يتتمز نفسين.
بىر فىلم صحنه سى كىمى آخار گئدر آيرىلىق
ئىلرسن

بىز ذاتا هئچ بىر روماندا اؤز حياتىمىز
راستلاشمادىق.

بوتون شارقىلار بىزى يانلىش آنلاتمىشدى
و بوتون تاپماجالار يارىم بوراخىلمىشدى.
تنها كوچه لرده اوشويوب دوردو سىرتىمىز
اويسا توتدوغوموز بالىقلارى بئله
يئنىدن دنيزه باغىشلامىشدىق.

بىز، حياتا داير
هئچ بىر يانلىش ائتمه مىشدىك
ئىلرسن؟

بىز بو سونوجو حاق ائتمه دىك
يوخ، ائتمه دىك
عؤمروموز بو تالانا لايىق دئىلدى.

بعضا آجى ووردو، بعضا ده ياغمور
هئچ گولمه دى اوزوموز،
هئچ بؤيومه دى گولوموز
بىزى يالنيزجا آخشاملار قوجاقلادى،
بىلرسن.

صاباحا چىخمايان بىر يول ايدى يثرىدىگىمىز.

ئىلرسن؟

بىز بو عشقى سوردوره بىلمزدىك،
اينان، سوردوره بىلمزدىك.
قلىمىز بو هيچانا موسايد دئىلدى.

بىزه هپ آجيلار قالدى، بىزه هپ ياغمور...
اونوتماسان بئله آرتىق اونوتموش كىمى ائده-جكسن.
و بوروشدوروب-بوروشدوروب آتديغيم كاغيدلاردا،
هئچ بيتيره بىلمه-ديگيم بىر شعر اولاراق قالاچاقسان...
*شعر-اوجاغى

@SheirOcagi

بعضا آجى دىنمز، بعضا ده ياغمور
سئوگىلیم گولومسه، هر شئى اونودولور
سوسقونوق بو آهشام اويتو
حسرتە يانميشيف
ئىلرسن؟

بىر گون، بو اؤيكونون سونونا گلينجه
انسيزين دئسم كى: خوشجا قال جانيم!
اونودارسان،
مجبورا اونودارسان
اولدوزلار سؤنر، بو عشق ده بىتر
بعضى گون خاطرلايينجا،
سسسىزجه آغلاريق.
ئىلرسن؟

صمد بهرنگى نين دوغوم گونونه عائد

وولقادا اوتايا، بو تايا باخدیم،
عكسىم سويا دوشدو.
سولاردان آخدیم...
آرازدا چىمنده سن لاپ اوشاقدىن.
آراز اوخشامير بو چايين رنگى!
آه، صمد بهرنگى، صمد بهرنگى!
سنمى گوجسوز ايدىن، آرازمى درين؟
دردى نه بؤيوكموش او ساحل لرين!
دؤزدون ذلتينه آغير ايل لرين!
آلنين دا گنج ليپين اوميد چلنگى،
قلبينده آرزولار... صمد بهرنگى!

سولارا باخىردىم سانكى آرازدير...
اوزورسن... سو ايستى، ساحل دايازدير!
بس بو تلاش نهدير؟ آنلاشيلمازدير!
دئ نيهه ديشدى سويون آهنگى؟
نه اولدو، نه اولدو، صمد بهرنگى!؟

آه، به بىم، آه...!
ككرمسى بىر دادى واردير گؤز ياشينين،
دوداقلارينا سىزىنجا فرف ائدرسن.
ايچينده كى وورغون عشقلر مزارليغيندا
آيرىلىق، اولومدن اوسته يازيلينجا،
گئدنى دوردورماغا يئتشمز سسين
بىر ائمه كىمى دولانار بدنندن پشمانلىقلار،
ئىلرسن؟
بىز ذاتا هئچ بىر سينمايا تام واختىندا يئتيشه
بىلمه-دىك.

بوتون واپورلار بىزدن اؤنجه قالخيمشدى.
و بوتون بىلئت لر بىز گلمه دن ساتيلميشدى.
بوشونا تالاشلاردا يوردوق گونلر يىمىزى.
اويسا نوحون گميسينده بئله بىزه يئر قالماميشدى.
و هيچ بىر خوشبخت ليگه آديميز قئيد اولماميشدى.

تحقیقاتی نیز در جمع‌آوری فولکلور آذربایجان و نیز در مسائل تربیتی از او منتشر شده است. در ۱۳۴۲ "کتاب الفبای تورکی آذربایجانی" برای مدارس آذربایجان را نوشت که این کتاب پیشنهاد "جلال آل‌احمد" برای چاپ به کمیته پیکار جهانی با بیسوادی فرستاده شد

اما صمد بهرنگی با تغییراتی که قرار بود آن کمیته در کتاب ایجاد کند با قاطعیت مخالفت کرد.

بهرنگی در نهم شهریور ۱۳۴۷ در رود آراز (ارس) و در ساحل روستای شام‌گولیک کشته شد و جسدش را چند روز بعد در ۱۲ شهریور در نزدیکی پاسگاه کلاله در چند کیلومتری محل غرق شدنش از آب گرفتند. نظریات متعدد و مختلفی درباره مرگ بهرنگی وجود دارد.

از روزهای اول پس از مرگ او، در علل مرگ او هم در رسانه‌ها و هم بشکل شایعه بحثهایی وجود داشته‌است یک نظریه این است که وی به دستور یا به دست عوامل دولت پادشاهی پهلوی کشته شده‌است. که شواهد مستندی در این باره وجود دارد.

@turk-bilgi

@@@@@@@@@@@@@@@@

ناظم حکمت

دلی قانلیم!

دلی قانلیم،

یاخشی باخ اولدوزلارا!

اونلاری بلکه بیر دها گوره‌مزسن.

بلکه بیر دها،

نه کول وار توتماغا، نه بیر سال قایا،
طوفانمی باشلادی؟ نه اولدو چایا؟!
بس نییه گلمه‌بیر هئچ کس هارایا؟!
دهشتمیش حیات لا اولومون جنگی!
آراز، هانی او گنج، هانی بهرنگی؟!

ایلک قارانقوشوبدو، او ایلک باهارین،
بوغولدو چنگی ده قارا سولارین،
قلبیمده آغری وار، سینه‌می یارین،
آسین اورادا بیر بوئن-والد * زنگی!
دئسین آراز بویو:

*صمد-بهرنگی، *صمد-بهرنگی!

*بوئن-والد: آلمان اولکه‌سینده بیر فاشیستی کمپین آدی دیر.

*احمد-جمیل

*اوتالی-شاعیر

کوچورمه:

*ادبیات-ائوی

بو گون، بیزلر اوچون معلّم گونودور.

@adabiyatevi

بهرنگی در ۱۹ سالگی ۱۳۳۹ اولین داستان منتشر شده‌اش بنام عادت را نوشت یک سال بعد داستان تلخون را که برگرفته از داستانهای آذربایجان بود با نام مستعار "ص. قارانقوش" در کتاب هفته منتشر کرد و این روند با بی‌نام در ۱۳۴۲، و داستانهای دیگر ادامه یافت

بعدها از بهرنگی مقالاتی در روزنامه "مهد آزادی"، توفیق و... به چاپ رسید با امضاهای متعدد و اسامی مستعار فراوان از جمله داریوش نواب مرغی، چنگیز مرآتی، بابک، افشین پرویزی و باتمیش و...

او ترجمه‌هایی نیز از "انگلیسی و تورکی استانبولی" به فارسی و از فارسی به تورکی آذربایجانی (از جمله ترجمه شعرهایی از مهدی اخوان ثالث، احمد شاملو، فروغ فرخزاد، و نیما یوشیج) انجام داد.

هم او گونده، هم بو گونده،
«خاقانی» نین آباغیندا،
ائی دبییرمان داشی کیمی،
آغیر کونده!

تانیس دیوان، دوغما زیندان،
میلی کندیر، قیزیل زنجیر،
«آخسیتان» یم، حو کمرانیم،
بو قاندالدان بوراخ منی،
چیخیم گئدیم آزادلیغا!
گئدیم چیخیم «باباداغ»،
گئدیم قوزو اوتارماغا،
من اکینه، من بیچینه،
چیخیم گئدیم ائل ایچینه.

شعرین دوشوب دیلدن-دیله،
«شاه ختایی»، شاعیر بابام!
سنله سوزوم توتسا بئله،
نه زهیملی قیلینجین وارا!
بو قیلینجیدان، تخت و تاجدان،
بو شوهرتدن،
بئله دینی سیاستدن،
بوراخ منی،
چیخیم گئدیم آزادلیغا!

سن شاه اوغلو «شاه عاباس» یم!
قال عاغیللی وزیرینله،
نئچه-نئچه اسیرین له!
غفیل بیر شاه غضبی یله-
قوپولاجاق آغیر سارای قضاسیندان،
بیردن-بیره فورست تاپان
وزیر-وکیل قیصاصیندان،
بوراخ منی،
چیخیم گئدیم آزادلیغا!

اولدوزلارین ایشیغیندا،
قوللارینی اوفوقلر کیمی آچیب گره مزسن.

دلی قانلیم!
سنین بئینین ایچی،
اولدوزلو قارانیقلار قدر گوئل،
قور خونج،
قودرتلی و ائی دییر.
اولدوزلار و سنین بئینین،
کائیناتین ان موکمل شئی دییر.

دلی قانلیم!
سن کی،
یا بیر بوجاق باشیندا قان سیزاراق قاشیندان
اؤله جکسن،
یا دا بیر دار آغاجیندا جان وئر جکسن،
یاخشی باخ اولدوزلارا!
اونلاری گوره مزسن بلکه بیر داهای.

دلی قانلیم!
یاخشی باخ اولدوزلارا!...
*****

موسی یعقوب

بوراخ منی، چیخیم گئدیم آزادلیغا!

هه، من ده درد-المم ده،
 «نسیمی» یه شاهید اولان «حلب» ام ده،
 بیر دلی سوو شاهزاده یم،
 غریبیم ده، «کرم» ام ده،
 من ده «ملیک ممد» ام ده.
 سن ائی خائین، سن ائی پاخیل،
 قان قارداشیم،
 بو قوبودان بوراخ منی!
 ائی خبرچی قوش جله سی،
 ائلچی داشیم،
 بو اویوندان بوراخ منی،
 چیخیم گندیم آزادلیغا!
 قوش قوشلایان، اوو اوولایان،
 اؤز مولکونده حوکوملو خان،
 «فتحعلی خان»، «ابراهیم خان»،
 «آغاسی خان!»
 چکیشمه دن، دیدیشمه دن،
 «منم-منم» مرضیندن،
 بیر-بیرینی یوخ ائله مک هوسیندن،
 یعنی اولوم غرضیندن،
 بوراخ منی،
 چیخیم گندیم آزادلیغا!
 ووروب کئچدیم بو سدلی، بو حدلی،
 سن ده، سن ده،
 «قوبئرناتور»¹ حضر تلی!
 او یانغینین آغریسیندان، آجیسیندان،
 اؤز بییمین قامچیسیندان،
 اؤز آگاما سن وئردیگین اختیاردان،
 کند خودامیز،
 گل بو قانماز خودا یاردان بوراخ منی،
 چیخیم گندیم آزادلیغا!
 سنین دیرمی بو گوئی خزر،
 خزر بویو وته گه لر²?

¹ پ- ولایت رئیسی، والی (Governator)

² چای، گؤل و دنیز بالیق لارینی اوولاماق اوچون ساحیلده یئرلشن منطقه @SheirOcagi(Vətəgə)

اوقتی درب را شکافتند دیدند کرمی زیر قسمت سیاهی لکه رنگ وجود دارد.

پادشاه از پاسخ او خوشش آمد و دستور داد مرد فقیر را به گوشه ای از آشپزخانه برده و مقداری از پس مانده غذاها را به او بدهند!

روز بعد پادشاه که سوار بر مرکب یکی از اسبانش شد بود رو به مرد فقیر کرد و گفت
این بهترین اسب من است نظر تو چیست؟

مرد فقیر گفت شاید این اسب در تند دویدن بهترین باشد که هست ولی یک ایرادی نیز دارد پادشاه سوال کرد ای مرد بگو بینم چه ایرادی دارد؟

مرد فقیر گفت: این اسب در اوج دویدن هم که باشد وقتی رودخانه ای ببیند به درون آب می پرد پادشاه باورش نشد!

برای اثبات ادعای مرد فقیر ، سوار بر اسب از کنار رودخانه ای گذشت ناگهان اسب با دیدن رودخانه سریع خودش را درون آب انداخت

پادشاه از دانایی مرد فقیر متعجب شد و دستور داد که مرد فقیر را مجدداً به محل قبلی برده و پس مانده غذاها را به او بدهند.

روز بعد خواست تا او را بیاورند وقتی فقیر را نزد پادشاه آوردند؛ پادشاه از او سوال کرد:

مردک بگو دیگر چه می دانی؟
مرد که به شدت ترسیده بود گفت:
می دانم که تو شاهزاده نیستی!!

اصالت چیست؟

در زمانهای گذشته درب قصر یکی از پادشاهان لکه سیاهی افتاده بود خادمین دربار هر کاری کردند، نتوانستند لکه را از بین ببرند

یک روز مرد فقیری از این موضوع مطلع شد و گفت من می دانم چرا درب قصر پادشاه سیاه شده است مرد فقیر را پیش پادشاه بردند و ایشان به پادشاه گفت

داخل درب گرانبهای قصر شما کرمی هست که مشغول خوردن درب است!

پادشاه به او خندید وگفت ای مردک مگر می شود در داخل درب کرم زندگی کند؟

مرد فقیر گفت ای پادشاه من یقین دارم کرمی در آن وجود دارد

پادشاه گفت بسیار خوب!
دستور می دهم درب را بشکنند اگر کرمی نبود گردنت را می زنم
مرد هم پذیرفت

ولی تو به جای پاداش مناسب، دو شب مرا به گوشه ای از آشپزخانه فرستادی و غذای پسمانده دربار دادی
چون این کار تو را دور از کرامت یک شاهزاده دیدم
فهمیدم تو شاهزاده نیستی

یادمان باشد بنیادیترین "خصوصی ما انسان ها ذاتی" است

هیچگاه آدم کوچک بزرگ نمی شود و هیچوقت بزرگ و بزرگ زاده کوچک نمی شود

نه هرگرسنه ای، فقیر است

و نه هر بزرگی، بزرگوار

مهم "اصالت" و "ریشه" آدم است
و اینکه

درچه مکتب و مسلکی و چگونه محیطی تربیت یافته است!!

تو اول بگو با کیان زیستی پس آنکه بگویم که تو کیستی

پادشاه به خشم آمد و او را به زندان افکند
ولی چون دو مورد قبل را درست جواب داده بود
در پی کشف واقعیت نزد مادرش رفت و گفت ای مادر
راستش را بگو من کیستم این درست است که
شاهزاده نیستم؟!

مادرش بعد کمی طفره رفتن گفت: حقیقت دارد
پسر من! من و شاه از داشتن بچه بی بهره بودیم
و از به تخت نشستن برادرزاده های شاه هراس
داشتیم؛

وقتی یکی از خادمان دربار تو را به دنیا آورد تو را از
او گرفتیم و گفتیم ما بچه دار شدیم
بدین صورت پادشاه از راز شاهزاده بودن خود باخبر
شد!!

پادشاه بار دیگر مرد فقیر را خواست و از سرّ دانایی
او پرسید.....

مرد فقیر گفت:

اعلت سیاهی در را از آنجایی فهمیدم که هر چیزی
تا از درون خودش خراب نشود از بین نمی رود!

علاقه اسب به آب را چون پاهایش پشمی بود و
گلک داشتند فهمیدم که در زمان گره بودن در زمان
چریدن در چراگاه حتما روزی از شیر گاومیشی تغذیه
کرده و حتما به آب تنی علاقه مند است.

پادشاه پرسید:

"اصالت" مرا چگونه فهمیدی!؟

فقیر گفت:

من پاسخ دو سؤال مهم زندگیتان را دادم

مليحه عزيز پور

بیه!

يارالاريندان تانيديم ايندى!
قارا باغا- تبريزه بنزه بيرسن.
آدين؛ غزه ديرا
ايندى تانيديم...
آغلاما قوزوم!
دونيانين باشينا داش دوشور
گوز ياشلارين.
آغلاما...
باخ!
گور ننه
مدرن اويونباقلار وار پئورنده!
گوزل اويونباقلاردير.
دموگراتپى عمى لر گتيريلدرا
آل اوينات،
آما گوزله،
سول طرفيني آپارماسين
بو پيچى لر...
گل قوبوما قاداسي!
يوفسا
قان آپاراجاق يئر اوزونو...
اولسون!
نه ده اولسا؛
گنيمه يه كفن ياقشي!
وطن ساغ اولسون
و
سن...!
جهنمي ده جنت دير
وطنين.
اوزولمه!
دوز، اوره بينين باشينا گومه جه يم وطنين؛
وطنسيز لييني...!
آغلاما...
آرقايين يوم گوزلريني...
آرقايين اول
قاداسي...!

نييه آغلاييرسان؟
اويونباغيني مي ايتيريبسن؟
آخ خ!!!
هاني بس ساغ قولون؟
نه ده گوزه ل گوزلرين وارا
آتان،
زيتون باغلارينا يئرلكه ييب يقين!
آتان- بابان كييم دير؟
آدني سوروشماميشام هنج!
آدين نه دير؟
كييم كوكسونه دامغلاييب
آرينين ميهوللوغونو؟
موسى سان؟
مهمر سن؟
كييم سن؟
بلكه مسيح سن عزيزيم؟!
آفى او بويموشدو؛
ساغ گوزونو پيقارتسالار،
سول گوزونو ايسمارلا.
ساغ قولونو كس سه لر،
سول قولونو ايسمارلا...
- وطنين ، ساغى، سولو اولموركى -
پيليرم .
آما، كيمن سن؟
هه هه هه هه هه !!!

مشخصات کلمات تورکی موجود در زبان فارسی

- ۹ - کلمات فارسی که با پسوند «ار»، «اؤر» ختم می‌شوند. مثال: قاطر، چادر، بهادر و ...
- ۱۰ - کلمات فارسی که با پسوند «اؤل»، «اؤل» ختم می‌شوند. مثلاً: فراوؤل، یساول، قرقاول و ..
- ۱۱ - کلمات فارسی که با پسوند «داش»، «تاش» ختم می‌شوند. مثلاً: داداش، آداس، سرداش، کونولتاش، یکتاش و ...
- ۱۲ - کلمات فارسی که با پسوند «غَه/غِه»، «قَه/قِه»، «کَه/کِه»، «گَه/گِه» ختم می‌شوند. مثال: داروغه، یرقه/یورقه/یورقه، آلکه (اؤلکه)، الکا (اؤلکا)، جلگه (جولگه/جولگه) و ...
- ۱۳ - کلمات فارسی که با پسوند «قی»، «قو»، «غو» ختم می‌شوند. مثال: قرقی (قئرقی)، برغو (بورغو)، یرغو (یورغو) و ... سؤزلر.
- ۱۴ - کلمات و افعالی که در ساختار آنها حروف «ق» و «چ» باشد، تماماً منشأ ترکی دارند. مثال: قاقاق، قیچی، قاج، قارچ، چاقو
- ۱۵ - کلمات و افعالی که در ساختار آنها حروف «ک» و «چ» باشد، منشأ ترکی دارند. مثال: کوچ، کوچه، کوچک، چکول، چاک، چابک، کچل و ...
- ۱۶ - کلمات و افعالی که در ساختار آنها حروف «ق» و «د»، «ت» باشد. مثال: قاتر، قاتوق، قره‌قات، قوروت، آنقوت، قاتار/قطار و ...
- ۱۷ - کلمات فارسی که در ساختار آنها «نگ» و «تنگ» باشد و یا کلماتی که با این پسوندها ختم شوند. مثال: سرنگ(سورماق)،النگو (النگ،ال در زبان ترکی به معنی دست)، فشنگ، تفنگ، سنگر،زرنگ ، قشنگ ،اوزنگ(افسار) و .. [به استثناء کلمات دخیل سنسکریت وهندی)
- ۱۸ - کلماتی که با حرف «ی» شروع می‌شوند منشأ ترکی دارند. مثال: یام، یامچی، یونجه، یالغ، یال، یله، یان/یون (در ترکی به معنی اسب است) این کلمه در فارسی به شکل «نریون» و «مادیون»/«مادیان» و با افزودن علامات جنسیت «نر» و «ماده»/«ماد» به اشکال فوق در زبان فارسی وارد گشته‌اند. در بعضی از موارد

- ۱ - کلمات فارسی که با پسوند «آق»، «آغ»، «آک»، «اؤک» ختم می‌شوند. مثال: اتاق، سراغ، الک، یدک، چابک و سایر ...
- ۲ - کلمات فارسی که با پسوند «مَه/مِه» ختم می‌شوند. مثال: دکمه//تکمه (دوگمه / دوکمه)، (تؤکمه/تؤکمه)، قیمه (قیمه/قیمه)، سرمه (سورمه/سورمه)، چکمه، دلمه، چاتمه، قاتمه، چنباتمه و ... (با استثناء کلمات عرب دخیل در فارسی).
- ۳ - کلمات فارسی که با پسوند «اوق»، «اؤق»، «ایق» ختم می‌شوند. مثال: قرق، آغروق، ایلیق، بلوک، چابک/چابوک و ...
- ۴ - کلمات فارسی که با پسوند «چی»، «چی» ختم می‌شوند. مثال: سورچی، قورچی، یورتچی، ارابه‌چی، قهوه‌چی، یازیچی و ...
- ۵ - کلمات فارسی که با پسوند «لیق»، «لیق»، «لوق» ختم می‌شوند. مثال: بوزلوق، قارلیق، باشلوق، اتالیق، باشلیغ
- ۶ - کلمات فارسی که با پسوند «لاق»، «لاخ» ختم می‌شوند. مثال: ییلاق، قشلاق، باتلاق. پسوند «لاخ» از قدیمی‌ترین پسوندهای ترکی است که در زبان فارسی داخل گشته و در ساختار لغات بسیاری کاربرد دارد. مثال: سنگلاخ، رودلاخ، نشیب‌لاخ، سولاخ/سوراخ، دیولاخ و ....
- ۷ - کلمات فارسی که با پسوند «ماق»، «مق»، «مق» ختم می‌شوند. مثلاً: چخماق، قیماق، تخماق و ...
- ۸ - کلمات فارسی که با پسوند «آر»، «آر» ختم می‌شوند. مثال: قاتار (قطار)، چاپار، آچار، چپر، دچار و ...

آشیب داشدیق ...
 گوئی اوزونده بیرگه لشدیک،
 لاپ قاریشدیق،
 قاتیم- قاتیم،
 یئل اسیردی، کئچمیشه تایی،
 داها بیزی تاپدامیردی،
 بیز ده، داها قاچما بیردیق،
 دولانیردیق یاواش- یاواش.

دؤبولوردوک،
 اوغولوردوق،
 ازیلیردیق،
 بوغولوردوق،
 بوشلامیردیق،
 ائلمیزی.

گونش ساچدی،
 یئل یورولدو، حزینلشدی،
 باشا دوشدو بو بیرلییی،
 داها بیزی بودامادی.
 اوخویوردوق دیلمیزی! ...

ایللر بویو دارانمایان تئلریمیز،
 داراق آلدی یئل الیندن.
 داراقلانیدیق، تومارلانیدیق،
 گویدن یئرہ یووارلانیدیق.

بیر- بیرنه دویونلنمیش فیکریمیزی آیبیرمادیق،
 بیر- بیریندن،
 بیرگه لیکله سپه لندیق یئر اوزونه.
 چوخوموزو توپراق اوتدو،
 آما قالانلار لا بیرگه،

به اول این کلمات پروتئز «پ» علاوه می‌شود مثال:
 «پیاله»، «پیام» و.. لازم به ذکر است در بعضی از
 موارد حرف «ی» کلمات ترکی با حروف «چ» و «ج»
 عوض می‌شوند. مثال: یلقه به شکل جلقه/ جلیقه،
 «یرمه» به شکل «چرم»، «یادو» به شکل «جادو»،
 یده(سنگ مشهور) به شکل «جده» و .....

۱۹- کلمات و افعالی که در ساختار آنها حروف «ق» و
 «ز» باشد ترکی می‌باشند: قاز، قوزک، قوزه، قزوین،
 قوز (این واژه به شکل گوژ در زبان فارسی وارد شده
 است).
 ۲۰- کلماتی که در ساختارشان حروف «ت»، «پ»
 باشد ترکی هستند. مثال: تپش، تپیدن، تپه، توپال
 ۲۱- کلماتی که در ساختارشان حروف «چ»، «پ»
 باشد منشأ ترکی دارند. مثال: چاپار، چپاول، چپر،
 چاپ و....
 ۲۲- کلماتی که در ساختارشان حروف «ج» و «غ»/
 «ج» و «غ» باشد منشأ ترکی دارند. مثال:
 بوغچا/بقچه، غنچه، چاغ، چوغول/چغلی، جیغ،
 ۲۳- کلمات فارسی که با پسوند «مان»(مان در زبان
 ترکی پسوند شدت است). مثلا : آرمان
 ،سازمان، آسمان(بسیار آس=بسیار آویزان) و...
<https://t.me/anayurdumxalav>

*****

خوشنام

یانکی گئییم اوگئی اولدو.
 بیرجه داملا سویا چؤندوک،
 او حال گؤردوک، بیز هامیمیز سویوموشوق،
 بیر داملا سو ...
 هامیسی بو! ...

سایا گلمز سویا چؤن بو دولولار،
 داملا لاشدی،

سورونوروک سونا قدر،
بنیز لرده سئوینج، کدر ...
باخ نه خبرا! ...

بئله لیکله:
گلیب چاتدیق بیر هامارا،
دایانیبان دالغالاندیق،
بیر بالاجا دالدالاندیق.
او حال گوردوک،
چوخ اوزاقدان،
آنا دنیز -
سینه گریب پاریلداییر،
چالپالانیر، بیزه ساری -
دالغالانیر،
ال اوزالدير -
هئی جالانیر.
چالخالانیر ...
چالپالانیر ...

اوز چئویردیم یولداشلارا،
دئدیم: آخین، دایانمایین،
آنا دنیز قاباقدادیر.
دوز گلمیشیک یولوموزو،
یورولمایین آ، یولداشلار،
یول کسنمز بیزه داشلار.
آخین - آخین،
آرخاداشلار.
وطنداشلار
آ، دیلداشلارا! ...

دوشدو یولا، او حال هامی،
گؤزلر یاشلا دولا - دولا،
هامی بیرگه هارای چکدیک،

جومالاشیب گؤلچه اولدوق،
نئچه گؤلچه.

بیزه دوشمن اولان او یئل،
یئنه گلدی بیزه ساری،
آنجا بیزه تکان وئردی، سیلکه له دی -
یولا دوشدوک.

بوز داغلاردان، دره لردن،
آخا - آخا بیرگه لشیب بیر سئل اولدوق.
نه داش، نه داغ،
یولوموزو توتانمادی.
داشی بیخدیق،
یئری سؤکدوک،
آخین ایچین بیر یول آچدیق،
اؤزوموزه بوز داغلاردان، یالديز آلدیق،
بوز بویالی دره لردن،
بوز بولانلیق سئل اولراق آخین ائتدیک.
دایانمادیق یوللار بویو،

بو گئدیش ده -
یولداشلارین بیر آزی دا،
توپراقلارا یولداش اولدو.
یئرہ جومدو،
بیزدن آیری!
کدر یئدیک،
آجی چکدیک،

دیدیلمه دیک یاد اللرله،
دایانمادیق بیر آنی دا،
آخین ائتدیک دره لردن،
قایالاردان، سره لردن،
داغلار قالدی آرخامیزدا،
یورقونلوق وار هامیمیزدا.
آغیر بیر یوک چینیمیز ده،

اودا منیم کیمین باختی دوشگوندور
 اوره ینده اولان درد آزاری چک

عومرومون پایینادوشوب قاسیرغا
 باخما دایاناقدا دونموشم داغا
 بئنیزیم بنزه بیر سارالمیش تاغا
 خیالیمدا گزن سون باهاری چک

اوره بییم حسرتدن جادار جاداردی
 منی داراچکن گوزو خوماردی
 «کوسگون» و گوزیاشی سئل تک آپاردی
 کونلومده تالانان انتظاری چک
 *****

نجیب فاضیل قیساکورک
ساکاریا¹ تور کوسو

اینسان بو، سو میثالی، قیوریم-قیوریم آخار یا،
 بیر یاندا آخان منم، او بیر یاندا ساکاریا.

سو ائتر یوخوشلاردان، هپ باساماق-باساماق،²
 منیمسه آیین یازیم، یوخوشلاردا سوساماق.

هر شئی آخار... سو، تاریخ، اولدوز، اینسان و فیکیر،
 نؤودانلار جوت؛ بیریندن نور آخار، بیریندن کیر.

اورا بیزیم یئریمیز دیر،
 گوئی دنیز اوژ ائویمیز دیر.

تالاز آلدی سه سیمیزی،
 تنز های وئردی هاییمیزا،
 هر داملانین اللرینده، بیر دسته گول،
 بیزه قارشى سپه-سپه،
 بیز اونلاری، اونلار بیزی اوپه- اوپه،

سپه لندیک سپنه سپنه،
 گوئی دنیزین،

دنیز بیزه سایغی دویدو،
 یالدید آلدیق، گوژلشدیک،
 بیرگه اولدوق بیز هامیمیز،
 دنیز بیزه وطن اولدو،

بیز قور تاردیق، داملالیقدان،
 تکجه لیکدن چکدیییمی -

دئدیم بیر بیر داملالارا،
 هامی بیلدی بیز چکنی،
 بیرگه لییین فایداسینی،
 دویدو هامی!...

بیز ال وئردیک، بیله لشدیک،
 یئل اسدیکجه، گوئی دنیزین سپنه سپنده،

اوجا سسله:

اوخویوروق، بیز هامیمیز،
 بیز دنیزیک ...

بیز دنیزیک ...

*****

منوچهر عبدی «کوسگون»
درد آزاری چک

رسام قلمینه قوربان اولارام
 یول وار اوره یمده یارا ساری چک

بوتون بونلار سنده دیر، بو آغیر بیللمه جه لر،
ساکاریا، قندیل لر قاطران تۆکدو گئجه لر.

ویجدان عذابینا ائش، قاینا، قاینا ساکاریا!
اؤز یوردوندا غریبسن، اؤز وطنینده پاریا.⁶

اینسان اوچ-بئش داملا قان، ایرماق اوچ-بئش داملا سو،
بیر حیانا چاتدیق کی، حیانا قورموش پوستو.

گلدی اؤلوملو یالان، گتدی اؤلومسوز گئچک.
سیز، حیات سورن لئش لر، سیزی کی دیریلده جک؟

قافداغینی آسسالار، بلکه چکر ده بیر قیل،
بو عیفریتدن سؤالین قیلینی چکمز عاغیل.

ساکاریا، صاف اوشاغی، معصوم «آنادولو»نون،
دیوانه سی ایکی میز قالدیق آلاسه یولونون.

سن و من، گؤز یاشی یلا ایسلانمیش خمیردنیك،
رنگیمیزه باخسینلار، قانداق و چامیردانیق.

عقربین قیسقاچیندا، یوغورموش بیزی قدر،
آلدریما، بئله گلیمیش، بو دونیا بئله گئدر!

منه کفن دیر یاتاق، سنه تابوت دور حووض،
سن قیوریل، من ده گئدیم! سون پیغمبر قیلاووز.⁷

یول اونون، وارلیق اونون، گئریسی هپ آنقاریا،⁸
اوز اوستو چوخ سوروندون، آیاغا قالخ، ساکاریا...

¹ - تورکیه نین مارمارا بؤلگه سینده یتر آن ولایت لریندن بیری

² - یاواش-یاواش، درجه-درجه

³ - قناری

⁴ - نیل، میصیره ده بیر چای آدی

⁵ - دانوب، آروپادا بیر چای آدی

⁶ - هر کس طرفیندن خور گؤرونوب آشاغیلانان کیمسه

⁷ - یول گؤسترن، رهبر

⁸ - زوراکلی ایش

@SheirOcagi

آخیشدا توپالانمیش بویوک، کیچیک، کائینات؛
بو چیخان بولودا باخ، بو ائنن سویا عینادا!

فقط ساکاریا باشقا یوخوشومو چیخیر؟ نه؟
قورشوندان بیر یوک مینمیش، کؤپوکدن گؤوده سینه؛

چاتلاییر و بیر تینیر یوخوشو سؤکمک اوچون.
هئی ساکاریا، کیم دئمیش سویا وورولماز پرچین؟!

رئیم ایسترسه، سولار بوروق-بوروق بورولار،
سیرتینا ساکاریا نین تورک تاریخی وورولار.

ائیوا، ائیوا، ساکاریام، سنه می دوشدو بو یوک؟!
بو داعوا خور، بو داعوا اؤکسوز، بو داعوا بویوک!...

نه آغیر ایمتحان دیر، باشینداکی، ساکاریا!
مین بیر باشلی قارتالی نئجه داشیر قاناریا?³

اینسان دیر - سانیردیم کی موقدس یوکه حامل،
حامباللیق کی، سونوندا نه روتبه وار، نه ده مال.

یالنیز آجی بیر لوقما، زهرله بیشمیش آشدان،
و آیریلیق آنادان، وطندن، آرخاداشدان.

ایندی دؤیون، ساکاریا! دؤیونمک واختی بو آن،
کهکشانلارا قاقمیش اسکی گونشلیر آن!

هانی «یونوس ائمری» کی، ساحیلینده گزیردی،
هانی آردینا چیل-چیل قوتبه لر سپن اوردو؟

هارادا قارداشلارین، جؤمرد نیل⁴، یاشیل تونا⁵؟
گئدن شانلی یوروشچو، نه گون دؤنر یوردونا؟

مرمزلرین نبضینده هله چار پارمی تکبیر؟
تاپار می دللی روزگار او صدانی: «آلاه بیر»؟

پ. ب (کیوان) حسین اوغلو بیلمه دی کوزون

گیلیلیئم باختیم ایقبالییم ساری
اولمادی ازلدن کونلومون یاری
آلچاق گوردو منده اولان دیواری
دیل آچدیم دانمیشام بوزارتدی گوزون
ساخلایا بیلمه دی اوجاغیم کوزون

یازین قیرخ بئشینده گئتیردی خزان
وار یوخو بیر یوللوق آپاردی توفان
سازینی کوکله ییب اوخدو هئجران
ویسال دوستاقلاردا دوشوندو اوزون
ساخلایا بیلمه دی اوجاغیم کوزون

بايقوشون سئوینجی داغلاری سوکدو
قارتال ناله ائدیپ دیز اوسته چوکدو
اصلانلار دهشتدن ال آمان چکدی
چیرماقلادی چیلغین طبیعت اوزون
ساخلایا بیلمه دی اوجاغیم کوزون

ال چاتماز آرزولار جالاندی داشا
بهاریم بوغولدو پاییزا قیشا
بیر اویون قالمادی گلمه میش باشا
(کئیوان) یم ایتیردی یازیلیمیش سوزون
ساخلایا بیلمه دی اوجاغیم کوزون

پ. ب (کیوان) حسین اوغلو سوز وئترین منه

گیلیلیئم باختیم ایقبالییم ساری
اولمادی ازلدن کونلومون یاری
آلچاق گوردو منده اولان دیواری
دیل آچدیم دانیشدیم بوزارتدی گوزون
ساخلایا بیلمه دی اوجاغیم کوزون

یازین قیرخ بئشینده گئتیردی خزان
وار یوخو بیر یوللوق آپاردی توفان
سازینی کوکله ییب اوخدو هئجران
ویسال دوستاقلاردا دوشوندو اوزون
ساخلایا بیلمه دی اوجاغیم کوزون

بايقوشون سئوینجی داغلاری سوکدو
قارتال ناله ائدیپ دیز اوسته چوکدو
اصلانلار دهشتدن ال آمان چکدی
چیرماقلادی چیلغین طبیعت اوزون
ساخلایا بیلمه دی اوجاغیم کوزون

ال چاتماز آرزولار جالاندی داشا
بهاریم بوغولدو پاییزا قیشا
بیر اویون قالمادی گلمه میش باشا
(کئیوان) یم ایتیردی یازیلیمیش سوزون
ساخلایا بیلمه دی اوجاغیم کوزون

صاحیلدن ساحيله بویلانماق اوچون
بیر قارتال باغیشلی گوز وئترین منه
مظلوملار حاققینی بیین اوریین
یارماغا قیلینج تک سوز وئترین منه

گوزتچیسی منم اولو اولو وطنین
اوریبی دردیله دولو وطنین
گون به گون پوزولور حالی وطنین
دردینی دئمه یه داوز وئترین منه

اولمز ایکیترلی دوستاقلاردادی
اینیتظار گوزلر یولاقلاردادی
اوزکورلوک اوسته یئن سیناقلاردادی
دویوشه فرمانی تئز وئترین منه

تورپاق آل وئترینه باخانلار قانسین
یئرسیز قان توکنلر خالقندان اوتانسین

(کئیوان)ی وطنین قوربانى سانسین
دیوان قورماق ایچین گۆز وئرین منه
*****

موسی یعقوب

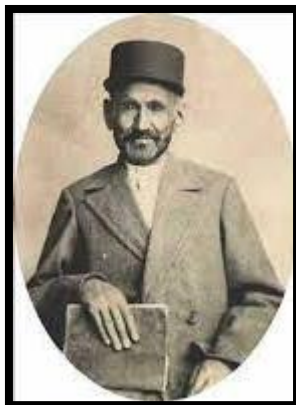
داریخیر

گرک بو حؤکمه ده بوینومو ایم،
منیم دار آغاجیم گۆیریر بیم؟
چارمیخا چکیلمیش آسما کۆرپویم،
یوکوم آییلنده بئلیم داریخیر،
آسمادان آسیلمیش الیم داریخیر.

کئچین او مئشه دن، داغدان، دره دن،
منه بیر تسلی گتیرین هردن!
الیم بوش، اووم دور کئچیر بره دن.
کیمسنه م داریخیر، کسیم داریخیر،
ایچیمده بیر غریب سسیم داریخیر...
*****

میرزه علی معجز شبستری

یوخدور علاج سؤیله دی درد جهالته

ساقی، بئش-اون پیاله گتیر بو جماعته،
تغییر وئر بو حالتی بیر باشقا حالته!

فرسوده قلب اوچون، اؤلوری روحی ملتین،
بیر تازه قوه ائيله عطا، روح ملتته!

بیر باده ایله رفع ائله خلقین کسالتین،
بلکه گله جماعت اسلام غیرته.

تانریم! نه اولسون کی اوزو حاقایام،
کسیلیر آغاجیم، دوغرانیر قایام.
بو توووم چاپیلیب، ایکی شاققایام،
یاریم سیزیلدا بیر، یاریم داریخیر،
ناموسوم، غئیرتیم، عاریم داریخیر.

دوه کین ساخلایار، باغیشلاماز فیل،
توتوب منگله لر ساخلایار غفیل،
بو قدر سیخمازلار آدمی، غافیل!
سومویوم گۆینه بیر، قولوم داریخیر
حال باحال اولورام، حالیم داریخیر.

قانادلاریم نئچون اوچاری اولماز؟
همیشه بیر شیل، بیرسی پرواز.
من آسفالت آلتیندا تورپاغام بو یاز،
توخوموم داریخیر، یوخوم داریخیر.
آسفالتی دئشه جک اوخوم داریخیر.

بلکه ده کول اولوب یانار مین اوجاق.
بیر پالید دوگونو کؤمور اولونجا.
رحم ائت بو باسمادا من قاراغاچا!
اوجاغیم کؤزرمیر، کولوم داریخیر،
آردیمجا تئوشه یین اولوم داریخیر.

بو هشم باخچادا کولو سوورولان،
ساجدا چتته یم دنی قوورولان.
داش آلتیندا اوتام بئلی قیوریلان،
یاشیلیم داریخیر، یاشیم داریخیر،
قفسده چیرپینیر، قوشوم داریخیر.

- ساقی، عجب زمانه ده گلدیک جهانہ بیز!
حسرت قالب تمام جهان اهلِ راحتہ.
- بو اهل غیرتین اورہ بین داغدار ائدر،
عورت دورار چؤر کچی توکانیندا نوبتہ.
- قیرخ آی تمام اولدو، گرفتار محنتیک،
انسان نئجه دوام ائده بونجا مصیبتہ؟!
- مشتاق سن اگر آلاسان باغ جنتی،
ای مالدار! وقت دی، باشلا تجارتہ!
- باشلاندى حرب، بیر-بیرینه ووردو عالمی،
باغلاندى یول، قاریشدى کدورت کدورتہ.
- آج کیسه سخاوتینین بندین، ای غنی،
لاقید باخما، بذل ائله اهل ولایتہ!
- اهل شبسترین یاریسی قالدی بی پناه،
اونلار که تیکمیش ایدی گوزون راه غربتہ.
- تعمیر قیل شکسته کونولر عمارتین،
ای مین تومن فدا ائله یین بیر عمارتہ!
- روسیه مالینین بیرہ-اون آرتدی قیمتی،
وئردیک کیلیمی کؤینگه، تومانه، چرقتہ.
- وئر بیر ناهار خرجینی شامسیز یاتانلارا،
الله دوشورمه سین سنی فقر و ذلاتہ!
- قند ایله چای خیلی ضرر ووردو بیزلره،
ائتدی فقیر ایچنلری، لعنت بو عادتہ.
- دوشمز اله همیشه بئله فرصت، ای عمو!
احسان ائدین، وئرین، تله سین استعانتہ!
- خلقین یوخ ایدی بیرجه چؤر کدن شکایتی،
آخر او دا گتیردی فقیری شکایتہ.
- یاده سالان سو بوقدا قالان بینوالری،
مشغول اولورمو پینج کنارینده صحبتہ؟!
- رحمت کسیلدی اوچ یوز او توز بئشده بالتمام،
اود ووردو قحط آب تماماً زراعتہ.
- بیر باغ ولیم تاپانمیری بیچاره، یاندىرا،
محتاج دیر اوزو و عیالی حرارتہ.
- یاددان چیخاردی قحط غلا هر مصیبتی،
مخلوق ایتیردی ال-آیاغین، دوشدو وحشتہ.
- «شیر خدا» کیمی فقرا پرور اول، داداش!
سن ده اوزون شبیه ائله شاه ولایتہ!
- فرصتدن استفاده ائدن بوغدا تاجری،
هر گون علاوه ائیلهدی بیر قدر قیمته.
- آج قالدی اهل بیتی، اوزو اوچ گون، اوچ گئجه،
وئردی فقیره رزقینی، قاتلاشدی زحمتہ.
- سندن بو قدر ایسته مز اصحاب احتیاج،
بیر مختصر کؤمکلک ائله اهل حاجتہ!

اونلار وئریرله مفت، و لاکین بیزیمکیلر،
وئریمیرله بورج معامله‌سی یله رعیتته.

بیدار ائله یاتانلاری، یا صاحب‌الزمان!
دولتلی لر تمام گئدیپ خواب غفلته.

ای ائمت محمده رحم ائتمه یین کیشی!
نار اهلی سن، گوونمه نماز و طهارته!

دین قارداشین عیالی، محله‌نده آج یاتیر،
وزر و وبالی بوینوما، گئتمه زیارتته!

دور و برینده اللی نفر مستحق وار،
زوار اولور امامه؛ باخین بیر حماقتته!

بزم عزاده باشه وورار، های و هوی ائدر،
«رونق وئریر - دئییلله - فلانکس شریعتته».

گؤز یاشی، های و هوی، دویورماز قارینلاری،
اون شاهی وئر فقیره، وئر هفدرم اته!

یا رب! رحمتین له بیزی شادکام قیل!
وئرریک قسم، جنابینی نور نبوتته،

دولتلینین غمینده دئییل یاغدی-یاغمادی
اما تیکیب گؤزون فقرا، باب رحمتته.

اونلار ائدیپ تدارک، اوچ ایلیک ذخیره‌سین،
مشغولدولار بخاری باشیندا محبتته.

اما فقیر لر سویوق ائولرده تیتیره‌ییر،
نفرین ائدرله دم‌به‌دم ارباب ثروتته.

باخدی طبیب «معجز»ه، ترپتدی باشینی،
«یوخدور علاج - سؤیله‌دی - درد جهالتته»...

اون مین تومنلی یوزده-بیرین ائیله‌سه فدا،
ارباب احتیاج چیخار استراحتته.

شیطانہ اویما، باتما یا جاق‌دیر پولون سنین!
تئر ختم اولور بو معرکه، چکمز قیامتته.

تسییحی قوی کناره، اوزون یورما، شیخنا!
آلاهین احتیاجی نه‌دیر بو عبادته!؟

وئر بیر چرک چورک، آپاریم اهل بیتیمه،
اولسون سبب رضایت فخر رسالتته!

رحم ائیله‌میر قوهوم قوهوما، قونشو قونشویا،
تبدیل اولوبدو چونکی مروّت قساوتته.

اما شبستر اهلی اوز اهلین آراشمیری،
یوخدور باخان فقیره، یتیمان عورتته.

اهل وطن قالیبدی یامان گونده، ای غنی!
ای الیمین تومنلی، تف اولسون او دولته!

قارص اهلینی نه طور ایله «باکو» جماعتی -
بسلیر اوچ ایلدی؟ سیز ده گلین بیر حمیتته!

یوللارلا زحمت ایله اوزاق بیر مسافه‌یه،
پول و غذا و البسه مینلرجه کلفتته.

اونلار وئریرله مفت و مسلم بو پوللاری،
اما بیزیمکیلرده باخین بیر قساوتته!

کبر و غرور ایله دایانیب تکیه‌گاهینه،
بورج ایسته‌ینده، یوخسولو باشلار ملامتته.

+ «من سۆيلىرم آما دىدى- ال چك قانادىمدان!
لايىق دئىيل آزاد اولان اينسانلارا زىندان...»

□ پروانەنن سرگذشتى ۲

دائىم منى اوخشاردى انام، كۆرپە اوشاقكن.
تك لايلارلارندان بونو خاطرلايىرام من:
«آتشلە يارانديق».

اۇرتدى عصيرلرجه يئرى قاپقارا پردە،
موتلق او قارانلىقلارى يلدا گئجەلردە،
شىمشكلر عجايب سسىلە گورلايىب هردن،
اۇز اودلو قىلىنجى يلا بير آنلىقجا ياراركن:
«باخ، گۆر، بودور آتش» دئيه سۆيلردى انام؛ من-
فيكره داليب، «آتش» دئيه، قاجماق دوشونركن،
اوخشاردى و سۆيلردى منە قاغىلى گۆزلە:
«تئزدير هلە، گۆزلە!»

آخشام چاغى بير گون بوتون عالم قارالاندا،
ظولمت قوشو هر بير طرفه كۆلگە سالاندا،
خلوتدە انام سۆيلەدى:
«دولدون ياشا آرتيق،
كئچميشدير او گونلر، بالا! كئچميشدير اوشاقلق،
عقلين كسير آرتيق، قولاق آس، سۆيلەييم ايندى،
قلبىمدەكى سىررى!
بير آخشام آتان، گۆسترەك شمعى اوزاقدان،
«هر وقت دىدى- كۆرپەم اولار بير ايگيت آسلان،
سۆيلە، اوسانيب تنگە گتيرسە اونو ظولمت،
بيلمك ديلەيىب سورسا كى «بس هاردا حقيقت؟»
قوى گئتسين اورا! اوردا -حقيقت نەدير- آنلار.
گر بير آتا تك اوندا منيم حق سايمم وار،
گئتسين كى، يئتر نسلە بو گئتمكەلە شرافت.
كئچميش بابالاردان منە چاتميش بو وصيت».

پروفور محمدتقى زهتابى كيريشچى پروانەنن سرگذشتى

سئودا گولونون رايحهسىن تازەجە قانميش،
گول-گول قاناديندان آزاجيق شؤعلەدە يانميش،
پروانەنى گۆردوم.

سرميشدى سە يانميش قانادين تورپاغا يورغون،
دوشموشدوسە ديلدن، گئندەدە آتشلە وورغون،
باخماقدا ايدى حيرصايله، اولدوز كيمي گۆزلر.

- «اوددان نە گۆروبسن، آ زاوللى؟»
دئيه، بير آن، توتدوم قاناديندان.

سايديرماياراق گۆزلرينى بير دم آلوودان:
+ «بيگانهسن ائ - سۆيلەدى - افسانەلرئىمدن،
قالديرديغيم اولدەكى پيمانەلرئىمدن.
احوالئىمى بيلسەيدىن ازلدن، گر آديمدان،
توتمازدى الين ايندى بو يانميش قانادىمدان.»

- «عاشيق تانيميشدير دىدىم- آنجاق سنى دونيا،
ائتمزسن -آديندان گۆرونور- دهرده «پروا»،
اوددان و آلوودان.
آما دى گۆرك حالئىنى، افسانەنى بير-بير!
قصدىن نەدى يانماقدان اود ايچرە؟ اونو بيلدير!»

فیکریم او قارانلیقلاری بوغماقدا دایاندی،
جومدوم اودا، آجدیم قولومو اودلو هوسله،
تا بیر قوجاق آتش گتیریم یورودوما تۇحفه.
رحم ائتمه ییب عوصیان آلووو جیسمیمی یاخدی،
شر قووه لر آت چاپدی، قانیم سنل کیمی آخدی.
یانماقدا دا، عشقیم کیمی، دیلدن دیله دوشدوم،
قان دالغاسی آتدی، بو آزاد ساحیله دوشدوم.
ال چک قانادیمدان!

گوروسن بیتدی حنکایت... -

«ال دن سنی سالمیش بو آغیر گون، بو فلاکت،
مرهم قویارام، دؤز بو گونو! سؤیله دیم آرام-
قورتارمادی گون، وار یئنه ده آیری بیر آخشام.»

+ «یوخ، یوخ -دندی- سن آنلامادین قلبیمی، هیهات!
هر عصره یاراشماز نه او مجنون، نه او فرهاد.
هر بیر گونون اؤز حؤکمو، اؤز افسانه سی واردیر،
هر آیری اودون، آیری دا پروانه سی واردیر.
هر بولبول ایله، بیر گول آچیر عشق باغیندا،
هر قیز گلین اولمازمی مگر اؤز اوتاغیندا؟
آچمیش بو گولون ده دلی دیوانه سی یم من،
ایندی بو اودون -قان بونو!- پروانه سی یم من.
ال چک قانادیمدان!

ال چک کی دوغولموشکن اوزوم فیرتینالاردان،
ساکیت باخا بیلیم دلی عومانا کناردان.
هر دالغاسی بیر عؤمره برابر هیجان دیر،
هر نعره سی خلق عاشیقینه بیرتزه جان دیر.
باخ، کؤکره یین عومان نه دئییر اودلو سسینده!
مین نغمه سی، مین آتشی وار هر نفسینده.
من گرمه لی یم سینه او چیلغین لپه لرده،
گول-گول قانادیمدان گرک اونلار اؤپه لر ده.
چارپیشماسا قول اوردان، پولاد تک سوواریلماز،
شیمشک کیمی قول اولماسا، ظلومت کی یاریلماز...
- «اوددور او... یاخیب وارلیغینی یاندیراجاقدیر،
یاندیرماغینا جاهیل اونون، کورپه اوشاقدیر»

قورتار جاق آتان، اوددو اونو قاپ قارا پرده،
دؤنمه دی بیر ده.

دوز دور، بالا اونلار! دئمیرم بیر داها تکرار،
کئچمیش آنالاردان منه قالمیشدیر اینان بو،
حق یول بو، حقیقت بودور، اسرار جهان بو... -

ظولمتده بونو سؤیله یه رک ایتدی بیر آندا،
گئتدی آنام دا... -

گون کئچدی، زامان کئچدی، قارانلیقدان اوساندیم،
شیمشک چاخان آن یاتمیش ایدیم سانکی، او یاندیم،
آخشام چاغی، ائتجک بالاما من ده وصیت،
«آتش» دئییه گتتدیم.

تاپدیم من اؤز آختاردیغیمی اوردان نهایت،
هر بیر شئی اینان: شوعله، ایشیق، نور، حرارت... -

- «بیلدیم دی -سؤال ائیه یه رک بیرده دایاندیم:-
قاندین می حقیقت نه دیر آخیر؟»

+ «بلی، قاندیم.»

لاکین او زامان، سیریرینی آنجاق اونون آندیم،
کیم اودلارا یاندیم.

چونکی قانادیم اوددا یانان دمده، بیر آنلیق،
گوردوم نجه محو اولدو ایشیق لاردا قارانلیق.

- «یانماقدا دا، بیچاره -دندیم- وارمی حقیقت؟!»

+ «یانماقدا حقیقت سنه افسانه دیر البت،

اما منه یوخ؛ چونکی قارانلیقدان اوساندیم،
اودسوز عؤمورون قلبه محال اولدوغون آندیم،

«آتش» دئییه گتتدیم و نهایت اودا چاتدیم،
ظلومت تورونو نور ایله بیر لحظه ده آندیم،

بیر دمده ایشیق لاندی باشیم دا، بدنیم ده،
فیکریمدن اوزاقلاشمادی اما وطنیم ده.

ظولمتلره قلبیمده درین نیفرت او یاندی،

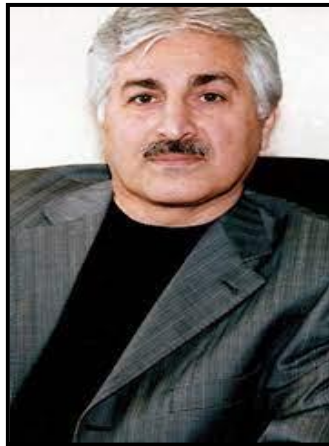
امدیم آنامین من؟!
بس بونلارا بورجوم؟!
بس اوندا وصیت؟
اونودولسون مو وصیت؟!
ترک ائتسم اگر، مین کره نفرت منه، نفرت!

یوخ، یوخ، منه گولزاردا پیمانہ گرکمز،
شہلا، جان آلان نرگس مستانہ گرکمز،
دلبر دوداغیندان امہرک مست اولوب اؤلمک،
من ایستہمم، آلاہی سئورسن، بوراخ، ال چک!
داییم تزہلیکلر گونونون ایلمک ایشیغیندا،
چیممک و ایسینمک دیلہین تشنہ بو کؤنلوم،
اٹل آرزوسو عومانیینی بیر دمدہ، بیر آندا،
«کوثر» دئیہ، ساغر کیمی ایچمک دیلہییر؛ قان!
ال چک قانادیمدان!»

@SheirOcagi

*****

غزل خان شاعیر رامیز عبداللہ یئو
QƏZƏLXAN ŞAIR
RAMİZ ABDULLAYE

۱

بیر گؤزل کئچدی، کئچرکهن گونشی تور ائلدی

بیر گؤزل کئچدی، کئچرکهن گونشی، تور ائلدی،
باخدیلار، من ده باخارکن، گؤزومو کور ائلدی.

+ «اوددا یاناراق ظلومتی بوغماق دیلرم من،
آل شؤعلہ اولوب، عرشہ اوجالماق دیلرم من.
اوددان و آلودان دوغولوبسوز اؤزونوز ده،
واردیر هلہ ده اودلو قیغیلجیم گؤزونوزده.
اوددان بو ساغیندیرمازا بیلیم نہ سبب وار؟
آلایشلامیش آتشلری پیوستہ ازلدن،
اوددان دوغولانلار،
آلایش دئییرم من ده او وولقانلارا قلباً
وولقان گوجونہ قورموش الیم گوللو گولستان،
قوی سن کیم، اودون یاورولاری فیض آلا اوندان!»

- «قورموشدور الین بیر تزہ گولزار، بو دوزگون،
غوآص تک اونلار کی و لاکین دور آرارلار.
گولشن دئییل، سہو ائتمہسم عمانہ وارارلار.
بیر آرزودور هر شخصہ حیاتین دادین آلماق...»
+ «لذت؟! نہ گؤزل سؤزا بونا شک ائتمیرم، آنجاق -
فرض ائت بورادا خضر قدر اولدو حیاتیتم،
هر فیرتینادان، فرض ائله یک اولدو نجاتیم.
عؤمرورم کئچہ جکدیر، توتالیم، هر یئنی گونده،
مین تویدا، دو یونده.

آخر منی بیر گون اوداجاقدیر قارا تورپاق،
بس اوندا وطن قلبینہ باتمیش قارا جیناق؟!
بس وارلیغیمین، منلیگیمین خالیقی ائلر؟!
بس گنج اولراق چیمدیگیم افسانوی گوللر؟!
روحون، کؤنلون، حیستلرین دایہسی گوللر؟!
بس اوندا سویون ایچدیگیم او گوزگو بولاقلار؟!
پیوستہ بولودلا اؤپوشن نازلی او داغلار؟!
یوز بار وئرن هر شاخہده جنت کیمی باغلار؟!
چؤلر، درہلر، یام-یاشیل اطلسلی یاماجلار؟!
قاققیلداشاراق گؤیدہ سوزن نازلی توراجلار؟!
آزادلیق اوچون چارپیشان ائل؟ قان تۆکن انسان؟!
ترک ائتدیگیم آل قانا بویانمیش اولو میدان؟!
زحمت آناسیندان مدنیت دوغورانلار؟!
بس وارلیغیمی قانلی تر ایلہ یوغورانلار؟!
بس اوندا، حلال سود کی اوشاقلیقدا دؤشوندن،

۳

خبرين وار، يئنه قليبم، اودا دۇنموش يانيرام؟

خبرين وار، يئنه قليبم، اودا دۇنموش يانيرام؟
كئچير هر گون قاباغيمدان، گۇزل، اۇلموش يانيرام.

او ساليب دردى بلايا، دئديلر يوخ الاجى،
اۆز اليه مورادى، ياريا بۇلموش، يانيرام.

يوخ علينده نه قيلينج، نه ده كى، قالخان، نه دئيم،
جلاديمدير، ايلك ازلدن، بئله گۇرموش، يانيرام.

يالواريب ديل نه قدر، سۆز ده كسر يوخ، نه هئيم،
آجيغا ساچلاريني، بيل قوشا هۇرموش، يانيرام.

دئدى، چۇهره ن ساراليب، مجنونا بنزر كيمي سن،
اۇلودن فرق ائل مەم، اوجاغي سۇنموش، يانيرام.

راميز، سۇيله نه اولوب، عشقين اوچون لاپ دلى سن؟
دلى اولسام كى، نه وار، شاختا دا دونموش، يانيرام.

۴

نه اوجون ياتمامل سان، سئوگيلى جانان بو گئجه؟

نه اوچون ياتمامى سان، سئوگيلى جانان بو گئجه؟
آچيلار بيل كى، قفيلدن گۇرونر دان، بو گئجه،

دانلايير سان كى، سنين واختيني آلديم، الدهن،
قارغيشين، بيردن اولار كى، آليشيب يان بو گئجه.

يوخ دو بيل كى، سنا اصلا، اولاجاق بير غضبم،
اولموش اولسا، ايت جك شۇهرت ايله، شان بو گئجه.

منى يان ديرسا يئنه، يان ديراجاق اۆز عذابيم،
كييم، منى گۇرسه، دئير كى، سنه قوربان بو گئجه.

نور ساچيردى گئديشيله، او گۇزل، هورى ملك،
ساغ ايكن، روحومو آلدى، يئريمى گور ائلدى.

عاغليمى، آلدى باشيمدان، يولومو چاش ديراراق،
بيلمديم كى، سئوينمە، يا دا كى، ديلخور ائلدى.

بو نه سئودا، بو نه عشق، آتشرينده كول اولاراق،
باشيما، ضربه ووروب، زربه سيني زور ائلدى.

دينديريب، سسله مك ايستردى كۇنول كى، دابانا،
چكر ك قاشلاريني، قايماغيمي شور ائلدى.

راميز گۇردون، نئجه حال دان، حالا دوشدوم دى اونا،
ديمه دى ختريمه آنجاق، گونومو چور ائلدى.

۲

يوخ سنى، من تك سئوهن، باشقا بيرى، تاي قارا قيز

يوخ سنى، من تك سئوهن، باشقا بيرى، تاي قارا قيز،
سسلديم، من كى سنى، سن وئرمدين، هاى قارا قيز.

خال قارا، چۇهره ن قارا، گۇزلر ده قارا رنگ آليب،
گۇر نئچه ايللر سنين، ديوانه نيم، ساى قارا قيز.

قاپقارا رنگين منى، چوخ سئوديريب زولمتلره،
هر گئجه، گۇردوكجه گۇى ده نور ساچان، آى قارا قيز.

سن اوجالدين گۇز اۇنونده، لاييق اول حۇرمتلره،
دعوت ائتسه م يوخ دئمه، گل بير ايچك، چاى قارا قيز.

سن منيم، درديمه درمان، يوخ دئسه حتى هكيم،
قويما كى، الدهن گئدهم، سونرا دئمه واى قارا قيز.

راميز، مصلحت گۇردو، من اۇزومه، بير ائو تيكيم،
قارشى سيندا گول، چيچك، هم ده آخا، چاى قارا قيز.

صبیر ایله دوشون، وئرمه قره زلی اولا فرمان.

او قلم دیر کی، یازیب تاریخه قویموش، نئچه یادداش،
ختت چکمیش، نئچه دوستا، دوشمن اولموش منه
قارداش،

قویما کوله دؤنسون آلووم، آل اله ناققاش،
من سنچون اولوم، سن ده منیم، جانیم درمان،
صبیر ایله دوشون، وئرمه قره زلی اولا فرمان.

چوخ ادیبیلر یازاراق، لئیلی و مجنون اثرین دن،
من سه یازیرام، سئوگیلی جانان، یئنه سن دن،
هئج کس، آلا بیلمز قلم می، یا سنی من دن،
من سنچون اولوم، سن ده منیم، جانیم درمان
صبیر ایله دوشون، وئرمه قره زلی اولا فرمان.

۷

حسرتله باخیرسان، یئنه آراخامجا، بس ائیلر

حسرتله باخیرسان، یئنه آراخامجا، بس ائیلر،
سؤز-صحبت اولار، بؤیله مقام بیل کی، سس ائیلر.

ایمکان یارادیرسان، بئله مینواللا، گؤرنچون،
لازیم دی سنه، قیبت اولار، بس دی کس ائیلر.

یوخ دور دئییه سن، قورخو جانیندا، او سبب دن،
شیلتاقلیق اندیب، ختتی کئچرسن، افس ائیلر.

اولماز بو کؤنول، بیل کی، نیگاران، یئنه سن دن،
زیندانا آتار، آرزونو باغلار، قفس ائیلر.

باخ اوندان گؤررسن، نئجه ده ترس دی بو دؤوران،
کؤنلون سیخیلار، آستاجا، اهمال، نفس ائیلر.

رامیز، بو قیزین مقصدی وار، ائتمه یه ویران،
اولدورمک اوچون، تاپ سا بهانه، هوس ائیلر.

مین عذاب ایله سئویب، آغلاسا هر گون، اوریم،
بیلیرم کی، دؤزه جک، روحوم اولان، جان بو گئجه.

رامیز، تانیریم یئتیریب، بیل کی، بو اولموش دلییم،
گؤرمییم کی، سنی یالقیز، بئله بیر آن، بو گئجه.

۵

دونیا دوراجاق یئر دئییل، ائی جان، سفر ائيله

دونیا دوراجاق یئر دئییل، ائی جان، سفر ائيله،
بیر گون کؤچه جک سن، بو بشردن، دیر ائيله.

شوکور ائيله جانا، بیر داها اولماز، بئله فورصت،
اللها دعانی گئجه، گوندوز، سحر ائيله.

ویجدانی اولان اینسانی، دؤوران ایه بیلمز،
پیس اولسا بو دؤوران، یولا وئر، بیر تهر ائيله.

دار اولسا، کئچهن یوللارین، داد ائتمه یه دیمز،
کن دی بؤیودوب، فیکری خیال دا، شهر ائيله.

شردن اوزاق اول، خئیره مئیل ائت، تاپاجاق سان،
گؤرسن اوزانیر، مدتی دؤوران، چیر ائيله.

رامیز، هارا گئت سن، یولو دوز گئت، تاپاجاق سان،
قالیب لییه لایققله، کؤنولله، ظفر ائيله.

۶

صبیر ایله دوشون، وئرمه قره زلی، اولا فرمان

یاز کی، قلمین قلبه دولان، سئوگینی دویسون،
عشقی قوجاغین دا یاتاراق، بیر قدر اویسون،
سئوسین منی، اینجیتمه اونو، قوی بئله اولسون،
من سنچون اولوم، سن ده منیم، جانیم درمان

قویما، او کۆنول باغینا اغیاری کی، گل سین

قویما، او کۆنول باغینا اغیاری کی، گل سین،
بیر-بیر دره رک، مئیوهنی دوزسون، یئره سرسین.

دۆزمز بو اورک، قان ایله، دۆورانینی ساخلار،
من دلی دیوانهن، نیه او، مئیوهنی درسین.

بوخ دور جاوابی، مکتبی لایق لی دئیلمیش،
وئرسن منه ایمکان، او خودار دیم اونا درسین.

قارشیندا، دیز اوسته چۆکه رک، بئلی ایلمیش،
وور شیلله سیفتدن، سنه قوربان، بئله ترسین.

اوو ائتمی خوشلار، شیکاری بیل سنی سئچمیش،
آغلار کی، یالاندان، بیرى گۆز یاشینی سیل سین.

رامیز، بو یولو مین دفعه، هر گون، بئله کئچمیش،
گۆرسن منه، هه سۆیله کی، اغیار اۆزو بیل سین.

یازماغا مجبور ائدیر، کۆنلوم سنی یاد ائتمه یه

یازماغا مجبور ائدیر، کۆنلوم سنی یاد ائتمه یه،
مئهریبان او گۆزلی، میلیون دفعه، شاد ائتمه یه.

بوخ دور ایمکانیم بئله، واردیر سۆزوم ده قودرتیم،
داملا-داملا گۆل ائدیپ، سئوگیلیمه، آد ائتمه یه.

گۆزلین ده وار شفا، جمع اولوب، جنت سن ده دیر،
او باغین، باغبانی وار، یقین کی، آباد ائتمه یه.

من کیمه م کی، سۆیله ییم، دردین الاجی من ده دیر،
ایمکانیم آنجاق چاتار، شکر دن، ناباد ائتمه یه.

اسدییررسن، تیتردیرسن، کۆنلومون ائوین تامام،
یوکسک اولور زلزله ن، قویمور کی، فریاد ائتمه یه،

رامیز، او گۆزلیر چوخ آلولو، من ایسه یانار شامام.
عشقیمین سارایینا توخونما، برباد ائتمه یه.

گل منیم یانیم جانان، سئیر ائدیم گۆزلیرینی

گل منیم یانیم جانان، سئیر ائدیم گۆزلیرینی،
گل کی، تصدیق ائله، تکرار، او دئیهن سۆزلیرینی.

قوی دئسینلر، قایدیب مجنون ایله، لئیلی یئنه،
لپیری آستا باساراق، تین ده قویاق ایزلرینی.

حیرت ایله باخاجاق، قیبتنه ائدن، قوی ائتسین،
دئمه سینلر نجه ده، ایدی زامان دیزلرینی.

پاخیلا، باش قوشما داها، گلدیی تئک، قوی گئت سین،
تاخماسین، سۆزلیر ایله، روحوموزا بیزلرینی.

قالایاق ایستی اوجاق، گل ییغیشاق ایستی سینه،
قورویاق، بیرگه قاتاق، اوددا یانان کۆزلیرینی.

رامیز، اود سؤنرسه، گۆزلیر بورونر توستوسونه،
آغ گۆبرچین تکی باس، قلبینه یار اللرینی.

اینجیت منی دیلبر، نه قدر، ایسته سن اینجیت

اینجیت منی دیلبر، نه قدر ایسته سن اینجیت،
قویما، بو گنده دؤورو هدر، ایسته سن اینجیت.

خدا فرین!
XUDAFIRİN

خدا فرین كۆرپوسون دن،
آددیم-آددیم كئچجه يم.
حاضرير لاشيب من بو گوندن،
مقصدیمه يئته جه يم.

اینانمیرسان؟ اینان قارداش،
پوزولماییب هله یادداش،
تورپاق سوسور، دانیشیر داش،
مقصدیمه يئته جه يم.

اللریم ده بایراغیملا،
اوریم ده مورادیملا،
آددیم-آددیم آیاغیملا،
مقصدیمه يئته جه يم.

خدا فرین هر گون بیزی،
دعوت اندیر قویاق ایزی،
مغرور گزیب اولکه میزی،
مقصدیمه يئته جه يم.

اردبیلیم، تبریز، زنجان،
اورمیه مین اوزو بیر جان،
گۆرمک اوچون، آذربایجان،
مقصدیمه يئته جه يم.

ظفر چالدیق، قاراباغدا،
شوشا تکی گۆزل داغدا،
خانکنددین ده، خوجالی دا،
مقصدیمه يئته جه يم.

ایکی دؤولت بیر میللتیک،
توران آدلی بیر قدرتیک،
سۆزوموز ده بیر حکمتیک،
مقصدیمه يئته جه يم.

خدا فرین كۆرپوسون دن،
آددیم-آددیم كئچجه يم،
حاضرير لاشيب من بو گوندن،
مقصدیمه يئته جه يم!
۲۰۲۲-۰۶-۱۳ جی-ایل

ظلم ایله، مشققت منه منسوب، اولاجاق سا،
اولسون، او نازین بس دی، یئتر، ایسته سن اینجیت.

سئوگین منه چاتماز سا، اولایدیم سنه بیر قول،
دردیم، بئله مینواللا گئدر، ایسته سن اینجیت.

تانری اوزو یازمیش، بئله گئتسه، قالاجام دول،
هر گون سنی گۆرسه م، بس اندر، ایسته سن اینجیت.

ال چاتمازا دؤنموش، او گۆزل هوسنو جامالین،
اؤلدور منی، بیت سین بو کدر، ایسته سن اینجیت.

رامیز، دئمه یوخ دو آغلیم، نه یوخ دو کمالیم،
ولسا، عجا. سئوگی بیتر، ایسته سن اینجیت.

۱۲

سیرلرین دن اوخوسان، گۆزلرین آهسته سینی

سیرلرین دن اوخوسان، گۆزلرین آهسته سینی،
تیمثالین دا، او زامان، گۆرردین عشق خسته سینی.

سنین اوچون، سنه خوش، بیل اوریم دن كئچهنی،
من یازاردیم، محبت شئیرینی، هم بسته سینی.

اوخویاردیم گئجه لر، یا دا کی، سوبه چاغی، سحر،
اللریم ده توتاراق، بیر ایری، گول دسته سینی.

بورونسه تیکانا، سئوگیلیم ایترسه بهر،
او آغاج دان درره م، گتیرره م پوسته سینی.

سئوینردیم بورونه، آل-قانا جیسمیم، او زامان،
یاریم، ملهه م اولاجاق، ساخلایاجاق کسمه سینی.

رامیز، سن ده بیلیرسن اوزلوب، قئیب اولاجاق جان،
بیر بلادیر بو اورک، من نه آددیم، اسمه سینی؟

قطعه خاکی سنگینی می‌کند و بر اثر بادی خشمگین نابود می‌شود.

ماری کوری

برخلاف انتظار،
آنچه تیر خلاص را بر پیکر دولت‌ها می‌زند،
نه ضعف نظامی، نه فساد اخلاقی یا مالی، بلکه تحقیر
مخالفان است.

ادوارد گیبون

از افلاطون پرسیدند: شگفت
انگیز ترین رفتار انسان چیست؟
پاسخ داد:

از کودکی خسته می‌شود
برای بزرگ شدن عجله می‌کند
و سپس دلتنگ دوران کودکی خود می‌شود
ابتدا برای کسب مال و ثروت
از سلامتی خود مایه می‌گذارد
سپس برای باز پس گرفتن سلامتی
از دست رفته پول خود را خرج می‌کند
طوری زندگی می‌کند که انگار
هرگز نخواهد مرد
و بعد طوری می‌میرد که انگار هرگز
زندگی نکرده است
انقدر به آینده فکر می‌کند که
متوجه از دست رفتن امروز خود نیست
در حالی که زندگی گذشته
یا آینده نیست زندگی همین حالاست...
من همه‌ی چیزهای ساده را دوست دارم!
کتاب‌ها را، تنهایی را
یا بودن با کسی که تو را می‌فهمد...

گوزل سوزلر GÖZƏL SÖZLƏR

ویلیام گلسر

سنگینی تنهایی از نبودن دیگری نیست.
سنگینی تنهایی به خاطر جدایی از خود است.
آنکه دلت برایش تنگ شده، خودت هستی.

اشو

با هگل در این عقیده همراهم که انسان شریف، هرگز به
اندازه‌ی کافی شریف نیست و هیچ تبهکاری هم تمام و
کمال تبهکار نیست.

بهومیل هرابال

یکی از سوال‌های همیشگی در دنیا این است که ما از کجا
مطمئنیم که از بقیه‌ی مردم برتریم...؟

الیزابت استروت

من شیوه کارتان را خوب فهمیده‌ام.
شما مردم را گرسنه نگاه داشته‌اید و آن‌ها را از هم جدا
کرده‌اید تا عصیان و شورش‌شان را از بین ببرید، شما آنها
را ضعیف و درمانده می‌کنید و سبانه، نیروی آنها را
می‌بلعید و اوقات‌شان را مشغول می‌کنید تا از وحشت نه
جوشش بکنند و نه مجالی برای جوشش داشته باشند! آنها
در یک جای ایستاده‌اند و درجا می‌زنند، راضی باشید!
علیرغم جمعیتی که دارند تنها هستند.

من هم تنها هستم.

همه ما تنها هستیم

زیرا دیگران ترسو و ذلیل هستند

ولی با وجود تنهایی و اسارت، با وجود آن که مانند آن‌ها
خوار و پست شده‌ام، به شما اعلام می‌کنم که شما هیچ
نیستیدو این که این قدرتی که تا چشم کار می‌کند،
گسترش دارد و تا اعماق آسمان را به سیاهی و تاریکی
کشانده است چیزی نیست مگر سایه کوچکی که به روی

Khudafarin

Türkçə - Farsca

Temuz-Ağustos 2022 - İL 20 - SAY 208 (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ)

[http://www. Khudafarin.ir](http://www.Khudafarin.ir)

<https://t.me/xudafarindargisi>

BU SAYDA بو سايدا

